Carl Asschenfeldt-Hansen

Gullgruben: Apostlenes gjerninger

En bibelforklaring (1902–03)

Oversatt til norsk
Gamle stier · gamlestier.no

Carl Asschenfeldt-Hansen: *Gullgruben: Apostlenes gjerninger* (En bibelforklaring (1902–03)).
Tekstene er frie fordi forfatterne døde for mer enn 70 år siden. Oversettelsene er eget arbeid.
Bibelsitatene er fra Norsk Bibel 88/07.
Boka kan leses, skrives ut og deles fritt. Den nyeste utgaven finnes alltid på gamlestier.no.
Utgave 25. november 2026.

Innhold

Innledning til Apostlenes gjerninger 1
235. Historisk innledning: Jesu himmelfart (1,1–14) 3
237. Mattias blir valgt til apostel (1,15–26) 6
238. Den Hellige Ånds komme (2,1–13) 9
239. Peters pinsepreken (2,14–36) 13
240. Virkningen av Peters preken. Den første menighet (2,37–47) 16
241. Den lamme ved Den fagre tempeldør blir helbredet (3,1–11) 20
242. Peters preken for folket etter at den lamme ble helbredet (3,12–26) 22
243. Den første forfølgelsen. Peter og Johannes for Rådet (4,1–22) 25
244. Bønnemøte i den første menigheten. «Ett hjerte og én sjel» (4,23–36) . . . 28
245. Guds dom over Ananias og Saffira (5,1–16) 30
246. Den andre forfølgelsen. Apostlenes vitnesbyrd for Rådet (5,17–32) 33
247. Gamaliel (5,33–42) 35
248. De sju fattigforstanderne blir valgt. Stefanus blir ført for Rådet (6,1–15) . 38
249. Stefanus' preken for Rådet og hans martyrdød (7,1–60) 42
250. Forfølgelse over menigheten og velsignelsen av den. Evangeliet i Samaria. Simon Trollmann (8,1–26) 47
251. Skattmesteren fra Etiopia (8,26–40) 50
252. Saulus' omvendelse og dåp (9,1–19a) 53
253. Saulus i Damaskus og i Jerusalem (9,19b–31) 56
254. Æneas i Lod og Tabita i Jaffa får hjelp ved Peters hånd (9,32–43) 58
255. Den romerske høvedsmannen Kornelius' dåp. Begynnelsen på hedningemisjonen (10,1–23a) 60
256. Peter hos Kornelius (10,23–48) 63
257. Peter forsvarer i Jerusalem sitt samkvem med hedningene. En hedningekristen menighet i Antiokia. Barnabas og Saulus arbeider der. Kristennavnet oppstår. Profeten Agabus varsler en hungersnød, og læresveinene i Antiokia sender hjelp til brødrene i Judea (11,1–30) 66
258. Apostelen Jakob, Johannes' bror, blir martyr. Apostelen Peter blir fridd ut av fengselet ved en engel (12,1–17) 69
259. Dommen over Herodes Agrippa (12,18–25) 72
260. Paulus' første misjonsreise begynner. På Kypros (13,1–12) 74
261. Misjonsreisen fortsetter til Lilleasia (over Perge til Antiokia i Pisidia). Paulus' preken i synagogen i Antiokia (13,13–43) 77
262. Jødene forherder seg. Det blir til en glad menighet av hedningekristne (13,44–52) 80

264. Nye seire for evangeliet – i Ikonium, Lystra og Derbe. Tilbake til Antiokia i Syria (14,1–28) 82
265. Apostelmøtet i Jerusalem (15,1–21) 86
266. Apostelbrevet. Menigheten i Antiokia blir trøstet. Striden mellom Paulus og Barnabas. Paulus begynner sin andre misjonsreise sammen med Silas (15,22–41) 89
267. Paulus' andre misjonsreise. Besøket i menighetene i Lykaonia. Over til Europa (16,1–10) 91
268. Evangeliet i Filippi (16,11–40) 94
269. Paulus i Tessalonika og Berøa (17,1–14) 98
270. Paulus i Aten (17,15–34) 101
271. Paulus i Korint. Akvilas og Priskilla. Jødenes anslag blir til intet (18,1–17) 104
272. Paulus reiser over Efesus til Jerusalem og derfra over Antiokia til Lilleasia (tredje misjonsreise). Apollos (18,18–28) 108
273. Paulus og Johannes' disipler. Mektige virkninger i Efesus (19,1–20) 110
274. Paulus' reiseplaner. Oppløpet i Efesos (19,21–40) 113
275. Slutten på den tredje misjonsreisen. I Makedonia og Hellas og samme vei tilbake over Troas til Milet. I Troas blir Evtykus vakt opp fra de døde (20,1–16) 116
276. Paulus' avskjedsord til de eldste i menigheten i Efesos (20,17–38) 119
277. Reisen fra Milet til Jerusalem og mottakelsen der. Paulus lar seg rense i templet, blir overfalt av jødene, men tatt i forvaring av den romerske øverste høvedsmannen (21,1–40) 123
278. Paulus' forsvarstale fra trappen (22,1–30) 127
279. Paulus for Rådet. Herren styrker ham. Paulus blir ført til Cæsarea (23,1–35) 129
280. Jødene anklager Paulus for Feliks' domstol. Paulus' forsvar. Feliks blir forferdet over Paulus' forkynnelse (24,1–27) 132
281. Paulus for Festus. Han anker saken sin til keiseren. Agrippa på besøk i Cæsarea (25,1–27) 135
282. Paulus' forsvar for kong Agrippa og Festus og hvordan det virket (26,1–32) 138
283. Avreisen til Roma. Stormen. Paulus får bud fra en engel om redning (27,1–26) 142
284. Strandingen og redningen (27,27–44) 146
285. Oppholdet på Malta. Ankomsten til Roma (28,1–16) 148
286. Paulus og jødene i Roma (28,17–29) 151
286. To år i Roma (28,30–31) 153
Om Carl Asschenfeldt-Hansen 156
Ordforklaringer 157

Innledning til Apostlenes gjerninger

Helt fra kirkens eldste tid har denne femte boken i vårt Nye testamente båret navnet «Apostlenes gjerninger». Navnet finnes allerede hos Klemens av Aleksandria († 220) og hos Ireneus, som levde mot slutten av 100-tallet.

I det første verset sier forfatteren at han er den samme som tidligere hadde skrevet en beretning om evangeliet for å opplyse en viss Teofilus, «om alt det som Jesus begynte med både å gjøre og å lære, inntil den dagen da han ble tatt opp til himmelen, etter at han ved Den Hellige Ånd hadde gitt sine befalinger til de apostlene han hadde utvalgt» (Apg 1,1–2). Med dette viser forfatteren til Lukasevangeliet, som også er tilegnet Teofilus (Luk 1,3–4). Det er altså legen Lukas, venn og reisefelle av apostelen Paulus, som her har ført videre det han hadde begynt på i evangelieberetningen sin.

Kirkens vitnesbyrd fra de eldste tider stadfester at boken stammer fra Lukas. Helt fra begynnelsen ble den regnet blant de skriftene som alle var enige om å holde for ekte. Bare noen svermere forkastet den, fordi det stod adskillig i den som ikke passet dem. Svært mye kritikk kommer nettopp av at en vil ha Guds ord til å rette seg etter egne ideer i stedet for selv å rette seg etter Guds ord. Som gamle Mathias Claudius har sagt, er det like tåpelig som å ville ha solen til å rette seg etter stueuret vårt i stedet for å rette uret etter solen.

Når det gjelder bokens formål, er det ikke meningen å skildre alt det apostlene gjorde. Det Lukas egentlig vil skildre i store hovedtrekk, er den store gjerningen til Frelseren som har fart opp til himmelen: hvordan han fører menigheten sin framover.

Boken fører oss fra Jerusalem, den gamle paktens hovedstad, der frelsen var fullbrakt ved Jesu død og oppstandelse og der menigheten hadde opplevd sin fødselsstund på pinsedagen. Den fører oss like til Roma, den gamle hedenske verdens hovedstad og midtpunkt. Slik hadde Herren pålagt apostlene å være hans vitner «både i Jerusalem og i hele Judea og Samaria og like til jordens ende» (Apg 1,8). Skildringen dreier seg først og fremst om det de to store hovedapostlene gjorde: først apostelen Peters virksomhet (kap. 1–12), dernest apostelen Paulus' misjonsarbeid (kap. 13–28).

Boken er også den historiske redegjørelsen for hvordan Herrens ord ble oppfylt, at de første skulle bli de siste. Den viser oss hvordan Israels folk, sett

som folk, foreløpig forkastet evangeliet. Slik ble det, som profeten Jesaja hadde forutsagt, bare en rest av Israels folk som ble en hellig sæd (Jes 6,13), og ved den skulle evangeliet om Kristus spres over jorden. Ved denne sæden ble evangeliet så båret ut, først blant de halvt hedenske samaritanene (Apg 8) og deretter blant hedningene selv (Apg 10 ff.).

Lukas viser hvordan først Peter og siden også Paulus alltid begynte med å bringe evangeliet til jødene. Men de opplevde også alltid at jødene svært raskt støtte det fra seg i vantro, og så gikk evangeliet ut i hedningeverdenen. Over Syria, Lilleasia, Makedonia og Hellas ble ordet ført ved Paulus like til Roma.

Ved en stor del av hendelsene var Lukas selv øyenvitne. Det går fram av boken selv, for der sier Lukas «vi». På en del av Paulus' andre misjonsreise fulgte Lukas med, se Apg 16,10–17 (Paulus i Filippi). Videre gjelder det kap. 20,5–21,18 (Paulus' siste reise til Jerusalem) og til slutt kap. 27,1–28,16 (Paulus' reise til Roma).

Boken spenner over tiden fra Kristi himmelfart til år 63. Det kunne virke påfallende at skildringen av Paulus' misjonsarbeid i Roma i de to årene bare fyller to vers, nemlig kap. 28,30–31. Noen har gjettet på at Lukas hadde tenkt å skrive enda en tredje bok, men at han ikke rakk det. Likevel ligger det nærmere å anta at Teofilus, som denne beretningen er tilegnet, selv kjente til det som hendte mens Paulus var i Roma.

Lukas forteller heller ikke hvordan dette fangenskapet i Roma endte. Derfor er det også sannsynlig at han skrev boken mot slutten av de to fangenskapsårene, altså i år 63. Paulus antas å ha kommet til Roma våren 61.

«Det er forskjell på tjenester, men Herren er den samme» (1 Kor 12,5). Herren bruker hver av vennene sine i tjenesten for riket sitt, noen på én måte og andre på en annen. Lukas fikk den herlige tjenesten å herliggjøre Frelserens navn med pennen. Først fikk han skildre hvordan Jesu rike ble grunnlagt ved Frelserens liv, død og oppstandelse her på jorden. Deretter fikk han skildre hvordan dette riket ble styrket og vokste videre som lys og salt for den mørke, døde verden.

«Apostlenes gjerninger» er begynnelsen på kirkehistorien. Boken er en herlig stadfestelse av at Herren er trofast mot løftet sitt: «Se, jeg er med dere alle dager» (Matt 28,20). Den siste boken i Det nye testamente, Johannes' åpenbaring, er avslutningen på kirkehistorien. Den viser oss Herren som han som seierrikt er med sitt folk «inntil verdens ende».

Når det gjelder årstallene, setter noen Paulus' fangenskap i Cæsarea til årene 59–61 og fangenskapet i Roma til 62–64.

Som vi har nevnt ved Matt 2,1–2 og Luk 3, er tidsregningen vår i virkeligheten satt flere år for sent. Kristi fødselsår ligger nemlig 4 til 5 år før det tidspunktet en i gamle dager satte det til.

En abbed ved navn Dionysius, som levde på 500-tallet, satte Kristi fødsel til år 754 etter grunnleggelsen av Roma, og etter det er tidsregningen vår satt. Men Herodes den store døde allerede i år 750, og Jesus ble født mens han regjerte. Derfor må det være regnet omkring 5 år feil. I virkeligheten skulle vi altså for eksempel skrive 1907 eller så i stedet for 1902. Men vi følger jo alle den gamle tidsregningen, og årstallene her er satt etter den.

235. Historisk innledning: Jesu himmelfart (1,1–14)

Dette avsnittet faller i tre deler. Først kommer v. 1–3, som er et forord om Jesu virksomhet før himmelfarten. Deretter forteller v. 4–11 om Jesu siste ord til apostlene og om himmelfarten hans. Til slutt forteller v. 12–14 hvordan den lille flokken i Jerusalem ventet på at Herrens løfte om Ånden skulle bli oppfylt.

I v. 1–3 ser vi at Lukas først viser til evangeliet sitt («den første boken»). I v. 2 vises det tilbake til den befalingen Herren gav apostlene, slik den står i Luk 24,47: befalingen om å forkynne omvendelse og syndenes forlatelse for alle folk. Det sies at denne befalingen ble gitt dem «ved Den Hellige Ånd», fordi den bare kunne utføres når Den Hellige Ånd kom med kraft fra det høye.

V. 3 peker på hva de førti dagene først og fremst betydde. I de dagene viste Frelseren seg fremdeles synlig for den lille hjorden sin, om enn i en høyere legemlighet, for at det faktum at han var oppstått, skulle stå urokkelig fast for dem. De «mange beviser» som nevnes, var at han talte med dem, spiste og drakk med dem og viste dem merkene etter korsfestelsen.

Han «talte om det som hører Guds rike til», forteller Lukas. Av evangeliene vet vi jo nærmere at Frelserens ord særlig gikk ut på to ting. Han ville vise disiplene den dype sammenhengen mellom hans lidelse og menneskenes frelse, og derfor åpnet han Skriftene for dem. Og han ville legge fram for dem den gjerningen de skulle ha som apostler.

Det neste avsnittet, v. 4–11, hører til himmelfartsdagen. Herren lover apostlene sine Den Hellige Ånds gave (v. 4–5) og kaller den «det som Faderen hadde lovt», og som han hadde kunngjort for dem. Allerede hos profeten Joel (kap. 3) hadde Gud lovt Åndens gave. Her stiller Herren denne gaven opp mot Johannes' dåp, som nok varslet om dåpen med Ånden, men som ikke kunne gi den.

I v. 6–8 hører vi apostlene spørre om gaven av Den Hellige Ånd skulle falle sammen med at riket ble gjenreist for Israel. Med «riket» tenkte disiplene åpenbart på det ytre herlighetsriket som alle profetene hadde varslet om, Davids rike. Og Herren nekter slett ikke for at dette riket skulle komme. Han avviser bare spørsmålet om tid og time som noe Faderen har fastsatt av sin egen makt.

Her føyer han ikke til det som står i Mark 13,32, at ikke engang Sønnen kjente denne dagen. For da han gikk over fra fornedrelsen til herligheten hos Faderen, gikk han igjen inn i den guddommelige allvitenheten, til full bruk av den.

I v. 8 sier Herren om sitt rikes komme at vitnesbyrdet om ham først skulle bringes ut over hele jorden. Riket skulle altså komme åndelig før det kunne tre fram i sin ytre herlighet. Og dette at riket kom, skulle skje ved at Den Hellige Ånd la sin kraft inn i Herrens disippelflokk. I grunnteksten står det egentlig: «Dere skal få kraft idet Den Hellige Ånd kommer over dere.» Det sies altså ikke at Den Hellige Ånd er en kraft, men at han bringer kraften.

Ordet i v. 7 om at det ikke er vår sak å vite tider eller timer, gjelder ikke bare Guds rikes siste komme i herlighet. Det gjelder hver gang Guds rike kommer. Når vi ber om at Guds rike må komme til et menneske, en bygd eller et land, gjelder det samme. Vi skal vitne, men ellers vente på det Faderen har lovt, på hans time. «Om ikke i min tid, om ikke i din tid, så vet vår Herre råd i sin egen tid.» I dette ligger en stor trøst, men også en tukt mot kjødelig utålmodighet.

Tre kretser nevnes i v. 8: først Jerusalem, så det hellige land og til slutt hele jorden. I en viss forstand skal hvert Guds barn vitne i alle disse tre kretsene: først i hjembygden sin, så i hjemlandet sitt, men også lenger ut. Hvert troende menneske må være med i hedningemisjonen, selv om vi må la misjonærene våre være munn for oss der ute.

I v. 9–11 hører vi så om selve himmelfarten. Ved den lot Herren disiplene sine se med egne øyne at hans ytre, jordiske samvær med dem var slutt, og at han nå, som han hadde sagt, for opp til sin Far. Skyen som tok ham bort, minner om skyen vi hører om på forklarelsesberget (Matt 17,5: «det lød en røst ut fra skyen»). Denne skyen var en synlig åpenbaring av at Gud var nær.

De «to menn i hvite klær» er tydelig nok to engler. I kjærlighet vendte de disiplenes blikk bort fra å stirre mot den ytre himmelen og fram mot den stunden da riket også skal gjenreises i sin ytre herlighet ved Jesu gjenkomst. Her blir det altså sagt oss med klare ord at Frelseren vil komme igjen på en synlig måte i himmelens skyer.

Men hvor kjærlig av Herren å la de to englene vise seg nettopp i den stunden da han ble tatt bort fra øynene deres! Engler var med ved julefesten i Betlehem, med i Getsemane, med ved den åpne graven og nå også ved Herrens himmelfart. Englenes ord: «Hvorfor står dere og ser opp mot himmelen?» sier også oss at vi ikke skal stirre uvirksomme opp i sykelig lengsel. Vi skal bruke livet vårt her på jorden til å arbeide for riket til ham som gjorde det store arbeidet for oss på Golgata. Vitneplikten er de helliges verneplikt, men det er bare ved Guds Ånd en kan vitne.

I v. 12–14 forteller Lukas om ventedagene før Ånden kom. I Luk 24 sies det at himmelfartsstedet lå i nærheten av Betania, som lå omkring tre kilometer fra Jerusalem. «En sabbatsreise» (v. 12) betegner derimot bare en avstand på 2000 alen, altså knapt to kilometer. Navnet kommer av at fariseerne hadde fastsatt dette som det lengste en fikk gå på en sabbat. Men her ligger det ingen motsigelse. Her sies det jo bare at selve Oljeberget lå omkring 2000 alen fra Jerusalem. Himmelfartsstedet må da ha ligget et godt stykke oppe på berget, i retning Betania.

«Den øvre salen» betegner her det øverste rommet i et privathus. Eieren må ha vært en av disiplene, og det var der «de pleide å holde til». Kanskje var det det

samme stedet der Herren etter oppstandelsen viste seg for dem gjennom lukkede dører. Foruten de elleve apostlene nevnes også «noen kvinner». Navnene på noen av dem kjenner vi jo fra påskemorgenen.

Videre nevnes Jesu mor, og her nevnes hun for siste gang i Det nye testamente. Til slutt nevnes Jesu brødre. De var altså blitt troende, antakelig ved Herrens oppstandelse. Av 1 Kor 15,7 hører vi at Herren i sin kjærlighet hadde vist seg for sin bror Jakob. Alle disse var utholdende i bønnen, og det de ba om, må ha vært Åndens gave. Herren hadde jo lagt disiplene sine på hjertet å be om Den Hellige Ånd allerede i Luk 11,13.

Hvorfor skulle det gå noen dager før Ånden kom? Antakelig for at den indre forberedelsen kunne bli desto dypere. Ofte ser vi den dag i dag at de som fikk lov å vente en tid før lyset brøt igjennom hos dem, ble de mest alvorlige og dypeste Guds barn. Det gjelder bare å holde ut i bønn og påkallelse og holde seg nær til Guds barn (de «holdt sammen», v. 14). Da skal Herren ikke svikte.

237. Mattias blir valgt til apostel (1,15–26)

Det som her blir fortalt, skjedde i de underfulle dagene mellom himmelfarten og pinsefesten. Vi ser at Peter trer fram som lederen. Herren hadde jo lovt ham denne plassen i den første menigheten (Matt 16,18). Myndighet til å lede må gis ovenfra. Den kan ikke tas.

Det var valget av en ny apostel i Judas' sted som Peter satte i gang ut fra Skriftens ord. Tolvtallet skulle være fullt når det nye Israel nå skulle bli til ved at Ånden kom, og være Herrens vitne for det gamle Israels tolv stammer.

Vi hører i v. 15 at det den dagen var samlet 120 personer, antakelig antallet menn blant disiplene i Jerusalem. I v. 16–22 har vi så Peters tale ved denne anledningen. Han tiltaler dem med «Brødre!». Navnet brødre finner vi stadig brukt om Jesu disipler i Apostlenes gjerninger.

Først viser Peter til at det som hadde hendt med Judas, ikke var annet enn det Gud hadde forutsagt i Skriften (v. 16–17 og v. 20). Skriftordet Peter sikter til, er antakelig ordet i Sal 41 og de to ordene fra Sal 69 og Sal 109 som han trekker fram i v. 20. Disse siste ordene pekte på at et av de apostoliske embetene ville bli ledig, og at en annen skulle tre inn på den ledige plassen.

Direkte handler disse skriftordene bare om Davids fiender. I grunnteksten står det også: «La deres leir bli øde» (Sal 69,26). Men David stod som forbilde på Davids sønn, og derfor ble også Davids ord profetiske. Peter sier at Den Hellige Ånd «forut talte ved Davids munn om Judas». Dette ordet av apostelen er verdt å legge merke til i en tid som vår, da bibelkritikere til og med vil frata David hver eneste salme. Denne bibelkritiske antakelsen står i skarpeste strid med disse ordene av Peter.

I v. 18 omtaler Peter hvordan det endte med Judas. Han går åpenbart ut fra at alle tilhørerne hans kjente til det, og derfor omtaler han det så kort og sammentrengt. Han vil bare bruke det til å vise hva Judas oppnådde da han sviktet det embetet Gud hadde gitt ham, for å vinne «lønnen for sin ugjerning». Han oppnådde bare å vinne en åker (ypperstеprestene kjøpte åkeren for pengene hans, Matt 27,7–8). Etter sammenhengen her ser det ut til at det var nettopp på denne åkeren han fant døden.

Noen har villet framheve at dette ikke stemmer med Matt 27,5, der det står at Judas gikk bort og hengte seg. Men som så mange andre steder trenger det her

slett ikke å foreligge noen motsigelse. Her sies det bare at han styrtet ned, og det kan jo godt passe med at han hengte seg. Strikken må ha røket, og legemet hans må ha blitt slått i stykker i fallet.

Merknaden i v. 19 om navnet på åkeren ser ut til å være føyd til av Lukas for å forklare Peters ord. Navnet «Hakeldama» nevnes som et ord «på sitt eget språk». Det må bety arameisk, som Peter talte, i motsetning til gresk, som Lukas skrev på.

Stedene fra Det gamle testamente er anført etter den greske oversettelsen (Septuaginta). Som vanlig er de gjengitt etter innholdet, her med tanke på hvordan ordene ble historisk oppfylt i Judas' person. Hva menes med: «La hans bosted bli øde»? Noen tenker på Judas' apostelembete, andre på åkeren som ble kjøpt for pengene hans, og som jo kom til å ligge øde som gravplass.

Av v. 21–22 ser vi hvilke vilkår som ble stilt for at salmeordet skulle bli oppfylt: «La en annen overta hans tilsynsembete!» Den som ble valgt, måtte ha vært blant disiplene hele den tiden vår Frelser virket, helt fra Johannes' dåp til himmelfarten. Hovedvekten ligger tydelig nok på at han skulle ha det som skulle til for å være vitne om det historiske faktum, Herrens oppstandelse.

Også disse versene viser hvor langt apostlene stod fra alt løst fantasteri, og hvor nøye de holdt seg til fakta. Guds rike er historie. Dette må framheves mot den vantro kritikken som stadig vil ta bort den historiske grunnvollen.

Det ser ut til at bare to oppfylte vilkåret om å ha vært med dem hele tiden. Ellers ville sikkert flere ha blitt stilt fram. Det står at «de stilte fram» (v. 23), altså alle de forsamlede. Men så ble avgjørelsen lagt i Herrens hånd (v. 24–25). Måten det skjedde på, var gammeltestamentlig. Se 4 Mos 26,56, der Herren talte til Moses om at landet skulle deles ved loddkasting; videre Jos 7,14 (Akan), 1 Sam 10,20 (Saul blir valgt til konge) osv.

Dette var før Ånden ble utøst. Etter den tid hører vi ikke om loddkasting for å få vite Guds avgjørelse. Når herrnhuterne har brukt den, har det ingen støtte i den første menigheten, som ble formet ved Guds Ånd. Å «trekke» et skriftord for på den måten å få vite Guds vilje er heller ikke noen åndelig framgangsmåte under vanlige forhold. At Herren likevel i særlige tilfeller kan gi seg til kjenne gjennom en slik framgangsmåte når den skjer i oppriktighet, skyldes Herrens langmodighet og overbærenhet med vår skrøpelighet.

En særlig grunn til at loddet ble brukt, var kanskje nettopp at Kanaans land i sin tid ble fordelt mellom de tolv stammene ved loddkasting. Og de tolv apostlene stod jo, som nevnt, som de åndelige stamfedrene til det nye Israel.

Loddkastingen gikk for seg slik at navnene ble skrevet på to lodd (små tavler eller steiner). Disse ble lagt i en urne, og den ble ristet til et av loddene falt ut.

Hvor vemodig det står om Judas, at han forlot «denne tjeneste og apostelgjerning … for å gå til sitt eget sted»! Herren hadde sagt til disiplene sine: «Jeg går bort for å gjøre i stand et sted for dere», nemlig i Farens hus (Joh 14,2). Judas hadde selv gjort i stand et sted for seg, og etter sammenhengen kan det bare forstås om Gehenna, pinestedet. Lar en sin nådeplass i de helliges samfunn, og dermed sin plass i hjemmet der oppe, stå tom, da har en bare sitt eget sted igjen: syndens lodd, en evig fortapelse.

Plass stod beredt for hver og en som kom,
din står der også, la den ei stå tom!

238. Den Hellige Ånds komme (2,1–13)

Med dette andre kapitlet begynner den egentlige kirkehistorien. Fra kap. 2 til kap. 7 fortelles det nå først om menigheten i Jerusalem: dens underfulle grunnleggelse på pinsefesten, dens hellige pinseskikkelse, dens kamp og trengsel, dens hellige tukt, men også dens seier.

I dette avsnittet står vi overfor den største hendelsen Apostlenes gjerninger har å fortelle om. At Ånden kom på pinsefesten, har en dyp betydning. Pinsefesten var høstfesten, den av de tre store høytidene da en bar fram matoffer av den nye høsten. Slik ble nå også pinsen, ved at Ånden kom, en innsamling av førstegrøden av sjelehøsten. Først senere knyttet en også minnet om lovgivningen på Sinai til pinsefesten.

Det har vært spurt om hvilken ukedag den første kristne pinsen falt på. Pinse betyr egentlig «den femtiende» (dagen), regnet fra den jødiske påsken. Den 16. nisan, andre påskedag, ble regnet som den første av disse femti dagene. Når vi går ut fra, som vi har vist, at Herren ble korsfestet på en fredag, ser det ut til at den femtiende dagen etter må bli en lørdag, altså den jødiske sabbaten. Men det var jo også med en jødekristen menighet Herren begynte kirken sin.

At den hedningekristne menigheten siden la pinsefesten til en søndag, stemmer med at helligdagen i den kristne menigheten ved Åndens ledelse ble ukens første dag (dagen da Herren stod opp). Har Ånden kommet på en sabbat, som det ser ut til, ligger det i dette en forbindelse mellom den gamle og den nye pakt.

Hvem var de som var samlet, og hvem ble fylt med Den Hellige Ånd? Åpenbart ikke bare apostlene, men alle Jesu disipler som var samlet. Det går fram både av v. 1, der det står at «de alle var samlet på samme sted», og av v. 14, der Peter trer fram sammen med de elleve, ut fra midten av den øvrige forsamlingen. Det må være den samme flokken som vi hører om i kap. 1,15. Det var jo også ved den tredje time på dagen (kap. 2,15), ved bønnetiden klokken ni om formiddagen, da de selvfølgelig alle var samlet.

Enda et vitnesbyrd om dette ligger i ordet fra Joel som Peter trekker fram (v. 16–21). Der er det nettopp tale om at Ånden blir utøst over hele det nye gudsfolket.

Til slutt kan en spørre: Hvor var de samlet? I v. 2 står det at lyden fra himmelen fylte hele huset der de satt. Noen har ment at stedet var en av de tretti salene

som den jødiske historieskriveren Josefus forteller fantes i sidebygningene til templet. Det har en søkt å begrunne med at det var bønnetimen, og en har også vist til Luk 24,53, der det står at de «alltid var i templet».

Likevel er det mest sannsynlig at det var det samme stedet som omtales i det første kapitlet, altså et privathus. De jødiske lederne, som var så fiendtlig innstilt mot Jesus, ville neppe ha overlatt en sal i templet til tilhengerne hans. Heller ikke trenger Ånden å ha blitt utøst etter at bønnetimen hadde begynt. Snarere har folkemengden først vært i ferd med å dra opp til templet.

Men aller sterkest taler det mot templet at den nytestamentlige menigheten nettopp trer fram som en menighet skilt ut fra templet. Herren hadde jo sagt til jødene i Matt 23,38: «Se, huset deres skal bli liggende øde!» Dette stemmer med det Peter forkynner (se v. 40): «La dere frelse fra denne vrange slekt!» Bruddet med det gamle Israel etter kjødet var skjedd. Alt dette taler for at stedet ikke var templet.

Etter overleveringen skal Johannes' hus ha ligget på Sions berg, og kanskje var det der. Peters preken ble da antakelig holdt fra husets flate tak. Slik ble det oppfylt: «Det som dere får hvisket i øret, forkynn det fra hustakene!» (Matt 10,27).

I v. 2 beskrives det tegnet en kunne høre, som fulgte med da Ånden ble utøst, og i v. 3 det synlige tegnet. Det står ikke, slik det ofte blir framstilt, at det kjentes som en stormvind. Det står bare at det hørtes en lyd, en brusing, «som når et veldig stormvær farer fram».

Slik Guds Ånd svevde over vannene da skapelsen begynte og gav livsånde, slik fylte nå Guds Ånd huset der disiplene satt, med sin livgivende kraft. Brusingen, som lød som et sterkt uvær, er det ytre tegnet på Åndens makt og veldighet. Den er også tegnet på den omveltningen som skjer i synderhjerter der Guds Ånd får makt.

Det synlige tegnet, tunger likesom av ild, har en dobbelt betydning. At de viste seg i form av tunger, peker på at Guds Ånd vil salve menneskets tunge til å forkynne det store budskapet. Se Jes 6, der serafen rører ved Jesajas lepper med en glo fra himmelens alter. Og at tungene viste seg «likesom av ild», altså lignet ild, peker på Åndens vesen. Han er den hellige ilden i menneskehjertene, som både opplyser, varmer og renser. Da ble Johannes døperens ord oppfylt: «Han skal døpe dere med Den Hellige Ånd og ild» (Matt 3,11). En slik tunge av ild satte seg på hver enkelt av dem.

Disse ytre tegnene var bare ytre vitnesbyrd om det som skjedde i disiplenes indre. «Da ble de alle fylt med Den Hellige Ånd.» Og nå skjer det merkelige at de begynte «å tale i andre tunger, alt etter som Ånden ga dem å tale». Hvordan dette virket på dem som var omkring dem, og hvilket inntrykk det gjorde, fortelles så i v. 5–13.

Hva vil det si at de talte i andre tunger? Av det som følger, forstår vi at alle de mange som samlet seg utenfor huset, jøder fra mange forskjellige deler av jorden, alle syntes å høre sitt eget lands språk. Femten forskjellige språk nevnes.

Noen har ment at disiplene talte disse forskjellige språkene, noen det ene og andre det andre. Men det ville jo ha blitt en fryktelig forvirring om femten språk

på én gang hadde lydt om hverandre, uten at en kunne skille dem fra hverandre. Likevel hørte hvert folkeslag tydelig at de forkynte Guds store gjerninger. Nei, ordet her peker åpenbart på at alle de mange folkeslagene på én og samme tid syntes å høre hvert sitt eget språk.

Noen har villet vise til tungetalen som vi senere ser i virksomhet i gudstjenesten i den apostoliske menigheten (se 1 Kor 12 og 14), og det finnes også likhetspunkter. Denne senere tungetalen var også en virkning av Guds Ånd (se 1 Kor 12,10). Den var også en slags forkynnelse i bønnens form. Og på dem som stod utenfor, gjorde den et merkelig inntrykk, slik vi her i v. 13 hører at noen spottet og sa at de var beruset.

Men det er den store forskjellen at den senere tungetalen var uforståelig for andre når det ikke var noen til å tolke den (se 1 Kor 14,2–19). Talen i andre tunger på pinsefesten var derimot forståelig for alle.

Av dette slutter vi at pinseunderet har vært av en noe annen art enn den senere nådegaven i menighetens gudstjeneste. Det har vært et hellig språkunder. Om vi tør si det, var det noe som lignet det himmelske språket, som for hver av tilhørerne lød som deres eget, som morsmålet deres. Og likevel var det noe særegent ved det, noe overnaturlig. Derfor tydet de som stod der uten ærefrykt, de hjertene som åndelig talt var fiendtlige, det som drukkenskap (v. 13). De gudfryktige mennene med det velvillige sinnet ble derimot både forbauset og undret seg.

For den ene sa: «Det er parthisk de taler», en annen: «Nei, det er medisk» osv. Her var en underfull gåte som de ikke kunne løse. Men de forstod alle at det var «Guds store gjerninger» som ble forkynt og lovprist.

Den åndelige betydningen av dette språkunderet er jo ikke bare at alle skulle høre ordet på sitt morsmål. Riktignok ligger også den sannheten i det at evangeliet først når det lyder på morsmålet, virkelig kan nå hjertene. Men den dagen kunne nok likevel alle de som var til stede, ha forstått det arameiske språket, som Peter sikkert holdt pinseprekenen sin på.

Nei, den dype tanken i dette underet er sikkert at Herren ville vise at evangeliet hans hører til alle folkeslag og stammer og tungemål. De folkene som nevnes, står bare som uttrykk for alle jordens folkeslag. Språkforvirringen i Babel blir opphevet ved Guds kraft i denne høytidsstunden. Den lille disippelflokken stod i dette vidunderlige øyeblikket som et uttrykk for hele Herrens menighet til alle tider og av alle folk. Augustin har med rette sagt at Herrens menighet fremdeles taler de mange tungemålene, fordi den har sine lemmer i de mange forskjellige folkeslagene.

Det var Herren selv som slik ringte sammen til den første gudstjenesten i den nye pakt med en «himmelsk klokketone». Forkynnerne var galileere (v. 7), for de fleste disiplene var jo fra Galilea. Da ble Jakobs velsignelse over Naftalis stamme (som jo kom til å bo i Galilea) oppfylt, 1 Mos 49,21: «Fagre er hans ord.»

Tilhørerne skildres for oss i v. 9–11. Som vi hører i v. 10, var det både jøder og proselytter («tilhengere av jødenes tro»). Proselyttene var hedninger som hadde gått over til jødedommen. Enten var de såkalte «portens proselytter»,

som bare holdt visse jødiske skikker, eller «rettferdighetens proselytter», som var omskåret og tatt helt opp i Israels menighet.

Det bodde mange jøder rundt omkring blant hedningefolkene. Men alle oppriktige jøder lengtet til den hellige byen, og når de ble eldre, eller det på annen måte ble mulig for dem, flyttet de til Jerusalem. Her (v. 5) tenkes det ikke bare på tilreisende, men på jøder som bodde fast i byen, men som var født i de fjerne landene.

De fire første navnene omfatter Østen på den andre siden av Eufrat. Elamittene betegner dem som bodde ved Persiabukta. Så kommer selve Judea. Det kunne virke merkelig at Judea nevnes blant de fremmede landene. Men det viser oss at også de som kom fra selve jødenes land, godt forstod at det ikke var deres eget språk, selv om det lød slik for dem som for de andre folkene.

Deretter nevnes landskapene lenger vest i Asia («Asia» i v. 9 betegner den delen av Lilleasia som grenser mot Middelhavet). Så kommer to navn fra sør, fra Afrika: Egypt og Libya. Så romere, og til sist kretere og arabere. «Jøder og tilhengere av jødenes tro» er en fellesbetegnelse for alle disse folkene.

Vi skal legge merke til at der Ånden taler, er det Guds store gjerninger som blir forkynt. Det er motsatt av verdens ånd, som stadig taler om menneskenes store gjerninger.

Skillet mellom tilhørerne viser seg også straks ved denne første gudstjenesten. Noen ble grepet av Åndens makt, andre spottet mot bedre vitende. Jo klarere Ånden får tale gjennom mennesker, desto mindre plass blir det for dem som ikke har bestemt seg. Der blir det for eller mot, slik som da Herren selv talte i sine dager i kjødet. Overfor pinsens store under må Guds folk be med sangens ord:

Ånd fra himmelen, kom med nåde,
kom med liv og lys herned,
livets ord må du forklare,
la det virke hva du vil,
så vi må dets kraft erfare;
fyll vår sjel med hellig ild!

239. Peters pinsepreken (2,14–36)

Denne prekenen av Peter er et mektig vitnesbyrd om at han var blitt fylt med Den Hellige Ånd. For en underfull frimodighet og kraft det nå er i ham – kraft til å svinge Ordets sverd, ikke bare til forsvar, men også til angrep! Peters pinsepreken og virkningen av den er et vitnesbyrd ingen kan motsi, om at Guds kraft og klarhet ved Ånden var kommet for å bo i apostlene, som før hadde vært så vaklende og skrøpelige.

Prekenen hans har to deler. Først kommer v. 14–21. Der viser han at dette ikke var beruselse, men oppfyllelsen av profeten Joels spådom om at Den Hellige Ånd skulle bli utøst. Deretter kommer et klart vitnesbyrd om at denne utøsningen av Ånden kom nettopp fra den Jesus som de hadde korsfestet, men som Gud hadde reist opp og gjort «både til Herre og til Messias» (v. 22–36).

Vi hører at da Peter sto fram for å tale, sto de elleve apostlene ved hans side (v. 14). De var førerne i Herrens lille hær. Peters preken ble jo holdt på folkets eget språk. Da han sto fram, var den underfulle talen på himmelens språk slutt. Nå kommer det en preken som er jevn og enkel i innholdet, men båret av Åndens veldige makt.

Av Peters pinsepreken ser vi sannelig at det ikke er det blomstrende språket som betyr noe, men at Ordet kan være fylt med Ånden fra Gud. Det er først og fremst dette virkningen beror på. Når han taler til dem, skiller han mellom de egentlige, innfødte jødene og dem som hadde bodd andre steder, men nå hadde bosatt seg i Jerusalem.

Mot spotterne taler Guds Ånd gjennom Peter med en underlig saktmodighet for å dra dem ut av den sørgelige forblindelsen deres (v. 15). Den tredje time på dagen var den første bønnetimen (kl. 9), og før den tid pleide jødene ikke å spise eller drikke noe, aller minst de som skulle opp i templet.

Ordet fra profeten Joel (Joel 3,1–5) er som vanlig gjengitt fritt etter sitt åndelige innhold og ut fra den greske oversettelsen som var i bruk den gang. Profeten skildrer de tegnene som skulle følge med når den messianske tiden brøt fram. Først er det utøsningen av Ånden (v. 17–18), deretter omveltningene i naturen (v. 19–20), og til slutt vilkåret for å bli frelst fra dommen (v. 21).

Som vanlig hos profetene ser de Herrens første og andre komme som ett. Tiden imellom – Åndens rike, den tiden kirken vokser fram, som vi ennå lever i – blir for profetens øye bare som en liten stund. Slik var det også for apostlene. Men det var ikke feil; de hadde bare stilt sitt ur etter Herrens ur. Han sier jo selv

i Matt 24,29: «Straks etter …» Herrens ur måler ikke tiden etter dens lengde for mennesker, men etter dens innhold.

Hos Joel står det: «Og deretter skal det skje.» Peter sier: «Det skal skje i de siste dager.» Det er Åndens utleggelse av profetens ord. Den tiden som begynte med Kristus, kalles ofte «de siste dager» i Skriften (se Hebr 1,2). Videre lyder ordet hos Peter: «Jeg vil utgyte av min Ånd» (profeten har: «min Ånd»). Med dette ordet blir Åndens utøsning på pinsedagen, hvor mektig den enn var, betegnet som bare delvis («av min Ånd»). Den var et pant på det som etter profetens spådom en gang skal komme i hele sin fylde.

«Tale profetiske ord, se syner og ha drømmer» betegner her det hjertet som har åpnet seg for Guds rike, og som vitner på forskjellige måter (se de profetiske åpenbaringene, og også de drømmene fra Gud som Det nye testamente forteller om). I v. 18 står det «mine treller og trellkvinner». Grunnteksten hos Joel har bare «treller og trellkvinner». Men dette «mine» betegner dem som hører til Herrens folk, altså de tjenerne og tjenestekvinnene som ville være Herrens.

«Blod og ild og røkskyer» er tegnene på jorden. De peker på de store krigene som skal herje landene i de siste tider (se Matt 24,6). Om tegnene på himmelen viser vi til Matt 24,29. Grunnteksten har «den store og forferdelige» dag, men i den greske oversettelsen ble ordet «forferdelig» gjengitt med «herlig». Meningen blir i det vesentlige den samme. For det som vekker verdens forferdelse, blir jo til herlighet for Guds folk.

Ved v. 21, om at det frelser å påkalle Herrens navn, går Peter nå over til å vitne om hvem denne frelsens Herre var, nemlig Jesus fra Nasaret. Peter peker hele tiden på hvordan Gud hadde stadfestet Jesus. Først gjorde han det ved under og tegn (v. 22–24), «som dere selv vet», føyer han til. Det var jo bare noen få uker siden de hadde hatt Jesus synlig iblant seg. Videre gjorde han det ved å reise ham opp (v. 24), etter at jødene hadde korsfestet ham «ved lovløse menns hender», det vil si de hedenske romernes hender.

Peter sier dem deres uhyre skyld rett i øynene. Det var jo jødenes råd som hadde dømt Herren, og folket hadde gjort seg medskyldig ved sitt fryktelige rop: «Hans blod komme over oss og over våre barn!» (Matt 27,25). Vi ser at der Ånden taler, der blir det også talt klart og likefram om vantroens uhyre skyld. Ånden bruker ordet om korset til å vekke skyldbevisstheten.

Men Peter peker samtidig på at også korsfestelsen av Jesus skjedde «etter Guds fastsatte råd og forutviten», at den ikke var noe tilfeldig. Jesu død var «fra Guds side en oppfyllelse av hans evige råd om forløsningen, fra Jesu side en frivillig kjærlighetsgjerning og fra jødenes side toppunktet av deres synd mot Herren».

I v. 25–31 har vi skriftbeviset. Ut fra Det gamle testamente, Salme 16, viser Peter hvordan Messias' oppstandelse var forutsagt allerede der. V. 25–28 gjengir Sal 16,8–11 nøyaktig etter den greske oversettelsen. Peter viser (v. 29–31) at ordet «For du vil ikke forlate min sjel i dødsriket. Heller ikke vil du overgi din Hellige til å se tilintetgjørelse» umulig kunne passe på David selv. Graven hans var jo der hos dem. Men David hadde talt som profet om den Davids sønn som Gud hadde lovt å reise opp og gi et evig rike.

Etter dette skriftordet var det «umulig for døden å holde ham fast» (v. 24). Vi ser her igjen hvordan apostlene, likesom deres guddommelige Mester, alltid tar ordet fra den gamle pakt som et Guds ord. Derfor er det like nødvendig at det blir oppfylt, som det er sikkert at en kan stole på Guds sannferdighet og makt. Ja, slik skal vi se på Guds ord, også ordet i den gamle pakt. Men hvor høyt står ikke et slikt syn på Det gamle testamente over det flate synet som den moderne bibelkritikken kommer med!

Uttrykket «idet han løste dødens veer» (den hebraiske grunnteksten har: «dødens snarer») sammenligner Kristi oppstandelse med en fødsel ut av døden og ser dødens smerter som fødselsveene.

Men det var ikke bare Skriften som beviste at Messias måtte stå opp. I apostlene hadde de også vitnene om at Jesus var reist opp av Gud (v. 32). «Denne Jesus» står det, med høytidelig ettertrykk. Det var på ham og ingen annen at løftet var oppfylt. Fra ham, som var opphøyet ved Guds makt, kom nå denne Hellige Ånd (v. 33) som var lovt i den gamle pakt. Av sin himmelske Far hadde han fått denne gaven, og virkningene av den så og hørte de nå.

Og at også hans opphøyelse var forutsagt i den gamle pakt, viser Peter (v. 34–35) ut fra Sal 110. Der taler David om at Herren sa til hans Herre: «Sett deg ved min høyre hånd.» Så slutter Peter med å samle det hele i dette ordet (v. 36): «Så skal da hele Israels folk vite for visst at Gud har gjort ham både til Herre og til Messias, denne Jesus som dere korsfestet.»

Det betyr ikke at han ikke var det fra før (se Peters ord i Matt 16,16: «Du er Messias, den levende Guds Sønn»). Men det Peter her peker på for folket, er herliggjørelsen etter fornedrelsen i tjenerskikkelsen. Selve spørsmålet om Jesu guddom fra evighet skulle nok bli klart senere, når lyset over Jesus som Messias først hadde fått makt i hjertene deres.

Jesus er begynnelsen og slutten og midtpunktet i hele Peters preken. Slik blir det der Ånden fører ordet.

Jesus, vår Kristus, vår salvede konge med ære!
Kristus, vår Jesus, allmektige Frelser, du kjære!
Hos oss du bli,
vær du vårt lys og vårt liv,
alt hva vårt hjerte begjærer!

240. Virkningen av Peters preken. Den første menighet (2,37–47)

Nå hører vi hva denne ene prekenen av Peter utrettet. Det var sannelig en underfull virkning, som nok måtte minne Peter om den fiskefangsten Herren i sin tid ga ham ved Gennesaretsjøen. Det var en rik førstegrøde, en frukt av Frelserens såing.

I v. 37–41 hører vi om denne virkningen. Etter grunnteksten står det egentlig at de ble «gjennomboret i hjertet» (v. 37). De ble seg bevisst at jødefolket hadde slått sin Messias i hjel – en fryktelig sannhet som de selv var medskyldige i. Herrens Ånd hadde her gjort det verket som Jesus hadde sagt i Joh 16,8 at Ånden skulle gjøre i verden: overbevise verden om synd, fordi den ikke hadde trodd på ham, men også om Jesu rettferdighet og om dom.

De så ingen annen utvei enn å vende seg til apostlene med spørsmålet: «Hva skal vi gjøre?» Selve dette spørsmålet vitner om at de nå kjente trangen til frelse og hadde et villig sinn. Og tiltalen «brødre» var en ærbødig og hjertelig henvendelse.

Peters svar (v. 38–39) er det samme som døperen Johannes og Jesus selv hadde sagt til dem: «Omvend dere!» Og i det ligger jo: Bryt med det gamle sinnet og kom til ham som dere har forkastet. Men hvor de skulle finne ham, sier Peter med det samme, nemlig i dåpen. I grunnteksten står det: «Og hver av dere la seg døpe på Jesu Kristi navn», det vil si på bekjennelsen av Jesus som Messias, som den himmelske Fars Sønn og den som hadde sendt Den Hellige Ånd. Selvfølgelig er de blitt døpt i den treenige Guds navn, men Jesus Kristus er dette navnets åpenbaring på jorden.

Den omvendelsen det her er tale om, er jo omvendelsen til det sinnet som kan komme inn i himlenes rike. Den peker tilbake til vår Frelsers ord i Matt 18,3: «Uten at dere omvender dere og blir som barn, kommer dere slett ikke inn i himlenes rike», og ordet i Mark 10,15: «Den som ikke tar imot Guds rike som et lite barn, skal slett ikke komme inn i det!» Det er den barnlige villigheten det kommer an på (se også v. 41: «De som nå tok imot hans ord, ble døpt»).

Og Peter knytter to store løfter til dåpen: for det første syndenes forlatelse, for det andre Den Hellige Ånds gave, det vil si del i den samme nåden som de nettopp (under de tegnene som kunne ses og høres) hadde sett at menigheten

hadde fått. Disse to gavene er innesluttet i den store gaven, Jesus. Derfor samler også Paulus dåpens nåde i dette ene i Gal 3,27: å ha «ikledd dere Kristus».

At de sannelig skulle få denne gaven, begrunner Peter i v. 39. Han viser til at de jo hørte til løftets slekt, slik det allerede var forutsagt i Joel 3,5, så sant de påkalte Herren i tro og kom når han kalte. «Så mange som Herren vår Gud kaller til seg» viser også at Guds frelse springer ut av Guds frie nåde.

Hvem menes med «alle dem som er langt borte»? Noen forstår det om alle de jødene som var spredt rundt i Romerriket, og at så mange jøder som var født utenfor det hellige land, var til stede den dagen, kunne gjøre den forståelsen nærliggende. Men vi må få lov å ta det i en enda dypere betydning, nemlig også om hedningene. Om dem sier Paulus nettopp i Ef 2,13 og 17 at de «før var langt borte».

Løftet hviler jo over alle syndere, så sant Kristus døde for hele verden. Men bare når troen tilegner seg den nåden som er i dåpen, slik som i de andre nådemidlene, blir løftet til frelse.

I v. 40 hører vi at Peter inntrengende la dem på hjertet at det å ta imot denne frelsen krevde et brudd med den vrange slekten. Det greske ordet betyr egentlig «krum», altså «forvendt». Slik taler Ånden. Den overbeviser «om dom, fordi denne verdens fyrste er dømt» (Joh 16,11), og dermed også den slekten som følger ham. Slik forkynner Guds Ånd at det er umulig å bli stående med verden om en vil bli frelst.

Noen har spurt hvordan 3000 (v. 41) kunne bli døpt på én dag. Det skjedde vel neppe ved neddykking, slik baptistene krever det, men snarere ved bestenkelse, slik Skriften så ofte taler om det. Se Hebr 10,22: «hjertene renset ved bestenkelsen fra en ond samvittighet»[1], som knytter an til Esek 36,25: «Og jeg vil stenke rent vann på dere, så dere skal bli rene.» Det er jo ikke vannmengden som gjør det, slik baptistene mener, men Guds ord, som er med og ved vannet.

I v. 42–47 ser vi et yndig bilde av den første menighetens vakre skikkelse. Først nevnes i v. 42 de fire levende kildene som disse døpte, troende menneskene øste av. Det var apostlenes lære (Ordet) og samfunnet, det inderlige, broderlige samholdet som én familie, og videre brødsbrytelsen og bønnene. Med «brødsbrytelsen» må vi forstå en fortsettelse av de hellige fellesmåltidene som Frelseren hadde holdt med disiplene sine den skjærtorsdagskvelden, og også etter oppstandelsen (de to i Emmaus). Det fortsatte de med, og disse måltidene (kjærlighetsmåltider) sluttet da med nattverdens sakrament.

«Bønnene» peker på de forskjellige bønnene, dels kanskje de messianske salmebønnene, dels også de frie bønnene som Ånden virket. I flertallsformen «bønnene» ligger også en pekepinn om at bønnen vår ikke bare skal være en bønn i sin alminnelighet. Den må ta sikte på de bestemte tingene vi trenger til sjel og legeme.

Ingen av disse paradiselvene kan Guds menighet unnvære, om livet skal leves rett og sunt. Også samfunnslivet med de hellige, «samfunnet», blir nevnt nettopp for å advare mot eneboerkristendom. Samfunnet henger jo på det nær-

[1] NB: «med hjertet renset fra en ond samvittighet».

meste sammen med den innbyrdes kjærligheten, kjærligheten til alle de hellige, som Jesu troende skal kjennes på.

I v. 43 og v. 47 hører vi om stillingen utad. Den mektige pinsehendelsen hadde lagt «frykt over hver sjel». Her tenkes det på jødene som sto utenfor menigheten. De fornemmet at den levende Gud bodde i den kristne menigheten, og det ble styrket av de mange under og tegn som ble gjort ved apostlene.

I v. 47 står det at menigheten var «velsett av hele folket». Spotterne hadde tiet, og den store mengden var grepet av det og sto med dyp ærbødighet overfor den lille flokken. Slik kan det være for en tid der livet bryter fram med veldig makt, som i Jerusalem, der Herren hver dag la til menigheten.

Men denne velviljen hos folket varer ikke ved. Det ser vi også her i Apostlenes gjerninger. Snart ble den forvandlet til fiendskap, og mengden lot seg igjen vende bort fra sannheten av sine onde ledere (se forskjellen på palmesøndag og langfredag). Det minner oss om aldri å sette vår lit til en forbigående velvilje fra verdens side.

I v. 44–46 hører vi om de troendes forhold til hverandre: De levde i inderlig kjærlighet som medlemmer av én stor familie. Selvfølgelig kunne ikke alle være til stede i ett og samme hjem. Derfor står det også (v. 46) at de samlet seg «i hjemmene». I templet kunne de derimot møtes hver dag.

Kjærligheten mellom dem var så sterk at de rikere delte med de fattigere, så de ulike jordiske kårene ble jevnet ut av kjærligheten. Vi må ikke forstå det som et tvunget eiendomsfellesskap over hele linjen. Av Peters ord til Ananias i kap. 5,4 ser vi at det sto dem fritt å beholde så mye de ville. Og av kap. 6,1 ser vi at ikke alle var like rike, men at de trengende fikk det de trengte. Likeså hører vi i kap. 12,12 at Maria, mor til Johannes Markus, hadde sitt eget hus.

Meningen er vel at de solgte så mye av eiendom og gods som det var nødvendig for at alle brødrene og søstrene i det hellige fellesskapet kunne få nok. Vi kunne heller kalle det et bruksfellesskap. Senere hører vi ikke i Skriften om noen menighet som hadde det helt på samme måte. Men når Herren lot det være slik med den første menigheten, var det vel fordi den nettopp skulle vise den vakreste skikkelsen menigheten noen gang har hatt på jorden, og være et klart forbilde på den tilstanden som en gang skal komme i fullendelsen.

Selv om menighetene i senere tider ikke har kunnet følge kjærlighetens spor så inderlig som den første menigheten, ser vi likevel den dag i dag at kjærligheten mellom de hellige strever etter å hjelpe de hellige søsknene i deres nød. Og slik bør det være. Og jo mer kjærligheten i Herren får fritt løp blant Guds barn, desto mer vil også hjertets fryd og lovsangen være til stede, likesom i den første menigheten (v. 46–47). «Hjertets oppriktighet» betegner det redelige, barnlig åpne og kjærlige sinnet.

Ja, for et herlig bilde av byen på fjellet, både innad og utad! Kjærlighet, glede, lovsang og samtidig kraft i Herren kjennetegner denne menigheten som forbildet for alle troende. Og den roper til oss at

Den ypperligste vei
for bruden som vil ei
i verden gå i blinde,

men Jesu fotspor finne,
er stjernelys å prange
i kjærlighetens gange.

241. Den lamme ved Den fagre tempeldør blir helbredet (3,1–11)

Dette kapitlet har to hoveddeler. V. 1–11 forteller hvordan Peter og Johannes helbredet den lamme, og hvordan folket ble forbauset og stimlet sammen om dem. Deretter følger Peters preken i v. 12–26.

Vi hørte i kap. 2,43 at mange under og tegn ble gjort ved apostlene. Lukas forteller nå nærmere bare om dette ene underet her i kap. 3, åpenbart fordi den første forfølgelsen knyttet seg til denne hendelsen (se kap. 4). Hvor lang tid det ligger mellom kap. 2 og 3, vet vi ikke. Men en tid hadde den lille menigheten fått leve i stille fred og lykke. I det ytre hadde den jo ikke skilt seg ut fra den jødiske gudstjenesten.

Vi hørte i kap. 2,46 at de samlet seg i templet hver dag. Og her i kap. 3,1 finner vi også Peter og Johannes på vei opp til templet ved den siste bønnetimen («den niende», det vil si kl. 3 om ettermiddagen). Jødene hadde tre slike bønnetimer (se Dan 6,11): ved den tredje, sjette og niende time (kl. 9, 12 og 3). Ved den første og den siste bønnetimen ble morgen- og kveldsofferet båret fram, og da pleide de troende jødene å komme til templet.

Nå var det en mann som hadde vært lam fra fødselen av, og som allerede var over 40 år (se kap. 4,22). Ham pleide de hver dag å bære til den tempeldøren som ble kalt «Den fagre». Den lå, så vidt vi kan forstå, på østsiden av den ytterste forgården, mot Kedron-dalen (den ble også kalt «Nikanors port»). Josefus beskriver den som overmåte prektig, prydet med gull og sølv. Der gikk vel de fleste inn. Derfor la de den lamme på det stedet, så han kunne be dem som gikk forbi, om almisse (v. 1–3).

Guds Ånd hadde ledet Peter og Johannes, så de forsto at Herren ville gjøre store ting ved denne mannen. Det står at de så fast på ham. Det var dels fordi Guds Ånd åpnet øynene deres for at Herren hadde noe i sinne med ham, dels for å vekke hans oppmerksomhet for det store som nå skulle skje. Da apostlene sa: «Se på oss!», ventet mannen vel å få en større gave. Og det fikk han, større enn han kunne be om og forstå.

Her var en rikdom større enn sølv og gull, og den lå i «Jesu Kristi, nasareerens navn». I dette navnet lå Peters kraft til å gjøre underet. Men at navnet ble nevnt, betyr også at den lamme skulle stå opp og gå i tillit til dette navnet. Peters ord

sprang ut av tro og virket tro (v. 4–6). Det dyrebare Jesu navn – ja, det er mektig til å reise opp både legeme og sjel.

Det er vakkert å se Peters tro. Etter å ha sagt det mektige ordet griper han den lamme mannens hånd og reiser ham opp, viss på at han var frisk. Like vakkert er det å se den lamme mannens tro: Se ham springe omkring i full tro på at underet er virkelig! Se ham følge med apostlene inn i templet og love Gud, mens han fryder seg over det som var så ukjent for ham – å kunne gå (v. 7–8)! Hvor lite takker vi ikke Gud for den nåden at vi kan røre oss fritt!

I v. 9–11 hører vi om folkets forferdelse. Dette underet med en mann som hadde vært lam hele livet, slo dem med den dypeste følelse av at en overmenneskelig makt var til stede. De andre undrene som var gjort ved apostlene, hadde vel skjedd mer i det stille, men dette skjedde midt i menneskevrimmelen.

At det var ved Peter og Johannes det hadde skjedd, kunne en også se på at den lamme «holdt seg nær til» dem. Han ville ikke skilles fra disse menneskene, for ved dem var Guds nåde kommet til ham.

Det hele er et herlig bilde på den åndelige helbredelsen, når en synder ved kraften i Jesu navn blir reist opp fra vantroens avmakt og fattige tiggerliv. Han blir et lykkelig Guds barn med kraft til å vandre på salighetens vei ved troen. Da holder en seg også nær til de menneskene som var Herrens redskaper. Troen på Herren Jesus viser seg alltid i kjærlighet til alle de hellige. De blir venner en ikke vil skilles fra, hva det så skal koste.

Peters ord (v. 6) er et vakkert bilde på det Paulus sier i 2 Kor 6,10: «Som fattige som likevel gjør mange rike.»

Om dette ordet fortelles det at den fromme kirkelæreren Thomas Aquinas en gang så en høytstående pavelig kirkefyrste vaske hendene sine, rikt smykket med ringer, i et forgylt vannfat. Spøkende sa kirkefyrsten: «Nå, min kjære, kan ikke kirken lenger si: Sølv og gull eier jeg ikke.» – «Nei, høyærverdige far,» svarte Thomas, «men derfor kan den heller ikke lenger si: I Jesu Kristi navn – stå opp og gå!»

Den dag i dag er den evangeliske kirke bare fattig på gods og gull sammenlignet med pavekirken, som sannelig ikke har mye til felles med apostelen Peter, selv om den falskt gir seg ut for å være hans arving. Men det den evangeliske kirke har, og det den gir, er forkynnelsen av Jesu navn, Jesu rene evangelium med all den velsignede kraften som ligger i det.

«Fattig, men dog rik er en Kristi brud,
fattig i seg selv, rik i sin Gud.»

242. Peters preken for folket etter at den lamme ble helbredet (3,12–26)

Apostelen Peter taler først til dem om hvordan dette underet hadde skjedd (v. 12–16). Det hadde skjedd ved denne Jesus som Gud hadde herliggjort, men som de hadde fornektet. Og det var en dobbel fornektelse: først overfor Pilatus, da han ville løslate ham, og så da det gjaldt Barabbas, da de ba om en morder framfor Jesus (v. 14). Det var ved Jesu navn at dette underet hadde skjedd, ikke ved apostlenes egen kraft eller som lønn for noen gudsfrykt hos dem selv (v. 12), men bare ved troen på dette Jesu navn (v. 16).

Den troen det tales om i v. 16, må først og fremst forstås som apostlenes tro på Jesu navn. Men sannsynligvis betegner «troen som var virket ved Jesus» i slutten av verset den troen som Jesu Kristi navn hadde virket i den lamme. Da er det altså tale om et dobbelt vilkår for at Jesu navn skal ha sin frelsende makt: Det må både brukes i tro og tas imot i tro.

Denne forståelsen stemmer med det som fortelles i Apg 14,9 om den lamme mannen i Lystra. Der blir det nettopp framhevet at også den lamme hadde tro. Slik er det jo den dag i dag med virkningen av Guds ord: Det må forkynnes i tro og tas imot i tro, så skjer underet.

I v. 13 kalles Jesus Guds «tjener». Denne betegnelsen peker på Jes 52 og 53, der Messias var skildret som «Herrens tjener», som gjennom lidelse skulle fullbringe det store skyldofferet.

I v. 17–26 finner vi nå en inderlig formaning til å vende om. Peter slår an de aller kjærligste tonene, som om han lokker på lammene. Mon ikke fornektelsen av Jesus fra folkets side, som han nevnte i v. 13 og 14, har minnet ham om hans egen fornektelse?

I v. 17 sier han at han nok visste at det var i uvitenhet de og deres rådsherrer hadde gjort den skrekkelige gjerningen. Det klinger sammen med Frelserens ord på korset: «Far, forlat dem, for de vet ikke hva de gjør» (Luk 23,34). På samme måte sier Paulus i 1 Kor 2,8: «For hadde de kjent den (nemlig Guds visdom), da hadde de ikke korsfestet herlighetens Herre.»

Uvitenhet gjør skylden mindre, men opphever den ikke. For som i dette tilfellet kan den selv være følgen av en stor synd. Så ofte kunne en ha visst bedre om en hadde villet.

I v. 18 framstiller han Kristi lidelse som en nødvendig oppfyllelse av Guds råd, som han hadde forkynt på forhånd ved profetene. Det står at Gud hadde forkynt Kristi lidelse «ved alle profetenes munn». Riktignok er det bare tre steder i Det gamle testamente som uttrykkelig peker på den lidende Messias, nemlig Jes 53, Sak 11 og Sal 22. Men dette «alle» er likevel sant. For den messianske frelsen som alle profetene viser til, kunne bare tre i kraft ved Kristi lidelse.

I v. 19 finner vi en bestemt oppfordring til dem om å omvende seg. Omvendelsens grunnvesen er betegnet ved dette: «Fatt da et annet sinn.» Det er en forandring av sinnet det gjelder, ikke noen nye lapper på det gamle klesplagget. Men Peter peker også på all den herligheten og nåden som blir frukten av en sann omvendelse: først at syndene blir utslettet, og som frukt av det igjen «vederkvegelsens tider fra Herrens åsyn»[1].

Israels folk hadde hatt det trangt, ikke bare under romernes åk, men i mange hundre år før. De trengte vederkvegelse, og nå var den å få i Kristus. På samme måte sies det i Luk 2,25 at gamle Simeon ventet på «Israels trøst».

Men vederkvegelsens tider for Israel ser apostelen (likesom Paulus i Rom 11) i nærmeste sammenheng med Herrens gjenkomst (v. 20–21). Da kommer «de tider da alt det blir gjenopprettet». Inntil da ville Kristus være usynlig for dem og ha sin plass i himmelen. I grunnteksten står det egentlig: «som himmelen må ta imot inntil …», det vil si at han hersker fra himmelen, ennå ikke med et jordisk, synlig og ytre herlighetsrike, slik jødene straks hadde villet ha det.

Hva menes med de tider da «alt det blir gjenopprettet»? Det står jo at det var dette Gud «har talt om ved sine hellige profeters munn fra eldgamle dager av», og alle profetene peker jo på en kommende herlighetstid. Med det betegnes at alle ting blir gjenopprettet til den salige fullkommenheten som Gud har bestemt fra først av, men som syndefallet kom i veien for. Vederkvegelsens tider (v. 19) peker på den velsignelsen som følger straks når en blir omvendt og lever i syndenes forlatelse. Men gjenopprettelsen av alt betegner den evige, fullkomne vederkvegelsen som vil komme ved Jesu gjenkomst.

Her står det ikke at alle mennesker skal bli gjenopprettet, slik noen har forstått det, at alle mennesker skulle bli frelst. Nei, Guds ord lærer oss tydelig nok at de ikke blir det, fordi de ikke vil. Det står: alt, det vil si at alle forhold blir gjenopprettet til den opprinnelige herligheten og uforgjengeligheten, og at alle løfter blir oppfylt.

Dette ordet forkynner herlighet ikke bare for Israel, men for alle Herrens troende som lever med det nye sinnet under syndenes forlatelse. Men Israel var jo likesom Guds førstefødte, som Gud først hadde tiltenkt velsignelsen i Jesus (v. 26).

Dette viser Peter nå nærmere (v. 22–24). Først gjør han det ut fra Moses' ord om den store profeten som skulle komme, «en profet likesom meg», det vil si en som det også skulle stiftes en pakt ved.

Men det er tydelig at denne kommende profeten, som folket også ventet (se Joh 6,14), allerede i ordet ved Moses blir satt over alle andre profeter. At han ligner Moses («likesom meg»), utelukker ikke at Kristus blir betegnet som den

[1] NB: «tider med fornyelse og trøst fra Herrens åsyn».

større. Det ligger i tilføyelsen: «Ham skal dere høre på i alt han sier dere», og videre i det alvorlige ordet om den som ikke ville høre denne store kommende profeten: En slik sjel skulle utryddes av folket.

I 5 Mos 18,19 står det egentlig: «Og hver den som ikke hører på mine ord, som han skal tale i mitt navn, ham vil jeg kreve til regnskap.» Disse siste ordene bytter Peter ut med et ord fra 1 Mos 17,14: «han skal utryddes av sitt folk», nettopp for å betegne innholdet i Guds dom som fortapelse.

Moses hadde altså forkynt Messias for dem, og alle profetene hadde hatt de samme tonene om den herligheten som skulle komme ved Messias (v. 24). Og nå var de jo barn av profetene og av pakten (Peter viser tilbake til pakten med Abraham, nådepakten ved troen). De var altså selvskrevne arvinger (v. 25), bare de nå ville omvende seg.

Ja, det var, og det er, vilkåret: «når hver av dere omvender seg fra sine onde gjerninger» (v. 26). Peter begynner med at omvendelsen er nødvendig (v. 19), og han slutter med det samme (v. 26). Men det var den omvendelsen Israels folk som helhet ikke ville ta imot. Derfor blir det folket som skulle ha vært det første, nå det siste. Derfor er vederkvegelsens tider ennå ikke kommet for det elendige Israel.

Men når det en gang skjer at de skuer opp til ham som de har gjennomstunget (Sak 12,10), da kommer også Jesus igjen fra sin himmel for å fullende alle ting. Israels omvendelse blir dermed et av tegnene på at Herren snart kommer igjen.

Vederkvegelsens tider – hvor mange trette og tyngede hjerter går det ikke omkring som trengte så sårt til vederkvegelse, og mange håpløse hjerter som trengte så sterkt til det levende håpet! Verden har ingenting som kan gi lindring, bare adspredelse. Jesus har alt det hjertet trenger for å få fred. «Å, om bare hele verden visste det!» Og om den bare ville fatte et annet sinn og vende om til sin sjels hyrde!

«Lukk opp for Jesus, stakkars syke hjerte,
så får du bot for savn og fryd for smerte.»

243. Den første forfølgelsen. Peter og Johannes for Rådet (4,1–22)

Vi kommer nå til den første forfølgelsen av Jesu menighet fra de vantro jødenes side. I apostlenes forkynnelse ble jødenes råd anklaget for å ha drept Messias. Det var det ene som særlig fariseerne ble harme over. Det andre var forkynnelsen av oppstandelsen fra de døde. Ved ordet om Kristi oppstandelse hadde den vunnet stor framgang blant Jerusalems barn. Dette ble saddukeerne vrede over. Vi har hørt om dem at de benektet læren om oppstandelsen (Matt 22,23). De hadde lenge pønsket på å gripe inn.

Nå, ved denne anledningen da Peter forkynte, dukket det plutselig opp en flokk prester og saddukeere sammen med høvedsmannen for tempelvakten, og de fengslet Peter og Johannes (v. 1–3). I v. 4 finner vi et vakkert tillegg om frukten av Peters preken: Tallet på de troende mennene i menigheten vokste til omkring 5000. Med kvinner og barn hadde menigheten nå allerede fått en betydelig utbredelse.

I v. 5–22 skildres så rettergangen som ble holdt over de to apostlene. Først hører vi litt om dommerne (v. 5–6). Det var jødenes høyeste domstol, Rådet, som kom sammen. Fra Matt 26,3 kjenner vi de tre delene dette rådet bestod av.

Først de øverste – her må vi særlig tenke på dem som nevnes i v. 6: ypperstepresten Kaifas, den tidligere ypperstepresten Annas (han hadde beholdt tittelen sin) og de andre som «var av yppersteprestelig ætt». Med dem menes medlemmer av de to–tre presteslektene som romerne valgte prestene fra. Etter loven skulle ypperstepresten egentlig nedstamme i rett linje fra Arons eldste sønn, men det ble ikke lenger overholdt.

Så var det de eldste, folkets representanter, og endelig de jødiske teologene, de skriftlærde. Etter grunnteksten står det egentlig at de kom sammen «til Jerusalem». De har trolig oppholdt seg på landet om sommeren.

Det rettslige spørsmålet (v. 7) lyder: «Ved hvilken kraft eller ved hvilket navn» hadde de gitt seg av med å helbrede? Altså: Hvem hadde gitt dem kraft til det, hvem hadde sendt dem eller gitt dem fullmakt til en slik virksomhet? Når det står om Peter at han svarte «fylt av Den Hellige Ånd», tenkes det på en særlig Åndens kraft som ble gitt ham i det øyeblikket. Det skjedde etter Herrens løfte i Luk 12,11–12: «Når de fører dere fram i synagogene og for øvrigheter og myndigheter … Den Hellige Ånd skal lære dere i samme stund hva som bør sies.»

Peter begynner talen med en ærbødig hilsen, og dermed anerkjenner han Rådet som Israels lovlige øvrighet (v. 8). Når han nevner hva forhøret gjelder, kaller han helbredelsesunderet en «velgjerning» (v. 9). Det er en fin, men tydelig måte å peke på det urettferdige i Rådets framferd. Og vitnesbyrdet hans (v. 10–12) mangler ikke klarhet. Det vender seg til Rådet og dermed til hele Israels folk, som Rådet var et uttrykk for. Det peker på Jesus, han som jødene korsfestet, men som Gud reiste opp: Det var ved hans navn dette var skjedd.

Peter minner dem om ordet fra Salme 118 om hjørnesteinen som bygningsmennene hadde forkastet. Flere av dem måtte sikkert huske at de hadde hørt det ordet fra Jesus selv den tirsdagen i den stille uke da han for siste gang talte til dem i templet (Matt 21,42). Og Peter samler vitnesbyrdet sitt i det mektige ordet at all frelse er knyttet til Jesu navn alene (v. 12). I ordet «frelse» er tanken utvidet fra den legemlige hjelpen til også å omfatte sjelens evige frelse.

I v. 13–14 hører vi hvilket inntrykk dette korte, dristige og treffende vitnesbyrdet gjorde på Rådet. De undret seg først over apostlenes frimodighet. Vitnesbyrdet var blitt avlagt med frimodig kraft. Dernest undret de seg over at slike folk, to fiskere som ikke hadde gått gjennom rabbinerskolene, men var lekfolk og ikke hadde noe geistlig embete, kunne tale slik de gjorde. På samme måte undret den katolske kardinalen Cajetan seg over Luther.

Til dette kom den uhyggelige erkjennelsen for Rådet at disse to mennene hørte til dem som hadde fulgt Jesus. Her stod de igjen overfor ham som de hadde dømt; han møtte dem i disiplene sine. Endelig stod mannen som var blitt helbredet, ved apostlenes side. Også han var blitt ført fram for Rådet. Akkurat som den blindfødte i sin tid (Joh 9) ble han et vitne ingen kunne si imot: Det som var skjedd, var ikke bløff, men virkelighet.

I v. 15–17 hører vi om Rådets forhandlinger bak lukkede dører. Den minner helt om rådslagningen i Joh 11,47–50 etter at Lasarus var blitt vakt opp. Her er det ikke spørsmål om det var sant eller ikke, bare om hvordan de skulle stanse bevegelsen. Løgnens ånd seiret i dette rådet. Resultatet ble (v. 18) at de i sin avmakt prøvde å true apostlene til verken å tale eller lære i Jesu navn – altså til å tie helt stille med ordet om Jesus.

Apostlenes svar (v. 19–20) er svært mektig, velsignet og lærerikt i all sin korthet. De overlater saken til Rådets egen samvittighet og erklærer at det både er galt og åndelig umulig for dem å lyde. Det er ikke en opprørsk eller trassig ånd som møter oss; de er rede til å lide uten motstand.

Men de har to sterke støttepunkter når de nekter å lyde, og dem må hver kristen ha for å ha rett til å nekte øvrigheten lydighet. Det første støttepunktet er Guds uttrykkelige vilje. Gud hadde ved sin enbårne Sønn satt dem til å være vitner om Frelseren (1,8). Det andre støttepunktet er den indre røsten som følger av det: «vi kan ikke annet».[1] Hvor minner ikke dette om Luthers ord på riksdagen i Worms: «Her står jeg, Gud hjelpe meg, jeg kan ikke annet.»

Vi skal legge nøye merke til at det er disse to grunnene de fører fram. Den indre røsten alene kan lede vill. Hvor mange svermere har ikke påberopt seg «det indre lys» til forsvar for sine villfarelser! Er det indre lyset et lys fra Gud, må

[1] NB: «For vi kan ikke la være å tale om det som vi har sett og hørt.»

det alltid stemme med Guds klare og faste ord. Da får dette «vi kan ikke annet» sin grunnmurte fasthet og sannhet.

Alle troende mennesker har erfart dette underfulle: «Vi kan ikke annet.» Guds ord er for sterkt for oss, Kristi kjærlighet tvinger oss, la så komme hva som vil. Men da gjelder det også å være rede til å ta følgene, til å lide med Kristus.

Slik endte denne første forfølgelsen. Det ble bare med trusler (v. 21–22).

La verden kun true og tennene vise,
jeg vil min livsaligste Jesus dog prise,
la buldre og lyne og tordne tillike,
jeg tenker fra Jesus dog aldri å vike.

244. Bønnemøte i den første menigheten. «Ett hjerte og én sjel» (4,23–36)

Fra de kalde, vrede yppersteprestene og de eldste kom så Peter og Johannes tilbake til «sine egne» (v. 23). Det er et vakkert navn på de troende, som dem som hører sammen som ett folk. Rådets forbud mot å forkynne evangeliet drev straks menigheten til å be til Gud. Ja, det er veien. Ikke klage og klynke og engste seg, men be! Når trengselen får virke bønn, blir den til velsignelse.

Både bønnen (v. 24–30) og svaret fra himmelen (v. 31) hører til noe av det vakreste i den første menighetens historie. De vender seg til den allmektige Gud, til ham «som kan binde stormen og lede bølgen blå» (v. 24).

Bønnen knytter de til et ord i Salme 2 om at hedningene fnyser mot Herren og hans Salvede (Kristus). I sin sak følte de seg helt ett med sin Frelser. Det var ham kampen var rettet mot, «din hellige tjener Jesus», han som Gud hadde salvet (ved dåpen). Både hedninger og jøder hadde reist seg mot ham, men uten å kunne gjøre noe annet enn det Guds råd forut hadde besluttet (v. 25–28).

Slik kong Hiskia i sin tid bredte ut trusselbrevet fra assyrerne for Herrens åsyn (Jes 37,14), slik legger den lille hjorden alle fiendenes trusler fram for Herren. De stoler på at saken er hans. Og så ber de om nåde til fortsatt å tale ordet med all frimodighet (v. 29), og om at Herren fortsatt vil stadfeste forkynnelsen deres ved sine underfulle gjerninger, så «helbredelse» skjer. De ber ikke om at Gud skal knuse fiendene deres, bare om at han vil «holde øye med deres trusler» og fortsatt herliggjøre sitt store navn.

Da skjedde det samme som på den første pinsedagen. Åndens sus merket de iblant seg. Det står at «stedet skalv», til vitnesbyrd om at hele jorden var i Herrens hånd. Slik vil Gud den dag i dag sette jorden i bevegelse når menigheten hans ber. Guds veldige inngrep i jordens forhold har så ofte sitt utspring i lønnkammeret, i de bøyde knær og de bedende hjerter. Det er det faste punktet som verden kan settes i bevegelse fra. Ved bønnen har Gud lagt en veldig makt i sine venners hånd, en makt verden ikke aner.

I v. 32–36 hører vi så igjen litt om menighetens indre tilstand, fruktene av at den var fylt med Den Hellige Ånd. Først den innbyrdes kjærligheten (v. 32). Når det gjelder fellesskapet i de jordiske eiendelene, viser vi til det som er sagt om

det ved 2,44–45. Men målet for oss er å ligne den første menigheten i dette: at hele flokken av troende kan ha «ett hjerte og én sjel». Det er et herlig uttrykk for at alle viljer og alle hjertets tanker var underlagt den ene viljen, Herrens vilje, hans tanker.

Bare Jesus kan smelte menneskehjerter sammen på den måten. Vil vi være ett med hans troende, skjer det bare ved at vi blir ett med ham selv, så hjertet vårt slår i takt med hans hjerte. Men enighet gjør sterk. Når de helliges hjerter slår sammen som ett, blir det også stor kraft i vitnesbyrdet. Kjernen i det var fortsatt Herren Jesu oppstandelse. Han døde for oss, det skal forkynnes – men også dette: Han lever. Solskinnet fra Guds nåde strålte over den første menigheten, og det strålte dobbelt klart etter forfølgelsens uværssky.

Som et vakkert trekk fra denne den første kjærlighets tid nevnes særlig hva en levitt ved navn Josef gjorde (v. 36). Det stemmer med det som er fortalt ovenfor, at kjærligheten avhjalp nøden hos alle som trengte det. Denne mannen må ha vært svært velsignet, for apostlene hadde gitt ham tilnavnet Barnabas. Det betyr egentlig «formaningens» eller «profetiens sønn», og han fikk det fordi ordene hans var fylt av hellig oppmuntring. Om denne Barnabas hører vi siden mye som Paulus' reisefelle.

At gavene ble lagt for apostlenes føtter (v. 35 og 36), betyr at de ble overlatt til dem å forvalte. Men hele dette innblikket i den første menighetens indre liv må drive også våre hjerter til å be til Herren med salmens ord:

Ta mitt hjerte som ditt eget,
sett det i den rette skikk,
at jeg alltid frisk og mild
roper: Herre, som du vil!

245. Guds dom over Ananias og Saffira (5,1–16)

Rett etter forfølgelsen utenfra, som det ble fortalt om i kap. 4, møter vi nå et forsøk fra Satans side på å ødelegge menigheten innenfra. Han ville bringe noe av løgnens vesen inn i den gjennom hykleri.

Ananias og Saffira (navnet betyr «den vakre») synes å ha villet etterligne Barnabas (se 4,36) for å vinne samme anseelse i menigheten som han. I alle fall kan en tenke seg at de fra først av hadde blandede motiver for å gi gaver til menigheten ved å selge eiendom. Så listet Satan seg videre inn på Ananias med den tanken at han likevel skulle beholde litt av åkerens verdi selv, men si at det var hele summen. Og hustruen hans visste om det.

Når vi tenker på den Åndens kraft som så åpenbart og synlig var over den første menigheten, forstår vi at det var en forferdelig synd. I virkeligheten var det, som Peter sier (v. 3), en løgn mot Den Hellige Ånd, et forsøk på å narre Guds Ånd slik en noen ganger kan narre mennesker.

Av Peters ord til Ananias ser vi at det å selge åkeren til fordel for menighetens kasse var helt frivillig. Han kunne ha beholdt mye eller lite, akkurat som han ville (v. 4). Men det som ble rammet av Guds dom, var løgnen like overfor det mektige nærværet av Herrens Ånd, midt i Den Hellige Ånds klare lys.

Slik vernet Herren om sin menighets hellighet. Vi kan ikke si at det egentlig var Peter selv som utøvde denne kirketukten, like lite som det var Moses som førte dommen over Korahs barn (4 Mos 16,25–35). Det var Herren som gjorde det, slik han gjorde med Akan i Jeriko (Jos 7). På samme måte som Moses forutsa straffen for Korah og flokken hans, forutsier Peter for Ananias' hustru Saffira hva som skulle skje med henne (v. 9). For hun ville stadfeste løgnen selv når hun fikk spørsmålet rett ut (v. 8). Det var Herren som åpenbarte det for Peter.

Dommen var Herrens. Den er for alle tider et uendelig alvorlig vitnesbyrd om at vår Gud ikke bare er som en nådens sol, men også «en fortærende ild» (Hebr 12,29). Menigheten var Guds tempel, Guds Ånd bodde i den, og Ordet sier: «Dersom noen ødelegger Guds tempel, da skal Gud ødelegge ham» (1 Kor 3,16–17).

Selv om vi ikke uten videre kan kalle dette menighetens kirketukt, ligger det likevel i denne Guds dom et fingerpek om at det skammelige ikke skal tåles i menigheten. Også menigheten skal dømme og straffe løgnens hykleriske vesen

der det vil snike seg inn og forgifte troslivet. Derfor refser Paulus menigheten i Korint (1 Kor 5) fordi den ikke hadde utøvd kirketukt og ikke hadde støtt ut den utuktige. Og derfor kan en ikke klare seg uten kirketukt innenfor den egentlige menigheten, hvis den skal bevare sin kraft som lys og salt i verden.

Den reformerte delen av kirken har en styrke i sin alvorlige kirketukt, særlig fordi den utøves gjennom menighetens eldste. I den lutherske delen av kirken har mangelen på et embete for eldste blant lekfolket gjort kirketukten vanskelig. Generelt kan ikke folkekirkens ordning, med de store vantro massene, sidestilles med den første menigheten i Jerusalem. Men så mye er sikkert: En alvorlig og åndelig kirketukt løfter kirkens preg i verdens øyne og styrker den sanne menigheten. For kretsen av sanne troende er den en livsbetingelse. Martyren Blandina (fra slutten av 100-tallet) sa mot hedningenes løgnaktige beskyldninger: «Blant oss tåles ingen skjendigheter.» Det ordet må stå fast den dag i dag.

Peters ord til Ananias (v. 3): «Hvorfor har Satan fylt ditt hjerte?» vil si: Hvorfor har du gitt Satan lov til å fylle hjertet ditt? Og ordet hans til Saffira om at de hadde fristet Herrens Ånd, viser hva skylden deres bestod i: De hadde liksom villet sette selve Den Hellige Ånd på prøve, om han ville finne seg i løgnen deres.

Vi kan forstå det som sies her, at virkningen av denne Guds dom ble at «det kom stor frykt over alle som hørte det» (v. 5). Det gjaldt ikke bare selve menigheten, men også dem som stod utenfor. Ved dette dommens under hadde Herren selv satt det skarpeste skille mellom dem som i sannhet hørte ham til, og alt som ikke helt ville gi seg inn under sannhetens Ånd. Derfor hører vi også i v. 13 det særegne ordet: «Av de andre våget ingen å holde seg nær til dem.»

Her tenkes det åpenbart på dem som hadde holdt seg i nærheten av menigheten og hadde hatt noe til overs for den. De lignet de ikke så få vi kjenner i våre dager, som nok går med, men likevel ennå ikke vil omvende seg. Med et slikt sinn ble de redde for å komme for nær lyset fra Guds hellighet. Men respekt fikk de for Jesu menighet. Det viste seg også i det vi hører i v. 12: Menigheten kunne nå samles i Salomos søylegang, altså innenfor tempelområdet, enda de levde under Rådets forbud mot å vitne om Kristus.

Av v. 12 hører vi videre at Guds kraft hadde vist seg i majestetisk nidkjærhet mot djevelens vesen. Men samtidig ble den åpenbart i en mengde nådestråler gjennom tegn og under ved apostlenes hender, slik de hadde bedt Gud om (4,30). Menigheten vokste stadig sterkt. Ja, tilliden til kraften som bodde i apostlene, særlig i Peter, var så stor at folk, som vi hører i v. 15, bar de syke ut på gatene, for at iallfall skyggen av Peter kunne falle på dem når han gikk forbi.

Det står ikke uttrykkelig at de syke også ble helbredet ved det. Det sies bare at folk hadde den troen at det kunne skje. Vi ser jo av Den hellige skrift at Herren ofte hjelper også en slik tro, som ennå har lite lys, men likevel kan være sterk på en barnlig måte. Vi minnes kvinnen med blødningene (Mark 5). Hun tenkte at bare hun rørte ved Jesu klær, ble hun helbredet. Det behøver ikke være overtro. Hos henne var det ikke det. Men det kan lett komme inn på overtroens område, så hjertet klynger seg til de ytre, døde tingene i stedet for til den levende Herren.

I v. 16, der vi hører om de mange syke som ble brakt til Jerusalem også fra stedene omkring, står det derimot at alle disse ble helbredet. Sammenhengen taler for at også de som nevnes i v. 15, er blitt hjulpet.

Yppersteprestenes inngrep hadde altså ikke utrettet noe. Guds rike gikk sin seiersgang med desto større kraft. Så åpnet mørkets fyrste et nytt angrep på lyset, som vi skal høre i det følgende – denne gangen igjen som den brølende løve, etter at angrepet som den listige slange på hykleriets stier var blitt slått tilbake ved Guds veldige dom.

246. Den andre forfølgelsen. Apostlenes vitnesbyrd for Rådet (5,17–32)

Den store framgangen menigheten hadde, fylte Rådet med en forbitrelse som ikke lenger kunne holde seg i ro. Det var saddukeerne i Rådet som gikk i spissen. Apostlenes forkynnelse om omvendelse og det hellige livet de møtte hos Jesu venner, gjorde disse fiendene harme. Følgen ble at de på ny grep inn med fengsling, denne gangen av alle apostlene, og attpåtil i det offentlige, alminnelige forbryterfengselet. Ved den første fengslingen i kap. 4 står det bare at de ble satt i varetekt. Forskjellen kommer åpenbart av at det allerede var gitt et forbud mot forkynnelsen deres (v. 17–18).

Men Herren sendte sin engel. I løpet av natten skjedde det herlige underet at fengselsdørene ble åpnet, og engelen brakte dem bud fra Herren: De skulle bare tre fram og fortsatt tale «alle dette livs ord» i templet, altså forkynne evangeliet fullt ut (v. 19–20).

I v. 21–25 hører vi så om den grenseløse forbauselsen det vakte da de fant dørene stengt som vanlig og vokterne utenfor døren, men ingen apostler i fengselet. Hele Rådet var blitt kalt sammen – ja, ikke bare det, men også hele eldsterådet, altså ikke bare de eldste som i kraft av embetet hørte med til Rådet. Så viktig syntes lederne saken nå var (v. 21).

En kan forstå den underlige følelsen som grep dem da tjenerne kom med meldingen sin. «De kom i sterk villrede om dem, og undret seg på hva dette skulle bety,» står det. De hadde planene sine ferdige, og så kom en høyere hånd i veien for dem. Den kjente gudsmannen Ahlfeld sier om dette: «Det finnes et guddommelig 'men' som ofte spotter alle menneskelige planer. Menneskene er ferdige med sitt onde råd, men så trer dette 'men' imellom.»

«Yppersteprestene» (v. 24) betegner dem som bar tittelen fordi de hørte til slektene som yppersteprestene pleide å bli valgt fra.

Mens de nå står i den dypeste forlegenhet med den store rådsforsamlingen sin, kommer det en og forteller dem at apostlene står i templet og lærer folket. Ja, mens rådsherrene satt der, trolig noen «bleke av frykt» og andre «røde av vrede», stod apostlene i templet med frimodige hjerter og glade ansikter. Rådet fant så på å sende høvedsmannen for tempelvakten til templet. Han og tjenerne hans førte apostlene fram for Rådet, men «de brukte ikke makt, for de var redde

for at folket skulle steine dem». Det er med rette blitt sagt at gudsfrykt gjør fryktløs, men ugudelighet gjør fryktsom.

At folkegunsten i det øyeblikket stod på sitt høyeste, er lett å forstå ut fra de mange helbredelsene av syke som var gått ut fra apostlene. Også selve den underfulle hendelsen da de ble befridd fra fengselet, måtte fylle folket med respekt, selv om mengden ikke visste hvordan det var gått til. Apostlene fulgte villig med; de bøyde seg for øvrigheten. De visste jo at den ikke hadde mer makt over dem enn det som var gitt den ovenfra.

I v. 27–28 hører vi så yppersteprestens spørsmål. Han anklager dem for å ha overtrådt det forbudet mot å forkynne som var gitt tidligere (4,18). Merkelig er ordet hans: «Dere vil føre dette menneskets blod over oss». Det vil si: bringe hevn over oss fordi Jesus var blitt slått i hjel. (Tanken er: ved å få folket til å gjøre opprør mot Rådet.) Jesu navn uttaler ikke ypperstepresten (se Joh 11,47). Dette navnet var en gru for dem, og de ville helst gå utenom det.

Stikk motsatt løfter Peter, som apostlenes talsmann (v. 29–32), dette navnet sterkt fram. Det er en kort, men mektig preken han holder. Han begynner med å gjenta ordet fra 4,19, men i en mer bestemt form: Lydighet mot Gud måtte være det som avgjorde. Og denne Gud, Israels Gud («våre fedres Gud»), var den som hadde reist opp og opphøyet denne Jesus som de hadde drept, og det på den mest skammelige måten: ved å henge ham på et tre, ved å gi ham forbryterdøden.

Han vitner om at det bare var ved denne Jesus Israel kunne få frelse, «omvendelse og syndenes forlatelse». Omvendelsen kalles en gave like så vel som syndenes forlatelse. Endelig erklærer han at apostlene var de innsatte vitnene om denne frelsen, båret av det store Vitnet, Den Hellige Ånd. Med tillegget «som Gud ga dem som lyder ham» lukker Peter liksom opp nådens dør også for medlemmene av Rådet, om de bare ville bøye seg.

247. Gamaliel (5,33–42)

Hos de fleste ble virkningen av Peters ord forherdelse. I grunnteksten står det egentlig: «De ble gjennomsaget» – et uttrykk for den dype, skjærende harmen de følte når de ble stilt overfor den klare sannheten på denne måten. De ville ha slått apostlene i hjel. Da trer Gamaliel fram med sin særegne tale (v. 34–39).

Denne Gamaliel kalles en lovlærer og var en av de høyt ansette. Han var sønnesønn av den berømte Hillel, som også var en jødisk lovlærer. Paulus hadde sittet «ved Gamaliels føtter», som han forteller i 22,3, og var blitt opplært «etter de strenge kravene i den lov som vi har fra fedrene», som han sier. Denne ansette Gamaliel bad Rådet for lukkede dører om å være litt forsiktige med «disse menneskene». Han viste til forskjellige bevegelser som hadde vært tidligere, først under en mann ved navn Teudas (v. 36), siden under en annen ved navn Judas fra Galilea.

Den siste er godt kjent. Den jødiske historieskriveren Josefus nevner ham flere ganger. Han var fra byen Gamala i Gaulonitis (på østsiden av Galileasjøen). Både hos Josefus og her kalles han «galileeren», trolig fordi han særlig virket i Galilea. Han reiste et opprør mot skatteutskrivningen som keiser Augustus satte i verk ved Kvirinius i år 7 etter Kristi fødsel. Judas framstilte den som en uverdig underkastelse under romernes åk.

Et ord fra den tiden er betegnende, fra dem som reiste seg mot romeråket: «Det er ikke å undre seg over at vi anser lovene som Moses etter Guds inspirasjon og lære har etterlatt skriftlig, for mer verdt å holde enn dine bud.» For nitten hundre år siden var en altså ikke i tvil om at lovene i den gamle pakt stammet fra Moses og var gitt ham av Gud.

Den første, Teudas, er derimot ikke kjent. Riktignok var det en Teudas som gjorde opprør på et senere tidspunkt, under landshøvdingen Cuspius Fadus, og som ble hogd ned av rytterne hans. Men han levde først ti år etter at Gamaliel sa dette.

Selvfølgelig finner vi flere som straks erklærer at Lukas feilaktig har lagt Gamaliel dette om Teudas i munnen. Men de aller fleste utleggerne anser Lukas for en mer pålitelig mann. De hevder at den Teudas som nevnes her, må være en annen, ellers ukjent opprørshøvding med religiøs maske. Det var nok av dem i de urolige tidene omkring Herodes den stores dødsår.

Men her har vi igjen et eksempel på de to forskjellige måtene å behandle vanskeligheter i Skriften på. Noen stempler det straks som feil. De aller fleste

av de eldre fortolkerne finner ikke noen feil i Skriften her, bare mangelfull kunnskap hos oss selv.

En har hørt mange forskjellige dommer om Gamaliels råd. Det gikk jo ut på at en ikke skulle gripe inn, fordi verket ville gå til grunne hvis det bare var av mennesker, men ikke kunne ødelegges hvis det var av Gud. Og han slutter med ordet: «Ta dere i vare så dere ikke må finnes i strid mot Gud!» En har vært uklar over hvor mye i dette rådet fra Gamaliel som bare var alminnelig klokskap, og hvor mye som var virkelig, sant alvor.

Så mye er tydelig at Gamaliels hjerte i alle fall bare halvveis var for sannheten. Vi hører ikke at han åpnet munnen mot den skammelige hudstrykingen som apostlene likevel ble utsatt for (v. 40).

Gamaliel har vært en forsiktig mann som passet på sin egen anseelse. Det skulle ikke lyde til ham slik det i sin tid lød til Nikodemus (Joh 7,52) da han løftet røsten i Rådet til forsvar for Jesu sak: «Kanskje du også er fra Galilea?» For en forskjell på den svake, men ærlige Nikodemus og så Gamaliel med sin forsiktige holdning! Riktignok var det noe mer stillhet og åndelig alvor hos Gamaliel enn hos de andre. Han hadde tross alt en viss tillit til at Gud ikke i lengden ville la sakene gå sin egen gang.

Men mye taler for at rådet hans først og fremst sprang ut av klokskapshensyn. Det tyder både begynnelsen og slutten av talen hans på. «Se dere vel for» – slik begynner han. Han begynner ikke med å spørre hva som er rett for Gud, men peker på de menneskelige hensynene. Og med det samme slutter han i v. 39: «Ta dere i vare så dere ikke må finnes …» sier han. Også dette uttrykket peker hen på hva folk ville si om dem.

Så langt traff han spikeren på hodet, for de hykleriske rådsherrene ville på ingen måte ha skinn av å stride mot Gud i folks øyne. En kommer til å tenke på Herrens ord i Luk 16,8: «Denne verdens barn er klokere mot sin egen slekt enn lysets barn.»

Hvor mange er det ikke til alle tider som ligner Gamaliel i sitt standpunkt! Forsiktige folk som ikke vil være med på å drive det til det ytterste mot de hellige. Men på den andre siden vil de likevel først og fremst redde sitt eget skinn og på ingen måte få skyld for å gå med de hellige. Derfor kan de nok uten innsigelse finne seg i at de hellige blir «hudstrøket» og omtalt med ondt.

Selve grunnsetningen Gamaliel uttaler, inneholder noe sannhet: at en bare skal se tiden an og så slutte seg til om en sak er god ut fra de følgene den får. Til slutt skal Guds dom nok ramme hver plante som ikke stammer ovenfra (Matt 15,13).

Men det finnes jo kraftige villfarelser som i lange tider kan opptre tilsynelatende seierrike. Vi kan ta den falske profeten Muhammeds lære som eksempel. Hadde vi ingen annen målestokk til å bedømme den enn hvor lenge den har bestått i det ytre, kunne en jo godt slutte at den måtte være av Gud, siden den nå har holdt seg i nesten 1200 år. Gamaliels ord kan lett bli et skalkeskjul for å legge hendene i fanget og ikke gjøre noe, nettopp der det gjaldt å ta parti for sannheten mot løgnen.

De to siste versene (v. 41–42) er fylt av himmelsk høyhet. For det første apostlenes glede over å ha fått lov til å lide denne vanærende pryglestraffen for Jesu navns skyld. De forstod at det var en ære for dem å ha måttet lide dette, og at det var derfor Herren hadde tillatt det. De gikk glade bort, fordi de hadde fått lov til å bekjenne sannheten og besegle den med lidelse. Men hvordan har vel rådsmedlemmene gått hjem til husene sine? Og Gamaliel – kunne ikke han, om han hadde villet, lese i de lidende apostlenes glade blikk at herlighetens Ånd hvilte over dem med Guds fred?

Det andre trekket med himmelglans over seg hører vi i v. 42: Apostlene fortsatte uforferdet å forkynne Jesus Kristus. Ja, det står uttrykkelig at de ikke holdt opp med å lære «hver dag», og det både i templet og i husene. Seieren var på apostlenes side, tross de blodige stripene på ryggen deres. Det er som om det tonet ut fra den frimodige forkynnelsen deres:

Opp, ved Jesu blod å vinne!
Seieren blir viss og stor.
Om vår panne vil vi binde
vitnesbyrdets faste ord.
La det gå
som det må:
Ordet evig skal bestå.

248. De sju fattigforstanderne blir valgt. Stefanus blir ført for Rådet (6,1–15)

I dette kapitlet hører vi først, i v. 1–6, om en misstemning som begynte å bre seg blant noen av menighetens medlemmer, og om hva apostlene gjorde med det. Anledningen var at det ved «den daglige utdelingen» av gaver til dem som trengte det, kom knurr fra hellenistene. De mente at enkene deres ble tilsidesatt til fordel for hebreerne. «Hellenistene» er de jødene som var født utenfor Israels land og hadde talt gresk fra barndommen av («Hellas» er et gammelt navn på Grekenland). «Hebreerne» er derimot de egentlige jødene fra Israels land, som hadde hebraisk (rettere: arameisk) som morsmål.

Det står at dette skjedde i de dagene da tallet på disipler stadig økte. Det er aldri lett å bevare Åndens enhet når de troende blir mange. Når det gjelder selve klagen, viser sammenhengen at apostlene ikke selv hadde «tjent ved bordene», men hatt sine hjelpere. Det var likevel ingen fast ordning for det.

Vi kan ikke mene at noen med vilje hadde fart vilkårlig fram. Men det kunne selvsagt lett skje at de innfødte jødene fikk et fortrinn framfor de mer fremmede hellenistiske jødene. Språket var jo deres hjemlige, og forholdene deres var nok bedre kjent.

Andre mener at det virkelig var lysten hos jødene fra Israels land til å se seg selv som høyere enn de gresktalende jødene som hadde sneket seg med inn i menigheten. Den fristelsen kunne selvsagt ligge nær.

Apostlene hadde jo fått ansvaret for å forvalte gavene. De skjøv ikke ansvaret fra seg, men søkte å rette på dette. De foreslo å lage en fast ordning i menigheten med fattigforstandere, som fikk denne gjerningen betrodd som et embete. Selv ba de seg fritatt for den, fordi de hadde den viktigere oppgaven med tjenesten i Guds ord. Det er betegnende at apostlene i v. 4 setter bønnen foran Ordets tjeneste. Det sier oss at de så på bønnen som en gjerning, et arbeid de først og fremst måtte ta fatt på, og deretter Ordets tjeneste. Det skal hver forkynner av Ordet merke seg.

Men også til denne gjerningen med matutdelingen krevde apostlene menn som kunne gå til arbeidet på åndelig vis. Det hører jo til et Guds barns sak å gjøre også den minste timelige gjerning med et hellig sinn, og ikke minst gjelder det

fattigpleien. Det er med rette sagt at «sjelen i all barmhjertighet er barmhjertighet mot sjelen».

Det er lærerikt å se hvilke vilkår apostlene stilte. Det første var «godt vitnesbyrd», selvsagt først og fremst i menigheten. Dette vilkåret gjelder forholdet utad. Det andre var det indre og viktigste vilkåret: å være «fylt av Ånd», altså menn med Åndens kraft. Det tredje var visdom, og da må vi tenke på praktisk dyktighet.

Videre er det lærerikt å se hvordan valget skjer. Menigheten stiller sine kandidater ut fra de vilkårene apostlene har fastsatt. Men apostlene godkjenner valget og innvier dem med bønn og håndspåleggelse (v. 5–6). Her er myndigheten fordelt på en åndelig måte mellom menigheten og dens ledere. Men vi må huske at dette var en Åndens menighet med en dyp kirketukt over seg. Det var sannelig noe annet enn det som ofte kalles menighet i våre dager, der en egentlig bare mener sognet.

Håndspåleggelsen kjenner vi allerede fra den gamle pakt ved innvielse. I 4 Mos 27,18–20 befaler Herren Moses å legge sin hånd på Josva og legge noe av sin verdighet på ham, «så hele Israels barns menighet må lyde ham». Allerede i 1 Mos 48,14 finner vi håndspåleggelse, da den gamle Jakob velsigner Josefs sønner. Håndspåleggelsen er det ytre bildet på at den guddommelige nådekraften blir gitt, den som en ropte til Herren om i bønnen som fulgte med håndspåleggelsen.

Av de mennene som ble valgt, står Stefanus først. Tilføyelsen «en mann full av tro og Den Hellige Ånd» viser at han også åndelig sett var den første av de sju. Vi skal snart høre at han også i lidelsen ble den første, det første egentlige blodvitnet for Herrens sak. Filip, den andre i rekken, hører vi om i kap. 8 som evangelist i Samaria. Det var også han som fikk hjelpe hoffmannen fra Etiopia. Senere finner vi ham bosatt i Cæsarea (Apg 21,8).

Nikolaus var den eneste som ikke var født jøde. Han var en proselytt fra Antiokia. Det vitner om visdom i valget, for det var nok ganske mange proselytter med i den kristne menigheten. Han hørte selvsagt til de omskårne, de såkalte «rettferdighetens proselytter», som var helt innlemmet i jødefolket. At denne Nikolaus skulle være opphavsmann til «nikolaittenes lære» som er nevnt i Åp 2,6, kan slett ikke bevises. Den læren mente at en kunne forene troen på Kristus med et dårlig og verdslig liv.

I dette nye embetet i menigheten kan vi se spiren til det senere diakonembetet. Ordningen ble til velsignelse, for i v. 7 hører vi om en herlig framgang også utad. Det blir særlig nevnt at «en stor flokk av prestene ble lydige mot troen».

I seg selv er jo hver sjel som blir vunnet, like dyrebar. Men når prester blir omvendt, virker det ofte sterkere, og det skal vi be særlig om. Men prestene kom først nå. En vekkelse begynner oftest blant legfolket, og prestene pleier sjelden å være de første. Men på den annen side pleier hver vekkelse likevel – Gud til ære – til slutt å ta en del prester med seg.

Den siste delen av kapitlet (v. 8–15) er innledningen til den alvorlige hendelsen med Stefanus, som likevel ble en seier for Guds sak. Navnet hans betyr «seierskrans», og han ble en seierskrans til vår store Frelsers ære.

I v. 8–10 hører vi om hans virksomhet i troens kraft. Den viste seg dels i at han fikk nåde fra Gud til å gjøre undergjerninger, trolig helbredelser. Dels viste den seg i den kraften han fikk til å stoppe munnen på motstanderne når de talte imot sannheten.

Etter grunnteksten skal det heller stå: «full av nåde og kraft» (v. 8). Det passer også bedre, for i v. 5 har vi hørt hvor full av tro han var. Når han besøkte de fattiges hytter, har nok de himmelske kreftene tørket mange tårer ved ham. Han var et skinnende lys, og derfor trakk han snart fiendenes oppmerksomhet mot seg.

De som særlig ga seg i strid med ham, blir i v. 9 først kalt «de frigittes synagoge». Det var jøder som en tid hadde vært krigsfanger og slaver hos romerne, men som var blitt satt fri igjen. De og deres etterkommere dannet en egen synagoge i Jerusalem. «Synagoge» betyr egentlig «forsamling». I Jerusalem skal det ha vært hundrevis av synagogehus, der de forskjellige kretsene hadde sitt samlingssted utenfor templet.

Deretter nevnes kyreneernes og aleksandrinernes synagoge. Det var jøder fra de egnene i Nord-Afrika og Egypt, kjent for sin iver etter gresk lærdom og sin lyst til å diskutere. Til slutt nevnes «noen av dem som var fra Kilikia og Asia». Til de førstnevnte hørte vel også Saulus fra Tarsus i Kilikia.

«Men de kunne ikke stå seg mot den visdom og Ånd som han talte med» (v. 10). De trakk det korteste strået mot sannheten. Så grep de til løgnens våpen med falske vitner. De anklaget Stefanus for å tale spottende ord mot templet («dette hellige sted»), mot loven og dermed mot Gud. Det falske vitnesbyrdet minner ikke så lite om rettergangen mot vår Frelser selv.

Herren ville tydeligvis bruke sin venn Stefanus til å føre fram det avgjørende bruddet som måtte komme mellom Kristi menighet og den delen av jødefolket som forherdet seg mer og mer. Det nye Israel etter Ånden og det gamle Israel etter kjødet kunne ikke lenger følges åt. Men apostlenes tid til å gå hjem var ennå ikke kommet. Stefanus skulle få den æren å bli det første blodvitnet.

Det er noe hos Stefanus som senere kommer igjen særlig hos Paulus: den sterke framhevingen av at bare troen på Kristus kunne frelse, ikke lovens gjerninger og ikke tempeltjenesten. Det var den vantro jødedommens døde tillit til det ytre som Stefanus har rammet med Åndens skarpe sverd. Så mye kan vi forstå av hvordan de falske vitnene forvrengte ordene hans (v. 11, 13 og 14). Og nå begynner folkegunsten, denne lettbevegelige dunsten, å snu. For tredje gang ble troen på Jesus kalt fram for Rådet, denne gangen i Stefanus' skikkelse (v. 12).

Kapitlet slutter (v. 15) med at det lå som en engleglans over ansiktet hans da Stefanus stod for Rådet. Eller rettere: Det var en avglans av herligheten til den Frelseren som han snart skulle dø for, et gjenskinn av det himmellyset han gikk i møte. Medlemmene av Rådet ble helt grepet av det. Det var nok hovedgrunnen til at de hørte på ham så lenge, likesom i stum forbauselse, til djevelens raseri til slutt brøt løs i dem ved Stefanus' ord (se 7,53: «dere som har mottatt loven, gitt ved engler, og ikke har holdt den!»).

Gud gi alle Jesu stridsmenn å være så fylt av Guds Ånd at fiendenes mørke ansikter ikke smitter oss. Måtte vårt øye være vendt opp mot vår Jesus, og måtte

vi forstå den herligheten som Paulus beskriver slik i Fil 1,29: «… dere har fått den nåde, ikke bare å tro på Kristus, men også å lide for ham.»

249. Stefanus' preken for Rådet og hans martyrdød (7,1–60)

Ved første øyekast kunne innholdet i Stefanus' forsvarstale virke noe underlig. Den er nemlig en helt enkel framstilling av Israels historie fra Abraham til Salomo. Først kommer patriarktiden (v. 2–16), så tiden med Moses (v. 17–43) og deretter overgangen fra tabernaklet til templet (v. 44–50). Der slutter han den historiske framstillingen. Han har trolig sett at raseriet holdt på å bryte fram og ville hindre ham i å fortsette. Så slutter han med en kort, flammende henvendelse til samvittigheten deres. Det er som om han svinger Åndens sverd til et veldig slag mot all deres hykleri og forherdelse.

Dette har tydelig nok vært et vendepunkt i jødefolkets siste besøkelsestid. De hadde hatt byen på fjellet midt iblant seg, i den kraften Jesu menighet hadde i sin herlige og hellige første kjærlighet. Svaret på det var mordet på Stefanus. Det var Guds Ånd som også talte de siste veldige ordene til disse forherdede menneskene.

Vi kan si at avslutningen på Stefanus' preken er den bønnen han gikk hjem til sin herlige Frelser med – en inderlig forbønn, full av Jesu kjærlighet.

Det første spørsmålet som melder seg, er: Hva er grunntankene i denne talen hans for Rådet? Først vil han tydeligvis vise at anklagen mot ham er usann, at han skulle ha stilt seg spottende mot den gamle pakt, mot Moses og templet. Med framstillingen sin viser han at han av hjertet tror på og anerkjenner Guds nådeverk i den gamle pakt.

Men samtidig viser han tydelig nok at Guds frelse ikke var bundet til det ytre templet. Lenge før templet var bygd, ja, lenge før folket kom til å bo i det hellige land, hadde Gud latt sin nåde bli åpenbart over fedrene.

Den tanken drar Stefanus sterkt fram mot slutten (v. 48–50). Han nevner der et ord fra 1 Kong 8,27 og Jes 66,1–2, der det sies med klare ord at det ytre templet ikke var det vesentlige og ikke kunne romme Herren. Han ville ha sin bolig i den nedbrutte ånd, altså i menneskesjelen. Det var jo dette Stefanus hadde forkynt for folket: ordet om det åndelige templet som det vesentlige.

Til slutt må vi nevne den tredje grunntanken i prekenen hans for Rådet. Det er at han stadig drar fram hvor gjenstridig folket hadde vært mot åpenbaringen av Guds nåde, særlig åpenbaringen ved Moses. De hadde alltid stått imot når Herren rakte dem hånden for å reise dem opp og frelse dem. I skildringen av

denne motstanden ligger tydelig nok tanken om hvor forferdelig deres nåværende motstand mot Den Rettferdige var, mot Jesus Kristus. Denne siste tanken om folkets hardhet og stivnakkethet blir det siste knutepunktet i talen hans (v. 51–53). Med den fikk han raseriets beger til å flyte over hos rådsherrene, som var besatt av djevelen.

Når det gjelder hvordan Stefanus gjengir Det gamle testamentes historie, må vi først merke oss at han holder seg (ofte i friere gjengivelse) til den greske oversettelsen av Det gamle testamente som fantes på den tiden. Den kalles «Septuaginta», som betyr sytti, etter tallet på oversetterne. Noen ganger bygger skildringen også på den jødiske overleveringen, det vil si den muntlige beretningen om de store, gamle tidene, som gikk fra slekt til slekt. Denne muntlige beretningen inneholder flere trekk som ikke finnes i Det gamle testamente.

Endelig er det også punkter der det ser ut til å foreligge en forveksling. Et eksempel er v. 16, der det sies at Abraham kjøpte graven «av Hamors barn i Sikem for en kjøpesum av sølv».

Dette ser ut til å være en sammenblanding av 1 Mos 12,6, som forteller om Abrahams opphold i Sikem, og 1 Mos 23, som forteller at Abraham kjøpte Makpela-hulen ved Hebron til gravsted, sammen med åkeren som hulen lå på. I 1 Mos 33,19 fortelles det at det var Jakob som kjøpte åkeren ved Sikem. Men at Stefanus selv skulle ha tatt feil på et slikt punkt, er helt utenkelig. Hvert barn i Israel kjente nok godt til patriarkenes historie.

Noen mener at Stefanus har brukt en sammentrukket uttrykksform som var vanlig hos rabbinerne. Stamfaren Abraham var jo representert i Jakobs person. Lukas ser ut til å ha hatt en skriftlig kilde her, så forvekslingen kan ikke skyldes ham. Det er ikke umulig at en senere bibelavskriver har husket feil og satt «Abraham» i stedet for «Jakob».

Når det gjelder enkelthetene i Stefanus' tale, hører vi altså først Abrahams historie (v. 2–8). Legg merke til den ærbødige tiltalen: «Brødre og fedre». Stefanus visste nok at rådsherrenes sinnelag verken var broderlig eller faderlig, men fra sin side ville han ikke krenke den ærbødigheten han skyldte Rådet. Navnet «Herlighetens Gud» er et svar på anklagen om at han skulle ha talt spottende mot Gud. Nei, Abrahams Gud var også Stefanus' Gud.

Når Stefanus sier at Gud viste seg for Abraham før han bosatte seg i Karan, følger han den jødiske overleveringen. I 1 Mos 15,7 står det at det var Herren som også førte Abraham ut fra Ur i Kaldea (se også Neh 9,7). Derfor gikk overleveringen ut fra at Abraham også i Ur hadde hatt en åpenbaring fra Herren. Den samme overleveringen følger også den jødiske historieskriveren Josefus. Den jødiske overleveringen møter vi også i ordet om at det først var etter farens død at Gud lot Abraham flytte til Kanaan.

Bibelkritikken har villet finne en motsigelse her mot 1 Mos 11,32 og 12,4. Ut fra disse stedene har en villet slutte at Tarah skulle ha levd i 60 år etter at Abraham dro av sted til Kanaan. Men det er slett ikke nødvendig å tolke ordet i Første Mosebok slik. Vi viser til forklaringen av 1 Mos 11,10–32. På det nevnte stedet sies det bare at Tarah fikk de tre sønnene etter at han var sytti år. At Abram nevnes

først, kommer av at han ble Israels stamfar. Det behøver ikke å bety at han var den eldste.

Ordet i v. 5 om at Gud ikke ga Abraham noen eiendom i landet, «ikke en fotsbredd», strider ikke mot at Abraham kjøpte en åker til gravsted, som også blir nevnt senere i v. 16. Den åkeren var jo ikke en gave etter løftet, men et foreløpig kjøp.

I v. 5–7 framhever Stefanus at det først var etter 400 år at folket kom til å tjene Herren i det hellige land. Om tallet 400 viser vi til 1 Mos 15,13. Det er et avrundet tall, og det nøyaktige tallet finner vi i 2 Mos 12,40: 430 år.

Fra v. 8 fortsetter skildringen med Isaks, Jakobs og Josefs historie, fram til v. 16. Tallet syttifem i v. 14 er etter Septuaginta. I 1 Mos 46 er tallet 70, men Septuaginta har regnet med Josefs fem sønnesønner (1 Krøn 7,14–21).

I Jos 24,32 fortelles det at Josefs lik ble begravet ved Sikem. At alle Jakobs sønner ble begravet der, slik det kunne se ut etter v. 16, er igjen en jødisk overlevering. Jakob derimot ble begravet i Makpela-hulen ved Hebron (se 1 Mos 50,13).

Fra v. 17 kommer vi nå til skildringen av folket i Egypt og Moses' fødsel. I v. 22 står det om Moses at han var «mektig i ord og gjerninger». Det kunne se ut til å stride mot 2 Mos 4,10, der Moses nettopp sier til Herren: «Jeg har aldri vært noen ordets mann … Jeg er tung i mæle og tung i tale.» Men det er med rette sagt at det her ikke er tenkt på framføringen, men på det mektige innholdet i ordene hans.

At Moses var 40 år da han måtte flykte fra Egypt (v. 23), og at han var 40 år i Midjans land (v. 30), er igjen en jødisk overlevering som ikke står skrevet i selve Det gamle testamente. Herrens engel, som nevnes i v. 30, hører vi jo så ofte om i Det gamle testamente. Det er vår Frelser i hans skikkelse før han ble menneske.

Vi ser hvordan Stefanus stadig drar fram hvor gjenstridige Israels barn var, også mot Moses (v. 25, 35 og 39). I v. 37 drar Stefanus fram løftet Moses ga om den store profeten Herren i sin tid ville reise opp. Han skulle være «likesom meg», det vil si også mellommann for en pakt mellom Gud og folket. Men i det ligger at jødene ved å forkaste Jesus Kristus i virkeligheten også forkastet Moses, slik som fedrene deres.

Når Stefanus kaller loven «levende ord» (v. 38), sier han ikke med det at loven kunne gjøre syndere levende. Men han viser at han har ærefrykt for loven fordi den kommer fra den levende Gud. Dermed gjendriver han også de falske vitnenes ord mot ham, at han skulle ha talt spottende ord mot loven. At loven ikke kan gjøre levende, ligger ikke i lovens eget vesen, men i menneskenes syndige kjød, som ikke holder loven (Rom 8,3). Alt Guds ord er i seg selv levende.

I v. 42 viser han hvordan Guds straff over det gjenstridige folket ble åpenbart: Han «overga dem til» avgudsdyrkelsen og lot dem få sin onde vilje. Det samme står i Rom 1,24, at Gud til straff for menneskenes ugudelighet overga dem i deres hjerters lyster. Det er en svært alvorlig åndelig lov at det en synder med, blir en også straffet med. Den verste tukt er å bli overgitt til å tjene synden.

Skriftordet fra profetenes bok som nevnes i v. 42–43, er fra profeten Amos (Am 5,25–27), fritt gjengitt etter Septuaginta. Det viser oss at Israels barn allerede i de 40 årene i ørkenen dyrket «himmelens hær», det vil si sol, måne og

stjerner. Dette fortelles ikke i Mosebøkene. De forteller ikke noe om de siste 38 årene av ørkenvandringen, da Israels barn var under Guds vrede. Men det står altså hos profeten Amos. Profeten peker på at offertjenesten som loven påbød, ikke ble holdt under ørkenvandringen, selv om folket bar fram offer til tider (se 4 Mos 9).

Avguden Molok, som har sitt «telt» nevnt her, var solguden. Navnet «Molok» betyr egentlig «konge». Hans bilde har de altså båret omkring i ørkenen i et telt, sammen med bildet av stjerneguden Remfan («Remfan» er det koptiske navnet på planeten Saturn). Moloks bilde var av metall, med oksehode og utstrakte armer. Bildet var hult, så det kunne fyres i det nedenfra. Når metallarmene var blitt rødglødende, ble små barn lagt som offer i favnen til Molok. Skrikene deres ble overdøvet av offerprestenes basuner.

Med v. 44 går Stefanus over til å tale først om tabernaklet og deretter om Salomos tempelbygning (v. 47). Så går han over fra det ytre templet til det åndelige (v. 48–50). Sluttordene hans (v. 51–53) samler likesom trådene til et brennende vitnesbyrd mot det stivnakkede folket. Han kaller dem «stivnakker» (se Herrens ord om folket i 2 Mos 32,9) og «uomskårne på hjerter og ører». Dermed stempler han dem som hedninger, som ikke var mottakelige for Den Hellige Ånds vitnesbyrd. Ordet i v. 52 er som en gjenklang av vår Frelsers ord i Matt 23,34–37.

Han slutter med at det ikke var han som vanhelliget loven, men de, ved at de stod imot Ånden i loven. Lovens høyhellige preg blir også vist ved at den ble «gitt ved engler». Det står ikke uttrykkelig i Andre Mosebok at englene var til stede, men Paulus nevner det også i Gal 3,19. I 2 Mos 19,16 står det at det den dagen ble hørt en svært sterk basunlyd på fjellet. Der har vi englene. De viser seg jo alltid til stede som tjenende ånder ved alle de store hendelsene i Guds rike.

Der stanser Stefanus, fordi han så at raseriet brøt løs (v. 54). I alle fall var talen hans nå slutt etter Guds vilje. Ved Herrens styrelse fikk den en mektigere avslutning enn Stefanus selv hadde kunnet ane.

For en motsetning for Stefanus mellom de djevelsk rasende fiendeansiktene og det synet han ser når han skuer opp mot himmelen, der han ventet hjelpen sin fra! Han så Guds herlighet, står det, strålende glans omkring Guds trone. Og han så sin Frelser, ikke sittende ved Guds høyre hånd, men stående, likesom rede til å frelse ham og ta imot ham. Det han så, ropte han høyt ut. Det var en nåde også mot oss, for slik har også vi fått litt del i åpenbaringen av denne herligheten. På lignende vis hører vi stundom døende Guds barn fortelle hva de ser med øyet som er åpnet for evighetens verden.

Av 6,12 hører vi at folkemengden hadde revet ham med seg fram for Rådet. Jødene hadde ikke lov til å ta livet av noen på egen hånd. Men de har vært godt fornøyd med at han ble myrdet i det folkeopptøyet som nå fant sted. Rådsherrene har nok også vært med. De steinet ham som gudsbespotter, altså under den samme dommen som Frelseren selv ble dømt med. Etter loven (se 5 Mos 17,7) skulle vitnene mot en avgudsdyrker og gudsbespotter være de første til å steine ham.

Der hører vi for første gang om Saulus. Han frydet seg over drapet på Stefanus, men hadde likevel sikkert fått en «brodd» i sjelen (se 9,5)[1] som han aldri ble kvitt. De to ordene han hørte fra Stefanus mens steinene falt knusende over dette Jesu vitne, har brent seg inn i sjelen hans.

Her hører vi igjen likesom en gjenklang av vår Frelsers ord, i Stefanus' bønn om at Herren måtte ta imot hans ånd, og i forbønnen for fiendene. Hvor herlig speiler ikke Mesterens sinn seg her i hans disippel! Det er som en siste kraftanstrengelse fra den hellige kjærlighetens side. Midt under steinregnet bøyer Stefanus kne og bærer fram sin forbønn med høy røst, og slik sanket han glødende kull på fiendenes hode. I grunnteksten står det egentlig: «La ikke denne synden bli stående mot dem», eller: «Tilmål dem ikke denne synden.» Stefanus har tydeligvis hele sitt stakkars folk for øye i denne bønnen.

Og så «sovnet han inn». Ja, et underlig ord om en så voldsom død! Men i det ligger at Gud gjorde den mild. Det kan Herren gjøre for sine venner, selv under de største trengsler.

Julens englefred steg ned,
Stefans øye den forklarte,
julens kraft og herlighet
i hans død seg åpenbarte;
derfor han så søtelig
slumret inn til himmerik
på sin steinseng, uten harme,
som et barn i morens armer.

[1] NB har ordet om brodden i 26,14.

250. Forfølgelse over menigheten og velsignelsen av den. Evangeliet i Samaria. Simon Trollmann (8,1–26)

Med dette kapitlet begynner et nytt avsnitt, kap. 8–12. Det skildrer hvordan kirken gikk over fra jødene til hedningene, slik det skjedde trinn for trinn. Begynnelsen på det var at evangeliet kom til Samarias egner. Der hadde den store såmannen, vår Herre Jesus Kristus, bare noen få år før stått i synlig skikkelse og sagt at Samarias marker var «hvite til høst» (Joh 4,35).

Anledningen til at evangeliet ble spredt ut over Judea og Samaria til så stor velsignelse, var stormen som brøt løs over menigheten etter mordet på Stefanus, ja, samme dag. Den ble ledet av den unge Saulus. Han gnistret av forbitrelse mot Jesu venner, og med sin sterke karakter satte han den ut i handling og slepte menn og kvinner fram for retten (v. 1–4). I 22,4 og 26,9–11 forteller Paulus mer om sin grusomme ondskap mot Jesu venner i de dagene. Minnet om det ble siden en stadig tukt for ham til den dypeste ydmykhet, så han aldri skulle glemme at det han var, var han av uendelig nåde.

Det blir likevel nevnt at ikke alle jøder var så ondsinnede. I v. 2 hører vi om «gudfryktige menn». Med det menes jøder, altså folk utenfor menigheten, som hadde mot til å ære minnet om Stefanus ved å gi ham en høytidelig begravelse. De «holdt en stor veklage over ham», for etter skikken den gangen ble det stemt i en høy klagesang ved jordferden. Det har vært noen av de jødene som fremdeles var velvillige mot menigheten (se 2,47).

Denne første mer allmenne forfølgelsen fikk den svært velsignede virkningen at troens ild likesom ble spredt til alle kanter med sine gnister. De som ble spredt, hadde ikke mistet motet, men dro frimodig omkring og «forkynte evangeliets ord». Det er underlig vakkert å se hvordan Herren kan forvandle fiendenes onde planer til seier for sin sak. De eneste som ble igjen, var apostlene. De følte at plassen deres ennå var i Jerusalem, og så fikk det gå som det ville ellers. En del av dem som ble spredt, kom vel snart tilbake igjen, for i 9,26 finner vi igjen en menighet i Jerusalem.

I v. 5–8 fortelles det nå om den store gleden som ble i Samaria ved Filips velsignede gjerning. Denne Filip var en av fattigforstanderne. Vi hørte jo i v. 1 at apostlene ble i Jerusalem, så det kan ikke være apostelen Filip. Han høstet

etter den sæden som Herren selv hadde sådd. Igjen møter vi her en helt merkelig mottakelighet hos samaritanene. Fariseismen hadde ikke ødelagt dem. Faren for samaritanene lå et annet sted. I sin halvhedenske tilstand hadde de vært et bytte for alle slags trollmenn, som bedro det overtroiske folket med listige kunster.

Nettopp dette ga anledning til det som fortelles i v. 9–24 om den kjente trollmannen Simon. Den senere kristne forfatteren Justin Martyr, som selv var samaritan, forteller oss at denne Simon kom fra den lille byen Gitton i Samaria. Simon hørte til de såkalte magerne, som var ganske vanlige i Østerland. De drev med å mane ut demoner, helbrede syke, spå og tyde drømmer og stjerner. Dette blandet de sammen med biter av hedensk filosofi for å gi det et preg av visdom. Kunstene sine utførte de trolig dels ved at de kjente naturkreftene bedre enn de fleste gjorde på den tiden, dels vel også ved djevelens kraft.

Denne Simon har trolig utgitt seg selv for å være en slags Messias, en åpenbaring av «Guds kraft som kalles den store». Det er betegnende for en falsk forkynnelse det som står i v. 9: «Han utga seg selv for å være noe stort.» Egen storhet er målet for alle urene røster. I v. 9–11 fortelles det om hans tidligere virksomhet blant samaritanene og den store tilslutningen han hadde fått i det lettbevegelige folket. I hjertene deres bodde det sikkert på den tiden en dyp lengsel, vakt ved ryktet om alt som hadde skjedd i jødenes land.

I v. 12–13 hører vi nå om Filips virksomhet. Den slo så mektig igjennom at Simons kunster ble helt feid til side, ja, Simon selv ble for en tid grepet av sannheten. «Simon tok ved troen han også.» Det må bety at han en liten tid virkelig har ment det oppriktig. Men det gikk ikke særlig dypt hos ham. Det var mest undergjerningene som hadde gjort et så mektig inntrykk på ham.

I v. 14–17 hører vi hvordan apostlene i Jerusalem sendte Peter og Johannes til Samaria for å stadfeste denne første utbredelsen av evangeliet utenfor Judea. Herren selv ville det slik.

Av det som fortelles i v. 15–16, går det fram at Den Hellige Ånd først kom over de nydøpte på synlig vis da apostlene kom. Her må vi ikke tenke på den indre gjenfødelsen av vann og Ånd. Den hadde selvsagt skjedd med dem da de ble døpt med den dåpen Frelseren har innstiftet. Det som det er tale om her, må være Åndens synlige nådegave, på lignende vis som menigheten fikk den på pinsedagen. Den hørte med til de særlige kjennetegnene på den apostoliske menigheten.

At Åndens komme her nettopp betyr en synlig nådevirkning, går også fram av v. 18, der det står at «Simon så at Ånden ble gitt ved apostlenes håndspåleggelse». Denne særlige nådevirkningen i Ånden hadde Herren holdt tilbake til apostlene kom. Slik skulle den samaritanske kristne menigheten få apostlenes segl på at den var likeverdig med den israelittiske.

Denne håndspåleggelsen er derfor et bilde på det som i senere tider kalles «konfirmasjon». Konfirmasjonen har sitt bibelske grunnlag i dette ordet, selv om den sannelig står fram i en annen form her enn ved konfirmasjonen av de unge i våre dager. Konfirmasjonens indre velsignelse avhenger av om konfir-

mantenes hjerter har tatt imot Guds ord, slik samaritanene den gangen gjorde (v. 14).

I v. 18–19 hører vi nå om Simons kjødelige forsøk på å kjøpe for penger denne makten til å gi Åndens nådevirkninger. Han ville tydelig nok bli stor selv ved den, slett ikke bli velsignet. Derfor ble navnet «simoni» senere brukt i kirken om den ugudelige skikken – som paven riktig satte i system – å selge og kjøpe de geistlige embetene for penger. Slik viste Simon at han hørte til de dårlige fiskene som Herren taler om i sin lignelse om himlenes rike som en not som samler fisk av alle slag (Matt 13,47–48).

I v. 20–23 hører vi apostelen Peters alvorsord til Simon. De må likevel ikke forstås som en fordømmelsesdom over ham selv personlig, bare over hans skammelige synd. For samtidig formaner Peter ham til å omvende seg og be Gud om tilgivelse. Apostelen stempler Simons vesen som «bitterhets galle» og «urettferdighets lenker» (v. 23). Og om ham personlig sier han at han «ingen lodd eller del» har «i dette ordet». Hjertet hans var ikke rett for Gud, og Ordets kraft hadde ikke trengt inn i ham.

Simons svar (v. 24) gir ikke mye håp for ham. Han ber bare om at syndens følger må bli avverget fra ham, ikke om å få et nytt sinn. Det nye testamente forteller ikke mer om ham.

Men kirkefedrene forteller at han senere ble opphavsmann til det første gnostiske kjetterpartiet. Disse gnostikerne var de «glupende ulver» som Paulus kaller dem i Apg 20,29. Med sin «kunnskap som med urette blir kalt så» (1 Tim 6,20) ville de forvrenge fakta i den hellige historie til fantastisk hjernespinn. Særlig ville de nekte for at Kristus er kommet i kjødet som sant menneske. Et gammelt sagn forteller at Peter senere skal ha møtt Simon igjen i Rom og stanset ham i hans nye trolldomskunster.

Så vendte apostlene tilbake til Jerusalem etter den velsignede reisen til Samaria, og på hjemveien forkynte de og arbeidet for Herren (v. 25). Slik står de første Jesu venner alltid for oss: De hadde Ordet med seg overalt hvor de kom.

Gå da i Ånden med frimodig mot,
Gud gir veksten og frukten god.
Så ut velsignelse der du går,
dag etter dag, ja, og år etter år!

251. Skattmesteren fra Etiopia (8,26–40)

«For han dro sin vei med glede» (v. 39).

Også dette avsnittet forteller om hvordan Guds rike kom til en som ikke var jøde. Han var riktignok proselytt, trolig en av «portens proselytter». Det var de som ikke hadde latt seg omskjære, men ellers bøyde seg for Israels Gud. Det var Filip som fikk gå dette vakre ærendet til en søkende sjel.

Filip fikk bud fra en engel om å dra til veien som gikk fra Jerusalem til Gasa, men det ble ikke sagt ham noe nærmere om hva han skulle der. Tilføyelsen om veien, «denne veien er øde», skal vel tjene til å angi nærmere hvilken vei det gjaldt. Det gikk nemlig flere veier fra Jerusalem til Gasa, men her var det tale om ørkenveien. En slik vei finnes ennå. Byen Gasa var en av de gamle filisterbyene og var blitt ødelagt flere ganger. Den lå nær kysten, ved Kanaans sørgrense. På det stedet finnes det ennå en by som heter Ghuzzeh.

«Filip brøt opp og dro av sted.» Det er troens rette lydighet å følge Guds anvisning uten å spørre «hvorfor». Slik dro også Abraham, de troendes far, ut i gamle dager på Herrens ord. Denne fortellingen er et vakkert vitnesbyrd om at vår store Gud holder øye med hver enkelt sjel. Han gjør seg umak for å komme den oppriktige lengselen etter frelse i møte med sin nåde.

Mannen det her gjaldt, var en ganske fornem mann, skattmester hos etiopiernes dronning. Etiopia ble styrt av dronninger, og de ble alltid kalt «Kandake», på samme måte som Egypts konger med et felles navn ble kalt «farao».

I Østerlandet var det svært vanlig at de høyeste embetsmennene som skulle ferdes ved kongsgården, var hoffmenn som var gjeldet. Derav følger at han, som nevnt før, bare kan ha hørt til «portens proselytter». For etter 5 Mos 23,1 skulle ingen som var gjeldet, være med i Herrens menighet. Men hos profeten Jesaja, i kap. 56,4–5, var det gitt løfter om at nåden i de kommende dagene også skulle dra slike inn i Herrens hus.

Det var en lang reise fra Etiopia til Jerusalem. Men lengselen må ha vært stor, og derfor dro han til Herrens tempel på det hellige berget. Likevel var lengselen ikke blitt stillet ved denne reisen, og lyset var ikke blitt tent i sjelen hans. På grunn av forfølgelsen kunne apostlene ikke lenger forkynne i templets søylehaller, og menigheten var på denne tiden spredt. Skattmesteren hadde altså ikke møtt evangeliets venner i Jerusalem. Nå dro han hjem, og det var

sikkert med vemod. Jerusalem var allerede forsvunnet for øynene hans, og nå kjørte han på den ensomme veien mot Gasa.

Men hvor vakkert å se denne mannen søke der han søker! Han søker i Bibelens ord, særlig i profetiene. Det var hos Jesaja, «evangelisten blant profetene», som han blir kalt, at hjertet hans nettopp på den tiden søkte lys. Om alle søkende sjeler bare ville ta fram Ordet med et bedende hjerte, så skal nok Herren sørge for lys. Vi kan forstå av v. 30 at han leste høyt, for Filip hørte ham lese. Det var det dyrebare ordet fra Jes 53 han satt med (v. 32–33). Men hvem han var som det sto om at han skulle lide stille som et lam, det skjønte han ikke (v. 34).

Da denne vognen kom, fikk også Filip lys over hva han skulle gjøre. Ånden sa til ham at her var det arbeidet Gud hadde til ham. Slik kan Guds Ånd lede, det kjenner nok alle Guds barn. Vi må bare vokte oss så vi ikke lar oss narre av vår egen ånd.

Sitatet fra Det gamle testamente følger den greske oversettelsen. V. 33 lyder litt annerledes i den danske bibeloversettelsen av Jes 53, men tankene er likevel de samme. Her står det: «I hans fornedrelse ble hans dom fullendt.» Meningen er denne: Da han fornedret seg dypest, nemlig på korset, ble hans dom fullendt. Det vil si at han fullførte å lide straffedommen for våre synder. Slik ble dommen som hvilte på ham, tatt bort, og han selv ble dermed også tatt bort fra trengsel og dom.

Ordene «Hvem skal kunne fortelle om hans tid?» må nærmest forstås som en anklage mot den slekten som tok livet hans bort fra jorden. Andre forstår det slik at den framtiden som fulgte av hans død, ikke er til å beskrive – så stor og velsignet som den skulle bli ved at mange syndere ble frelst som følge av Jesu død og av at han gikk bort fra denne jorden til plassen ved Faderens høyre hånd («for hans liv blir tatt bort fra jorden»).[1]

Det var et dyrebart sted for Filip å gå ut fra, og nå forkynte han Jesus for denne sjelen som hungret og tørstet etter rettferdighet. Av sammenhengen kan vi se at Filip også har forkynt for ham om dåpen. Den hadde Frelseren innstiftet til syndenes forlatelse og til gjenfødelsen ved Den Hellige Ånds gave, slik også Peter forkynte på pinsedagen. Dåpen sto i sin fulle herlighet for den første menigheten som et nåderikt livets vann, som begynnelsen på nådelivet.

V. 37 mangler i de fleste greske håndskriftene og ser ut til å være føyd til senere av en avskriver. Han har trolig syntes det var betenkelig at dåpen ble gitt slik, helt uten trosbekjennelse. Men den første menigheten døpte alltid der den fant hjerter med en barnlig villighet. Denne omvendelsen til å bli som barn hadde Herren jo selv flere ganger satt som den eneste betingelsen for å komme inn i himmelriket (Matt 18,3 og Mark 10,15). Og denne barnlige, lengselsfulle villigheten fantes jo så tydelig hos skattmesteren. I seg selv betyr tilføyelsen i v. 37 i dette tilfellet akkurat det samme som den barnlige villigheten overfor Jesus.

Så ble han døpt (v. 38). Skattmesteren fikk eie en himmelsk skatt, og i samme øyeblikk var Filip borte. Det går tydelig nok fram av v. 39 at han ble ført bort på en underfull måte. Hvor høyt settes ikke vår Frelsers nåde i den hellige dåpen i

[1] NB: «I hans fornedrelse ble dommen over ham tatt bort. Hvem kan fortelle om hans ætt?»

Bibelen – også nettopp ved at Filip ble tatt bort like etter dåpen! Skattmesteren hadde nå Jesus selv. Også til ham har det lydt fra Herren: «Min nåde er nok for deg» (2 Kor 12,9). «For han dro sin vei med glede.»

Filip ble funnet i Asjdod, omkring sju danske mil (vel 50 km) nord for Gasa. Også det var en av de gamle filisterbyene; i dag er det en landsby som heter Esdud. Der kom han til syne igjen. Også han har gått sin vei med glede.

Størst er gleden ved selv å finne Jesus, men nest størst er gleden ved å få føre andre til ham. Og vi hører at Filip øste ut gleden sin ved å forkynne evangeliet helt opp til Cæsarea. Der finner vi ham senere bosatt, som nevnt før (kap. 21,8). Cæsarea var blitt prektig oppbygd av Herodes den store og ble senere residens for den romerske landshøvdingen. Veien dit opp gikk gjennom Ekron, Jaffa og Saron-sletten.

Den lykkelige skattmesteren har sikkert heller ikke beholdt den nyfunne skatten for seg selv. Han er blitt en forkynner av evangeliet der han kom. Det vil evigheten vise oss, for Skriften forteller ikke mer om ham. Ja, måtte gleden fylle våre hjerter, slik den fylte denne mannen – hudfargen hans var sikkert mørk, men hjertet hans var nå vasket hvitt i dåpens bad. Og måtte den fylle oss slik den fylte Filips hjerte, så det kan gjelde oss det som står i den lille vakre sangen:

Jeg reiser med gledens det evige bud,
hvorfor skal jeg ikke ånde den gleden ut
hver stund jeg i verden får leve!

252. Saulus' omvendelse og dåp (9,1–19a)

«Sterke skal han få til bytte, fordi han uttømte sin sjel til døden.» Slik er det profetert om vår Frelser (Jes 53,12). Dette ble oppfylt da den oppfarne Jesus la den sterke motstanderen Saulus for sine føtter. Slik gjorde han i stand et utvalgt redskap for seg til å bringe evangeliet ut til hedningefolkene.

At Saulus hadde hatt en brodd i hjertet før denne stunden ved Damaskus, går fram av Herrens ord i v. 5: «Det blir hardt for deg å stampe mot brodden.»[1] I Rom 7 får vi et innblikk i Paulus' indre liv, også før han ble omvendt. Vi ser hans fruktesløse kamp mot synden, som nettopp tok anledning av lovens bud til å reise seg i sin fulle kraft mot dette budet.

Men med denne kampen i sitt indre gikk han likevel blant jødene som en som var «i rettferdighet etter loven ulastelig» (Fil 3,6). Han prøvde vel også å innbille seg selv at han var på rett vei, og å overdøve samvittighetens røst. Derfor forstår vi at han raste så heftig mot Herrens disipler (v. 1–2).

Bildet av Stefanus med det forklarte ansiktet og forbønnen for fiendene sine, Jesu menighets vakre liv og mektige vitnesbyrd – alt dette var som brodder i hans sårede samvittighet. Bildet med brodden er hentet fra lastdyrene, som en drev fram med spisse stokker. Når de slo bakut, såret de bare seg selv desto hardere.

At Saulus skulle ha en så brå omvendelse fra mørke til lys, hang sammen med den gjerningen Herren hadde bestemt for ham: å bringe evangeliet til hedningene som satt i dødens mørke. Saulus skulle selv mektig få erfare hva det vil si å bli frelst av ufortjent nåde, uten den minste fortjeneste og verdighet. Om det taler han klart i 1 Tim 1,16: «Men jeg fikk miskunn, for at Jesus Kristus på meg først kunne vise hele sin langmodighet, til et forbilde for dem som skal komme til tro på ham til et evig liv.»

At Herren kunne frelse ham på denne veien, lå i at Herren kjente hjertets dyp. Han så at Saulus bare var fanget av djevelen og hadde «handlet uvitende i vantro» (1 Tim 1,13).

De ytre omstendighetene ved omvendelsen hans blir fortalt både her og i kap. 22 og 26. Også i Paulus' brev hører vi enkelte ord om det. Han var altså på vei til Damaskus med brev til synagogene. Også for jødene som bodde utenfor

[1] NB har disse ordene i Apg 26,14, ikke i 9,5.

Israels land, var ypperstepresten og Rådet i Jerusalem den høyeste myndighet i troen. I Damaskus, Syrias gamle hovedstad, bodde det mange tusen jøder. Når evangeliet var kommet dit opp, vet vi ikke. Men trolig skjedde det da menigheten ble spredt etter mordet på Stefanus (se kap. 8,1).

Saulus var full av stridstanker, men Herren hadde fredstanker med ham. Hvor kan ikke Herrens sterke hånd forandre hele stillingen på et øyeblikk! Saulus' omvendelse er for hele menigheten et klart «Frykt ikke, bare tro!» fra Herren. Lyset fra himmelen som plutselig strålte om ham, var Frelserens herlighetsglans. At Saulus så Jesus i det øyeblikket, går fram av v. 27. Paulus sier også selv i 1 Kor 9,1: «Har jeg ikke sett Jesus, vår Herre?» Men det var bare et øyeblikk. Så lå han på jorden, blendet av glansen, og hørte Herrens røst.

At navnet ble gjentatt to ganger, hører sammen med at det var en alvorstale (se Luk 10,41: «Marta, Marta!» og Luk 22,31: «Simon, Simon!»). «Hvorfor forfølger du meg?» sier Herren. Hans venners sak er ett med hans sak (Luk 10,16: «Den som forkaster dere, forkaster meg»). Dette til ettertanke for alle de fromme motstanderne!

Saulus er ennå ikke klar over hvem denne lysskikkelsen er, selv om han vel ante det. Han fikk vite det, og i samme øyeblikk er omveltningen skjedd i sjelen hans. Det hører vi av spørsmålet fra det skjelvende hjertet: «Herre, hva vil du at jeg skal gjøre?»[2]

Av kap. 26,15–18 hører vi at Herren i samme øyeblikk viste ham hans framtidige kall blant hedningene. Ellers fikk han bare beskjed om å gå inn i byen, så skulle han få vite mer. Slik er Herrens måte. Han sier oss så ofte bare det vi trenger i øyeblikket. Ellers byr han oss å gå i tro på at det lyset vi trenger, skal komme i rett tid.

Ordet «Herre, hva vil du at jeg skal gjøre?» er til alle tider tegnet på det sønderknuste hjertet, og det må aldri forsvinne fra et Guds barns hjerte. Derfor taler Skriften om «troens lydighet» (Rom 1,5) og om lydighet mot Jesus Kristus (1 Pet 1,2). At egenviljen gir seg inn under Herrens vilje, hører for alltid til troens innerste vesen.

Kritikken har hatt travelt med å finne motsigelser i de ytre omstendighetene den dagen ved Damaskus. Særlig gjelder det v. 7. Der står det at de som var med Saulus, «hørte riktignok lyden, men så ingen», mens det i kap. 22,9 fortelles: «De som var med meg, så lyset, men røsten av ham som talte til meg, hørte de ikke.» Men det lar seg så lett forlike. De så lysglansen, men ikke skikkelsen den kom fra. De hørte nok lyden av en røst, men oppfattet ikke det røsten sa.

Saulus' tilstand, slik den skildres i v. 8–9, er et bilde på det som hadde skjedd i hans indre. Det falske lyset var slokt for ham, og den naturlige kraften var brutt. Han som hadde villet lede alle andre, trengte nå selv å bli ledet. Om én eneste ting samlet hele sjelen hans seg i bønn: nåde for den største synderen, han som hadde forfulgt sin egen Frelser. Før hadde han vel ofte ment at han ba, men det var fariseerbønn, som ikke hadde nådd inn i himmelen. Men nå lyder det fra det høye: «Se, han ber!» Bare fra de ydmyke stedene kan vårt rop nå Guds trone.

[2] NB har ikke disse ordene i 9,6; se Apg 22,10: «Hva skal jeg gjøre, Herre?»

I v. 10–16 hører vi om hvordan Herren åpenbarte seg for Ananias. Vi hører også hvordan Ananias på en barnlig måte la betenkelighetene sine fram for Herren for å få dem løst av ham. Det er et vakkert vitnesbyrd om et Guds barns fortrolige forhold til Herren. Herrens svar (v. 15–16) er vennens svar, men samtidig den store kongens svar. Han som hadde villet bringe lidelse og hån over Jesu navn, skulle nå bruke resten av livet til å forherlige dette navnet og gjerne lide for dets skyld.

I v. 13 finner vi navnet «dine hellige» brukt om Jesu disipler. Ordet i grunnteksten, *hagios*, betegner en utskillelse fra den urene verden for å høre Herren til. Det er det helligheten består i. I v. 14 kaller Ananias de hellige overfor Jesus for «dem som påkaller ditt navn». Av dette går det fram at de første kristne vanligvis påkalte ikke bare Faderen, men også Kristus i bønnen.

Så gikk Ananias bort i den gaten Herren hadde vist ham til, den som ble kalt «Den Rette» (en gate med det navnet finnes ennå i Damaskus). I huset han var vist til, spurte han etter Saulus fra Tarsus. Da han kom inn til ham, la han straks velsignende hendene på ham og tiltalte ham kjærlig som bror. Han ga seg til kjenne som sendt fra den samme Jesus som hadde åpenbart seg for Saul, og han lovte den nedbøyde mannen lys både for det ytre og det indre øyet.

Da falt det som skjell fra Sauls øyne, og han kunne se. Som vi hører i kap. 22,14–16, lot han seg på Ananias' ord straks døpe og fikk på den måten sine «synder vasket bort». Så fant sjelen hans fred i troen på dåpens nåde. Nå da sjelens sult var stilnet, kunne han også tenke på sitt ytre legeme igjen. Så sto han der, som han selv sier, som en ny skapning: Det gamle var forbi, alt var blitt nytt (2 Kor 5,17).

Her ser vi igjen dåpens høye plass i den første menigheten. Den var den åpnede kilden «mot synd og urenhet» (Sak 13,1), som en straks viste alle sjeler som hungret etter nåden, til. Hvor underfullt må ikke alt dette ha vært for Saulus! Men det var ingen drøm, det var herlig virkelighet. Han var tatt til nåde.

Kanskje omvendelsen ikke kom så brått for deg som den kom for Saulus og har kommet for mange andre. Likevel kjenner hvert omvendt menneske det underlig store i dette: før og nå. Det må synge med fryd og hellig undring:

Å, tenk hvilket under! Jeg er et Guds barn,
befridd fra syndens og djevelens garn;
ved Jesu forsoning ble nåden meg kjøpt,
til pant og besegling har Jesus meg døpt!

253. Saulus i Damaskus og i Jerusalem (9,19b–31)

Hva slags mann det var som var blitt vunnet for Herren, viste seg snart. For Saulus tok straks til å forkynne i synagogene, å forkynne Kristus som Guds Sønn. Kristi guddom hadde han i sannhet erfart ved den underfulle åpenbaringen. Det vakte grenseløs forbauselse både hos venner og fiender, det kan vi forstå (v. 19b–21).

Og Saulus «fikk stadig større kraft». Han vokste raskt i Åndens kraft og klarhet og tok opp kampen med jødene. Og hvem var bedre skikket til det enn han, den tidligere forfølgeren, som kjente alle jødenes innvendinger? Etter grunnteksten bør ordet «gjendrev» heller oversettes med «gjorde forvirret».[1] De kunne ikke stå seg mot bevisene hans (v. 22).

Vi må anta at det lengre oppholdet i Arabia, som Paulus nevner i Gal 1,17, ligger mellom v. 22 og v. 23. I v. 19 står det også bare at han ble «noen dager» hos disiplene i Damaskus, altså bare en ganske kort tid. Vi forstår at en mann som Saulus trengte en slik stille tid etter den brå overgangen fra rasende vantro til brennende tro, særlig da Herren selv ville danne ham til sin apostel. At han var opplært av Kristus selv, hevder Paulus bestemt i Gal 1. «Mange dager» i v. 23 betegner da at han vendte tilbake til Damaskus.

Jødenes forbitrelse steg snart så sterkt at de av all makt prøvde å drepe ham (v. 23–24). Om dette forteller Paulus selv i 2 Kor 11,32–33. På den tiden (år 38) sto Damaskus under den arabiske kongen Aretas, som hadde satt en landshøvding over byen. De fiendtlige jødene holdt frivillig vakt ved portene. Men «disiplene» (etter grunnteksten egentlig «hans disipler») hjalp ham ut av byen ved å fire ham ned over muren om natten (v. 25). Saulus hadde ennå en lang arbeidsdag foran seg.

Så vendte Saulus tilbake til Jerusalem. Der hadde han ikke vært siden den dagen han dro til Damaskus, full av fiendskap mot Jesu sak. Her møtte han en ydmykelse, for menigheten i Jerusalem tok ikke straks imot ham med tillit (v. 26). Det kan en ikke laste Guds barn for. Det finnes jo så mye løgn og hykleri at forsiktighet er berettiget. Og for det omvendte mennesket kan det være en nyttig prøve i ydmykhet. Saulus har sikkert også forstått det på rett måte.

[1] NB: «brakte jødene som bodde i Damaskus, til taushet».

Men like sikkert er det at når et menneskes omvendelse er sann, skal nok Guds barns tillit komme. Saulus fikk den også (v. 27–28). At vennene ennå ikke kjente ham bedre, hang sammen med at Saulus hadde vært borte fra menigheten i Damaskus så lenge under oppholdet i den arabiske ørkenen. Den første som fikk tillit til ham og tok ham ved hånden, var den kjære gudsmannen Barnabas, som vi hørte om i slutten av kap. 4. Han ble også for Saulus det navnet hans kan bety: en trøstens sønn. Han førte ham til apostlene (v. 27).

I Gal 1 forteller Paulus selv om dette. Men han sier at han den gangen bare så Peter av apostlene, og at han var hos ham «i femten dager». Likevel nevner Paulus også Jakob, Herrens bror. Han var riktignok ikke apostel i egentlig forstand, men sto likevel apostelkretsen svært nær. Derfor taler Lukas om «apostlene».

I full fortrolighet med Herrens venner begynte Saulus nå frimodig å lære i Herren Jesu navn (v. 28–29). Og nå gikk det ham akkurat som det i begynnelsen hadde gått Stefanus. De gresktalende jødene (hellenistene) reiste seg mot Saulus og ville drepe ham. Men «brødrene» fikk ham i tide sendt av sted over Cæsarea til fødebyen hans, Tarsus (v. 30). Der har han sikkert også vært et vitne.

Av Gal 1,21 ser det ut til at han reiste over land gjennom Syria til Tarsus (i Kilikia). Han forteller også der (Gal 1,22–24) at de andre menighetene i Judea ikke kjente ham personlig (oppholdet i Jerusalem var jo blitt så kort). «De hadde bare hørt at det ble sagt: Han som før forfulgte oss, han forkynner nå den troen som han før prøvde å utrydde. Og de priste Gud for meg», skriver han. Lykkelig er hver den som får lovsangens harpe til å klinge i Guds menighet.

I v. 31 får vi et vakkert innblikk i hvordan det sto til i menighetene på den tiden. Det sies tre herlige ting om dem. 1) De «hadde fred», det vil si at den voldsomme ytre forfølgelsen hadde stanset for en tid. Slik var stillingen utad. 2) De vandret i Herrens frykt. Slik var det innad. De fleste håndskriftene har dessuten: «Den ble oppbygget.» Det er den vakre indre veksten og velsignelsen. Og endelig: 3) De vokste også i tall «ved Den Hellige Ånds hjelp» (best etter grunnteksten: «formaning», det vil si at Guds Ånd virket som Talsmannen i hjertene).

Menighetens verste fiender var rammet av Guds dom. Ypperstepresten Kaifas var blitt avsatt i år 36, samme år som Pilatus ble avsatt og forvist til Gallia (Frankrike), der han skal ha tatt sitt eget liv. Også Herodes Antipas ble kort etter forvist til Gallia. Disse årene, som slik var blitt til velsignelse for Guds lille menighet, ble dommens år for Guds rikes motstandere i de høyere kretser. «Er Gud for oss, hvem er da imot oss?» (Rom 8,31).

Gud er med oss, og hans sak skal fremgang få;
Gud er med oss! I hans kamp vi seire må.

254. Æneas i Lod og Tabita i Jaffa får hjelp ved Peters hånd (9,32–43)

I dette lille avsnittet blir vi fortalt om to herlige hendelser fra disse dagene. Peter var ute i landet på misjonsreiser og «kom også ned til de hellige som bodde i Lod» (v. 32). Navnet «de hellige» hører vi nå ofte (se også v. 13). I dette kapitlet finner vi dette navnet brukt tre ganger og navnet «disiplene» også tre ganger. Videre finner vi navnet «brødrene» (v. 30) og «de som påkaller Herrens navn» (v. 14). «Kjært barn har mange navn», sier det gamle ordtaket. Også Guds barn har mange herlige navn i Skriften, og de betegner de forskjellige sidene ved nådelivet.

I v. 33–34 hører vi nå om hvordan den lamme Æneas ble helbredet. Lod (Lydda), der han bodde, var en liten by ikke langt fra Middelhavet. I Det gamle testamente heter den også Lod (Esra 2,33); i dag er det landsbyen Ludd. Jaffa (v. 36), det gamle Joppe, er den samme byen som i dag ligger ved Middelhavet, nær Saron-sletten. Navnet Æneas er gresk; kanskje han var en gresktalende jøde, en hellenist.

Peters ord til den syke, «Æneas, Jesus Kristus helbreder deg!», gir Frelseren hele æren. Tilføyelsen «Stå opp og re sengen din!» viser den fullkomne sikkerheten i Peters troshandling. Den ble tydelig nok utført etter et bestemt vink fra Herren.

I v. 35 hører vi så om den velsignede virkningen av dette underet. Det står: «De omvendte seg til Herren», og med det menes Jesus Kristus. Det var jo det jødene trengte. De hadde kunnskap om den sanne Gud, men manglet troen på Jesus. Det ble altså en alminnelig omvendelse til troen på Kristus blant den jødiske befolkningen i de traktene. Om hedningene sies det at de omvendte seg til Gud (Apg 15,19), fordi de manglet selv kunnskapen om den sanne Gud.

I v. 36–43 hører vi om den underfulle gjerningen med Tabita. Det er et arameisk ord som betyr det samme som Dorkas på gresk og gaselle (et slags rådyr) på vårt språk. Det ble brukt som kvinnenavn fordi gasellen utmerker seg ved sin ynde. Hun var i særlig grad de fattiges hjelper. Troen hennes var i høy grad «virksom ved kjærlighet» (Gal 5,6).

Så døde hun og ble vasket, slik skikken var i jødenes land. Det var trolig det ytre bildet på den renheten den døde måtte ha for å bestå for Gud. Liket ble lagt

på salen ovenpå, det øverste rommet i huset. Dette var forberedelser til begravelsen.

Men siden Peter var så nær, ville de ikke begrave henne før han var kommet. Om de har tenkt seg muligheten av at Peter kunne vekke henne opp, vet vi ikke. Men at Herren kunne gjøre det, visste de fra dagene da han levde i kjødet. Kanskje var det trøsten fra Peters munn de hadde lengtet etter.

Et gammelt persisk tankesprog sier: «Da du en gang hilste denne verdens lys, gråt du, men dine kjære gledet seg. Lev slik at du gleder deg når ditt øye lukker seg, men at menneskene gråter.» Ved Dorkas' lik var det mye gråt. Hun ser ut til å ha vært enten ugift eller enke, for ingen av hennes nærmeste blir nevnt. Men de fattige enkene sto der gråtende. Dorkas hadde ikke bare gitt dem penger, men selv arbeidet for å glede dem (v. 39).

Da Peter kom dit og så sorgen, ga Guds Ånd ham en stor tanke. Den ble til en inderlig bønn, alene med liket, for den levende Guds åsyn. Peter hadde vært til stede da hans store Mester vakte opp Jairus' datter, ja, vel også i Nain og ved Lasarus' grav. Og da hans Herre sendte dem ut, hadde han også sagt dette: «Vekk opp døde!» (Matt 10,8). Han visste også at Herrens profet Elisa i gamle dager hadde fått nåde til å vekke opp sønnen til den sunamittiske kvinnen (2 Kong 4,33–34).

Og det underfulle skjedde ved Herrens kraft (v. 40–41): Tabita ble levende igjen. Dermed ble mange igjen ført til troen på Herren, så Peter fikk en lengre tids gjerning der (v. 42–43).

Det blir nevnt at han bodde hos en garver. Garverhåndverket ble regnet som urent av jødene, fordi garverne hadde med døde dyr å gjøre. Garverne pleide å bo i en avsides del av byene (se kap. 10,6: Garveren Simons hus lå nede ved havet). Når Peter har bodd der, har denne garveren Simon, hans navnebror, sikkert vært en av hans kjæreste venner, og Peter satte seg ut over alle de ytre skrankene. Hans store Mester hadde jo vært gjest hos en toller (Sakkeus i Jeriko). Snart skulle Peter i mye større omfang lære at han ikke skulle kalle urent det som Gud har renset (se kap. 10,15).

255. Den romerske høvedsmannen Kornelius' dåp. Begynnelsen på hedningemisjonen (10,1–23a)

I dette kapitlet står vi overfor en umåtelig betydningsfull hendelse i kirkens historie, nemlig at evangeliet gikk over til hedningene, og det direkte, uten at de først ble innlemmet i jødedommen. Hedningemisjonen knytter seg til løftet til Abraham: «I din ætt skal alle jordens folk velsignes», slik Paulus så ofte utvikler det (se Gal 3,8 og Rom 4). Riktignok har vi i slutten av kap. 8 hørt om den etiopiske skattmesterens dåp. Men han var åpenbart en proselytt.

Kornelius (navnet er romersk) var høvedsmann ved den hæravdelingen som ble kalt «den italiske» (v. 1). Den hadde sin plass i Cæsarea, den romerske landshøvdingens residens. Soldatene hans var altså ikke innfødte tropper fra Syria, men folk fra Italia. En slik avdeling er det samme som en «kohort», det vil si en tidel av en legion. En legion var på Augustus' tid omkring 7000 mann.

Det er den tredje høvedsmannen vi hører om i Det nye testamente som sto Guds rike nær. I Matt 8,5 hører vi om høvedsmannen i Kapernaum, i Luk 23,47 om høvedsmannen ved Jesu kors. Det er et vitnesbyrd om at Herren kan finne hjerter i hver stand, og det skal oppmuntre til å drive soldatmisjon.

Noen har ment at også Kornelius var proselytt. I v. 2 står det nemlig at han «var en from mann og fryktet Gud med hele sitt hus. Han ga mange almisser til folket og ba alltid til Gud.» Riktignok ligger det i dette at han med hjertet har sluttet seg til Israels tro på den ene sanne Gud. Men av v. 28, og likeså av det underfulle synet Peter hadde (v. 11–16), ser det ut til at han ikke var proselytt. Han hørte til hedningene, som var urene i jødenes øyne. Kap. 11,1 («også hedningene hadde tatt imot Guds ord») peker i samme retning.

Dette spørsmålet betyr ikke så lite for hvilken betydning denne hendelsen har. Hadde han vært proselytt, ville betydningen nærmest bare være at Peter lærte å omgås hedninger og komme i huset til dem. Det var utilbørlig etter jødisk vedtekt. Riktignok var det ikke forbudt i loven. Men det gjerdet Herren hadde satt omkring det gamle Israel, også ved spiselovene, var jo ment å være et skillende gjerde mellom jøder og hedninger. Det skulle stå til tidens fylde kom med ham som «gjorde de to til ett og brøt ned det gjerdet som skilte dem» (Ef 2,14).

Om det ikke lå mer i dette kapitlet enn at en troende jøde lærte å omgås troende proselytter, er det ikke lett å se hvorfor nettopp den fremste apostelen skulle forberedes og kalles til det på en så helt særlig måte. Hvorfor kunne ikke da Filip ha døpt Kornelius? Han hadde jo døpt skattmesteren, og vi hører at han til slutt bosatte seg i Cæsarea (kap. 8,40). Nei, hele sammenhengen peker på at Kornelius var hedning, men med hjertelig ærefrykt for Israels Gud og kjærlighet til Israels folk.

I v. 3–6 hører vi om det underfulle synet Gud først lot Kornelius selv få, for å få ham til å sende bud etter Peter. Det var ved den niende time på dagen, klokken tre, den tredje bønnetimen i Israel (se kap. 3,1), at en Guds engel ble åpenbart «tydelig» for Kornelius. Av v. 30 hører vi at Kornelius hadde fastet den dagen helt til denne stunden. Han hadde altså virkelig søkt å forberede hjertet sitt også ved ytre, legemlig tukt.

Som alltid ser vi her at det første inntrykket et menneske får overfor de hellige englene, er forferdelse. Det kommer av motsetningen mellom vår syndige natur og den rene, syndfrie englenaturen (se Sakarja, jomfru Maria, hyrdene på marken osv.).

Engelen forteller ham at Gud hadde tatt imot hans bønner og almisser som et minneoffer til sitt velbehag. I sannhet, Herrens øyne farer over hele jorden. Hans øye gir akt på alt, og hans øre hører det svakeste sukk, bare det kommer fra et oppriktig hjerte som vil sannheten. Det finnes visst mange almisser (almisse betyr «barmhjertighetsgave») som aldri når opp til Gud – fariseiske almisser, som blir gitt for menneskers skyld. Men av dette ser vi at gaver også fra uomvendte mennesker kan bety noe vakkert.

V. 5–6, påbudet om å sende bud etter Peter, viser oss at Herren bruker de ordningene som består, de menneskelige redskapene han selv har gitt sin kirke. På samme måte fikk Paulus nåden rakt fram gjennom Ananias' hånd (se kap. 9). Det skal vi legge merke til overfor svermernes forsøk på å gå utenom de ytre midlene i Guds kirke.

V. 7–8 gir oss et vakkert innblikk i Kornelius' forhold i hjemmet og hans forhold til soldatene. Han forteller alt til to av tjenerne sine. Det har åpenbart vært folk han kunne dele med også i det åndelige. Hvor vakkert når husbond og tjenestefolk kan ha det slik sammen!

Og nesten enda vakrere er det med den gudfryktige soldaten, trolig en av oppasserne hans. Det blir et særlig forhold også mellom en troende høvedsmann og de troende blant hans underordnede i hæren. Disse tre ble så sendt til Jaffa, og nå lå saken også dem på hjertet. Så mye sto klart for dem alle: Gud hadde noe i sinne til det beste for deres sjeler.

I v. 9–16 hører vi nå hvordan Peter ble forberedt av Gud til å ta imot disse sendebudene. Det var omkring seks danske mil (vel 45 km) mellom Cæsarea og Jaffa (se kartet til Matteusevangeliet, bind 6, s. 193). Derfor var det først dagen etter at Kornelius' sendebud nådde fram til nærheten av byen. Klokken var da omkring tolv (den sjette time). Peter var blitt sulten, og nede i huset holdt de på å lage i stand mat. Imens hadde han gått opp på det flate taket, som hebreerne ofte brukte som bønnested.

Og der kom det «en henrykkelse» over ham. Det betegner en tilstand der det indre øyet blir åpnet for det oversanselige, mens de naturlige sansene for en tid er som satt ut av bruk. Han så foran seg en duk med en hel mengde dyr, også av det slaget som var forbudt som urene i Moseloven (se 3 Mos 11). Peter vegret seg for å spise av dem, slik en røst bød ham. Da lød røsten igjen, og denne gangen slik: «Det som Gud har renset, skal ikke du kalle urent.» Dette skjedde tre ganger, for at synet skulle bli riktig fast og betydningsfullt for Peter.

Hva ligger det så i dette synet? Nærmest altså at de gamle spiselovene ble opphevet, eller rettere fullendt til den rette åndelige forståelsen. Skillet mellom rent og urent skulle ikke lenger tas i den trange, utvortes betydningen. Men i dette lå det igjen et klart fingerpek om den bønnen fra hedninger som snart skulle nå fram til Peter. De urene dyrene var et bilde på hedningene (se også bildet med hundene overfor den kanaaneiske kvinnen, Matt 15,26).

At evangeliet var bestemt også for hedningene, tvilte ingen på i Herrens menighet. Det sa mange profetier i Det gamle testamente tydelig nok. Det sa også vår Frelsers ord om de andre fårene, som ikke hører til i denne innhegningen (Joh 10,16), og likeså budet om å være hans vitner «like til jordens ende» (kap. 1,8). Men en tenkte at hedningene først skulle innlemmes i den gamle pakt ved Moseloven, altså først bli israelitter, før de kunne få del i Kristi frelse. Mange jødekristne holdt fortsatt fast ved den tanken (se kap. 15,1 og de mange ordene i Paulus' brev om slike jødiske vranglærere som krevde omskjærelse av de hedningkristne).

Det Herren her ville lære Peter, var at hedningene som hedninger – slik de var, uten omskjærelse – hadde adgang til rikets evangelium. For en salig sannhet! Hver den som tror på ham, skal ikke gå fortapt. «Kom som du er», heter det i Guds rike, bare du kommer med hele hjertet.

At Gud kledde synet i den formen vi hører om her, er den menneskelige siden ved synet. Peter var nettopp sulten, men sjelen hans hungret også etter at evangeliet skulle bli utbredt. Så rakte Gud ham mat. Han ble først forskrekket over den, men den inneholdt likevel et løfte. Ved det skulle Peters lengsel etter sjelehøst snart bli herlig mettet. Han skulle ikke vente lenge på løsningen av denne gåten. Sendebudene fra Kornelius sto allerede ved døren og spurte etter ham. Mens Peter grunnet på synet, ga Guds Ånd ham til kjenne at han skulle følge dem (v. 17–20). Det mennene fortalte (v. 21–22), ga ham enda mer lys.

Så fulgte Simon sin Herres kall,
hos Ordet han gikk i skole,
og folk han fanget i tusentall,
de skinner nå klart som soler.

256. Peter hos Kornelius (10,23–48)

Først hører vi (v. 23b–33) om hvordan Peter ble tatt imot hos Kornelius. Foruten Kornelius' to tjenere og soldaten var også noen av brødrene fra Jaffa i følge med Peter (seks i tallet, se 11,12). Reisen tilbake til Cæsarea tok to dager, akkurat som reisen dit, og Kornelius hadde regnet ut at de kunne være der igjen på den fjerde dagen (se v. 30). For ham var det en høytid uten like. Han hadde kalt sammen sine slektninger og nærmeste venner, og det var selvfølgelig mennesker med samme sinn som han (v. 23b–24).

Da Peter kom inn i huset, ville Kornelius tilbe ham (v. 25). På grunn av synet han hadde hatt, tenkte han seg Peter som en overmenneskelig skikkelse. Det er en blanding av ydmykhet og den gamle hedenske tankegangen. Peter avverger (v. 26) denne utilbørlige og avguderiske tilbedelsen. Han rakte ikke foten fram til fotkyss, slik paven i Rom gjør.

Kornelius' forsøk på tilbedelse er blitt en sørgelig virkelighet i den helgendyrkelsen som er blitt så utviklet i pavekirken. Den gir mennesker en ære som bare tilkommer Gud. Dette hører jo med til pavens religion, men det er hedenskap, som vi ser her. Sannelig, pavedømmet har en annen ånd enn apostelen Peter, han som det falskelig gir seg ut for å være arvtaker etter.

Da Peter nå kommer inn og ser de mange hedningene som var samlet (v. 27), gjorde han først rede for hvorfor han stod der blant dem (v. 28–29). Når han sier: «Men Gud har vist meg at jeg ikke skal kalle noe menneske vanhellig eller urent», er meningen at han ikke skulle kunne ha samkvem med dem.

Av naturen er jo hver synder vanhellig og uren for Gud. Derfor kaller Paulus i 1 Kor 6,1 de hedenske dommerne vanhellige,[1] og i 2 Kor 6,16 sammenligner han hedningene med de vanhellige avgudene, i motsetning til Herrens hellige, som han kaller Guds tempel. Men her er det altså ikke tale om annet enn den ytre urenheten etter loven. Den var ikke noe hinder for at Gud kunne frelse – det hadde Peter lært.

I v. 30–33 gjør så Kornelius rede for det himmelske synet han hadde hatt, og som hadde ført til at han sendte bud etter Peter. Han slutter med å si: «Og du gjorde vel at du kom! Nå er vi da alle til stede for Guds åsyn for å høre alt som er pålagt deg av Herren.» Det hele kom fra Gud. Åpenbaringen som Peter nevner

[1] NB: «de urettferdige».

(v. 28), møtes med den som Kornelius nå forteller om. Det stod klart for alle parter.

Gid alle forsamlinger om Guds ord var som denne forsamlingen i Kornelius' hus! «Å være til stede for Guds åsyn» med et åpent hjerte for å høre et ord fra Gud – det er jo saken. Da blir det lett å forkynne Ordet, og da blir velsignelsen stor. Det er med rette blitt sagt at dette ordet burde slås opp på alle kirkedører eller prekestoler.

I v. 34–43 har vi så Peters preken i korte trekk. Hovedinnholdet er dette: V. 34–35 viser at han var kommet til å forstå at Gud ikke gjorde forskjell på mennesker når det gjaldt frelsen i Kristus. Han tok imot enhver oppriktig sjel, hvilket folk den enn hørte til.

Det står: «Blant alle folk er den som frykter ham og gjør rettferdighet, velbehagelig for ham.»[2] «Å gjøre rettferdighet» betyr her å ville sannheten så langt en ser den. Og meningen med «velbehagelig» er selvfølgelig: velbehagelig til å bli ledet fram til frelsen. Meningen er ikke at en kan bli salig uten Kristus, slik noen vil forstå dette ordet. Da kunne jo Kornelius ha fortsatt å være hedning.

Det var de gamle rasjonalistenes vers: «Jøde, kristen, tyrk og hottentott – tror en bare på Gud, så er det like godt.» Nei, denne hendelsen med Kornelius lærer oss det stikk motsatte, nemlig at selv det fromeste mennesket ikke kan bli salig ved sin fromhet. Luther sier om dette: «Her står jo nettopp denne historien som den vakre solen for øynene våre, om en bare vil se den og åpne øynene: at Kornelius, hvor from han enn er, må høre Peter og la seg døpe av ham, om han skal ha håp om evig liv.»

Etter denne innledningen legger Peter nå evangeliet om Kristus fram for dem, rett fram og enkelt. Først (v. 36–39) minner han om Jesu virksomhet på jorden fram til døden på korset. Med ett ord kaller han Kristi verk dette: å bringe fred, fred fra Gud (v. 36). Tillegget «han er alles Herre» er et trøstens ord til hedningene som var til stede, et segl på at nåden som først var kommet til Israels barn, også gjaldt dem. Av v. 37 ser vi at Jesu gjerning var kjent over hele Judea («det kjenner dere»).

Peter maler Kristus-skikkelsen for dem slik den er, så full av kraft og nåde (v. 38), og kaller seg selv vitne om det (v. 39). I v. 40–41 vitner han om Kristi oppstandelse fra de døde, og i v. 42–43 om at han er den som Gud har satt til å være dommer over levende og døde, men Frelser for hver den som tror på ham. Samtidig viser Peter (v. 43) til profetenes vitnesbyrd om syndenes forlatelse ved den Messias som skulle komme. I alle profetenes bøker blir det pekt på Messias-tiden som den store nådetiden (se for eksempel Jes 53,5; Jer 31,34; Esek 34,16; 36,25; Dan 9,24 osv.).

Her har vi en ekte misjonspreken. Jesus er det første og det siste og midtpunktet, Guds nådegave til den falne slekten. Særlig de to siste punktene (v. 42 og 43), som Peter sier at Herren hadde befalt apostlene å forkynne og vitne om, viser oss Kristus som Dommer og Frelser, som den hvis person avgjør menneskeslektens fall eller oppreisning.

[2] NB: «men blant hvert folk tar han imot dem som frykter ham og gjør rettferdighet».

I v. 44–48 hører vi om den underfulle utgytelsen av Ånden, og hvordan Kornelius og de som var med ham, deretter ble døpt. Det var tegnet fra Gud som gav Peter den siste, avgjørende klarheten: Det skulle ikke bare forkynnes for hedninger, men de skulle tas fullt inn i de helliges menighet. Derfor skjedde dette synlige underet. Av v. 46–47 forstår vi at det har gått for seg på samme måte som da Ånden den første pinsedagen kom over læresveinenes skare.

Dermed ble selvfølgelig ikke dåpen med gjenfødelsens velsignelse overflødig. Peter slutter ikke, slik svermeriske sekterere nok ville ha gjort, at når de bare hadde Åndens nådegaver, kunne det være det samme med dåpen av vann og Ånd. Nei, slett ikke! Han kjente bedre Guds rikes husholdning under den nye pakt. Også her ser vi, som overalt i Apostlenes gjerninger, dåpen satt på sin herlige, mektige plass.

Det står at de troende av omskjærelsen, de seks brødrene fra Jaffa, ble forferdet over at hedningene uten videre fikk Åndens nådegaver. De satt ennå for fast i den gamle oppfatningen. Peter derimot ble ikke forferdet; han forstod hva Herren mente med det. Og Kornelius og vennene hans ble uendelig lykkelige og bad Peter inntrengende om å bli der noen dager. Som nyfødte barn lengtet de etter den uforfalskede åndelige melken for å vokse ved den (1 Pet 2,2).

Av 11,3 hører vi at Peter også sa ja til denne bønnen og spiste sammen med dem. Nå hadde han sett det som Paulus siden aldri ble trett av å forkynne: at skilleveggen mellom jøder og hedninger var revet ned ved Jesu død og oppstandelse.

Hvor full av nåde og skjønnhet er ikke hele denne hendelsen med Kornelius! Herrens mektige nærvær merkes helt igjennom. Sannelig, «Herren er god mot den som venter på ham, mot den sjel som søker ham» (Klag 3,25).

257. Peter forsvarer i Jerusalem sitt samkvem med hedningene. En hedningekristen menighet i Antiokia. Barnabas og Saulus arbeider der. Kristennavnet oppstår. Profeten Agabus varsler en hungersnød, og læresveinene i Antiokia sender hjelp til brødrene i Judea (11,1–30)

I dette kapitlet blir det først fortalt (v. 1–18) hvordan Peter i Jerusalem måtte forsvare sitt forhold til Kornelius overfor dem «av omskjærelsen». Med dem menes åpenbart de jødekristne som ennå ikke hadde kunnet frigjøre seg fra tanken om at hedningene først måtte omskjæres og gå inn i jødedommen før de kunne få del i frelsen ved Jesus. De syntes at Peter dermed hadde overtrådt lovens bestemmelser om mat og så videre (v. 1–3).

Ut fra måten saken blir fortalt på, ser det likevel ut til at apostlene og de fleste av brødrene i Judea hørte med glede at hedninger hadde tatt imot Guds ord. Det var bare en mindre flokk av trangsynte jødekristne som tok anstøt, trolig de samme som i 15,5 blir kalt troende «av fariseernes parti».

I v. 4–15 har vi så Peters fortelling om hvordan det hele var gått til: først synet han hadde hatt (v. 5–10), så sendebudene fra Kornelius og Åndens sterke vitnesbyrd om at dette var fra Gud (v. 11–12), og til slutt hva som skjedde i Kornelius' hus da han kom dit (v. 13–15). I v. 16–17 forteller han hvordan han mintes Herrens ord om dåpen med Den Hellige Ånd (1,5) da han så Ånden komme over disse hedningene. Av det hadde han sluttet at Gud selv hadde stilt hedningene likt med jødene, bare de ville tro på Herren Jesus Kristus.

Hvor vakkert er det ikke å lese i v. 18 hvordan «de slo seg til ro» (noen av dem riktignok bare for en tid) fordi de forstod at dette var fra Gud. Deres egne, selvlagde tanker måtte vike for de store kjensgjerningene, og det endte med at de priste Gud fordi han «også har gitt hedningene omvendelsen til livet». Det er et tegn på det rette, lydige sinnet når hjertet blir stille så snart det blir overbevist

om Guds vilje. Og har hjertet virkelig blitt stille, skal nok Guds pris begynne å klinge der inne.

V. 19 fører oss et øyeblikk tilbake til tiden etter Stefanus' død (8,1). Den forteller hvordan de som da ble spredt fra Jerusalem, etter hvert nådde helt til Syria, til Fønikia og til sist opp til Antiokia. Antiokia var den gang den tredje største byen i Romerriket, med omkring en halv million mennesker. Den var dessuten Syrias hovedstad og hadde mange jøder. Herrens eget ord og gjerning hadde jo allerede kastet sine stråler inn over disse traktene (se Matt 4,24: «Ryktet om ham kom ut over hele Syria», og Matt 15,21 ff.: den kana'aneiske kvinnen fra traktene ved Tyrus og Sidon).

I begynnelsen talte læresveinene ikke Ordet til andre enn jødene som bodde der. Men noen av dem, noen greskfødte jøder fra Kypros og Kyréne (Nord-Afrika), begynte å forkynne også for grekerne i Antiokia. Det var hellenere, det vil si de egentlige, hedenske grekerne, ikke «hellenister», for det ordet betegner bare greskfødte jøder. Og Herrens hånd var med, så det vokste fram en stor menighet, også av hedningekristne (v. 19–21).

I v. 22–24 hører vi hvordan modermenigheten i Jerusalem fikk høre om de store tingene som skjedde i Antiokia, og bestemte seg for å sende Barnabas dit opp. Det var dels av hjertelig medfølelse, dels nok også for å prøve hvordan dette troslivet foldet seg ut. Barnabas hadde ikke et trangsynt jødisk syn. Han kunne se Guds store nåde i denne hedningekristne menigheten, og han gledet seg. Hvor godt og barnlig er det ikke å kunne glede seg over Guds verk, og ikke ha den eldste brorens sinn, som Herren forteller om i likningen (Luk 15).

Det står også om Barnabas at han så slik på saken fordi han var «en god mann», og det blir nærmere forklart slik: Han var «full av Den Hellige Ånd og tro». Det er troen som gjør mennesker gode i Guds øyne. Han styrket de unge læresveinene i troen «og formante alle til at de med hjertets forsett skulle holde fast ved Herren».[1] Det finnes mange løse forsetter, men det finnes også et hjertets forsett som Gud velsigner.

I v. 25–26 hører vi at Barnabas hentet Saulus fra Tarsus og førte ham til Antiokia. Han visste, åpenbart fra sitt tidligere broderlige samvær med Saulus (9,27), at han var bestemt til å være hedningenes apostel og dermed var den rette mannen for arbeidet i Antiokia. Et helt år arbeidet disse to nå sammen, til stor velsignelse.

Her i Antiokia ble læresveinene for første gang kalt «kristne» (v. 26). Dette navnet kommer tydelig nok fra hedninger og viser at det var blitt klart for dem at Jesu læresveiner ikke var en rent jødisk sekt. Jødene ville aldri ha kalt Jesu venner slik, for Kristus betyr jo Messias, den salvede. Jødenes navn på dem som trodde på Jesus, hører vi i 24,5: «nasareernes sekt».

Guds menighet selv brukte – i hvert fall i apostlenes tid – svært sjelden navnet «kristne». Bare én gang bruker en apostel det, nemlig i 1 Pet 4,16, og da bare sett fra fiendenes side. I Apostlenes gjerninger blir det brukt én gang til, nemlig i 26,28, av kong Herodes Agrippa den yngre. I alt finner vi det bare disse tre gangene i Den hellige skrift. Ellers bruker Det nye testamente navnene de hellige, de

[1] NB: «at de helhjertet skulle holde fast ved Herren».

troende, læresveinene, brødrene, vennene. Blant hedningene trengte kristennavnet derimot fram som det vanlige navnet på Jesu folk, slik vi hører det hos romerske historieskrivere. På keiser Neros tid var dette navnet ganske vanlig i Rom.

I slutten av kapitlet (v. 27–30) hører vi hvordan menigheten i Antiokia følte seg i broderlig takknemlighetsgjeld til menigheten i Judea. Det viste den ved å sende Barnabas og Saulus med en kjærlighetsgave fordi en hungersnød var i vente. Den var blitt forutsagt av en profet som hette Agabus.

Ordet «profeter» betegner i apostelmenighetens språkbruk i videre forstand bare slike som hadde nåde til å tale Guds ord (se 1 Kor 14,3, der det å «tale profetisk» blir stilt opp mot nådegaven å tale med fremmede tunger). Agabus hadde derimot også nådegaven å forutsi. Hungersnøden han forutsa, kom også over Judea og nabolandene under den romerske keiser Klaudius (41–54), i år 44. Den holdt seg på forskjellige steder i en stor del av Romerriket gjennom det meste av keiser Klaudius' regjeringstid. Det forklarer uttrykket i v. 28: «over hele verden».

Når det står i v. 30 at de sendte det til de eldste (på gresk *presbyteroi*, som vårt «prest» kommer av), møter vi her for første gang dette embetet. Det er trolig dannet i den kristne menigheten etter mønster av eldsteembetet hos jødene. Her ser vi at disse eldste tok hånd om menighetens kasse, noe apostlene jo gjorde i begynnelsen (se 4,35).

«De eldste» betegner i hele Det nye testamente det samme som de såkalte biskopene. Først i tiden etter apostlene blir biskopnavnet brukt om de eldstes overordnede. Men en slik forskjell i myndighet, som særlig pavekirken har tatt til inntekt for hele sitt maktsystem, var slett ikke kjent i apostelmenighetens første tid.

Når disse eldste først ble innsatt, vet vi ikke, men det skjedde sannsynligvis da apostlene begynte å dra bort fra Jerusalem. Om selve kjærlighetsgaven som ble sendt fra Antiokia til Judea, sier Luther: «Dette er det rette kristne fellesskap i eiendom, som Kristus har befalt, og som alle kristne skal opprette seg imellom, ved at hver skal hjelpe og råde den andre i nøden.»

258. Apostelen Jakob, Johannes' bror, blir martyr. Apostelen Peter blir fridd ut av fengselet ved en engel (12,1–17)

Den kong Herodes det er tale om her (v. 1), var Herodes Agrippa I, sønnesønn av Herodes den store. Faren hans, Aristobulus, var bror av Herodes Antipas. Denne Herodes hadde fra ungdommen av stått i et fortrolig forhold til den romerske keiser Caligula, som opphøyet ham til konge i år 37. Under Klaudius ble riket hans etter hvert utvidet til hele Israels land (i år 41), like stort som det hans bestefar hadde hatt.

Han var en klok mann, men lettsindig og ødsel. Ellers hadde han sin residens i Cæsarea, men han hadde dratt opp til Jerusalem til påskehøytiden (se v. 3). Som jødenes fyrste ville han bevare skinnet av aktelse for loven og gudsdyrkelsen, men ellers var han hedning i sitt sinn.

Denne Herodes Agrippa begynte med å mishandle noen av menigheten, trolig for å vise sin iver for loven. Og da han så at det behaget jødene, lot han først Jakob, Johannes' bror, henrette med sverd, og siden lot han også apostelen Peter gripe (v. 1–3). Om Jakobs martyrdød blir det altså bare fortalt disse få ordene. Han var jo en av de tre som Herren viste særlig fortrolighet i sine kjøds dager.

En gammel beretning forteller at en av dem som hadde vært ivrigst etter å få Jakob drept, ble grepet av anger. Det endte med at jødene i sin vrede fikk Herodes Agrippa til å dømme også ham til døden, så Jakob og han fulgtes ad til retterstedet. Videre forteller den at Jakob bad bøddelen om litt vann, og da han fikk det, døpte han mannen med det. Så omfavnet han ham og sa: «Fred være med deg!» Spania regner særlig denne Jakob som sin apostel (St. Jago). Men sagnet om at han skulle ha virket der, og at liket hans skulle være ført dit, er fullstendig oppspinn.

Jakob ble henrettet kort før påske. Nå ser vi selve kongemakten i ferd med å angripe Kristi rike. I v. 4–6 hører vi hvordan Peter ble strengt bevoktet av fire mann om gangen, etter romersk skikk. Bevoktningen var drevet så langt at han til og med var lenket til to soldater. Herodes hadde gjort det han kunne. Etter påsken skulle Peter så ha vært henrettet, og det var natten før henrettelsen (v. 6)

at det skjedde som vi nå hører om. Peter sov trygt; sjelen hans var stille. Men brødrene i Jerusalem våket i inderlig bønn til Gud for Peter.

Så skjedde det underfulle (v. 7–10): Herrens engel vekket Peter, lenkene falt av hendene hans, og han ble ført forbi den første og den andre vaktposten (de to soldatene holdt altså vakt utenfor, et stykke fra hverandre). Ingen av soldatene så noe. Den store jernporten ut mot byen åpnet seg, og engelen fulgte ham én gate fram og skiltes så fra ham. For Peter var det hele som en underfull drøm (v. 11), men det var jo virkelighet. Herren hadde rakt ut sin mektige hånd. Det blodige skuespillet neste dag, som jødefolket hadde «gått og ventet på», skulle ikke bli noe av.

Det er med rette blitt sagt at «Gud kunne ha ført Peter bort på et øyeblikk, men han overvinner alle vanskelighetene, den ene etter den andre, for å gjøre underet desto herligere». Det er den gamle reformatoren Calvin som sier det, og han føyer til: «Slik har Gud skapt verden på seks dager, ikke som om han trengte noe tidsrom, men for enda mer å holde oss fast ved å betrakte hans gjerninger.»

Hele denne befrielsen er et vakkert bilde på den åndelige befrielsen fra vantroens fengsel. Der sitter så mange, lenket til verdens mennesker og bevoktet av dem etter djevelens vilje. Lyset som skinte i fengselet, er et bilde på evangeliets lys.

Så følger vekkelsen: Lenkene brister, og sjelen blir ført ut av fengselet og bort til de hellige, slik vi hører om Peter. Også en slik åndelig utfrielse kan i øyeblikket ofte fortone seg som en underlig drøm («vi var som drømmende», Sal 126,1). Men når hjertet blir klar over det store underet, at det gamle er forbi, og at det virkelig er Herrens underfulle verk, da må det prise Gud, slik Peter gjorde.

I v. 12–17 hører vi hvordan Peter kom til det hjemmet i Jerusalem der de våket i bønn den natten. Det var hjemmet til Maria, moren til Johannes Markus (åpenbart den senere evangelisten). Vi forstår hva den troende piken Rode gjorde, at hun i sin overveldende glede glemte å åpne for Peter. Vi forstår også, om enn til vår egen ydmykelse, at vennene tvilte på at det kunne være slik. De hadde jo bedt om det, og så undret de seg likevel slik over bønnhørelsen. Men i denne lille troen kjenner vi oss selv igjen.

På den andre siden: Hvor stort at vår barmhjertige Herre og Gud likevel hørte den engstelige, skjelvende bønnen! Den var slett ikke uten tro. Men Herren gav dem langt mer enn de hadde våget å håpe.

Merkelig er utropet deres: «Det er hans engel!» Det var en jødisk forestilling at hvert menneske hadde sin skytsengel, som til og med skulle ligne mennesket av utseende. I Matt 18 taler Herren om de små barna og «deres engler», og at Guds barn har engler som vakt, sier Skriften flere steder. Men tanken om en særskilt skytsengel på den måten det blir sagt her, har ingen sikker hjemmel i Den hellige skrift.

V. 17 med sine tre ledd maler for oss den alvorlige hasten som var over Peter. Det var ikke fryktens urolige jag, men bevisstheten om at det ville være å friste Gud om han ikke nå også selv straks drog bort fra byen. Vår Frelser selv unndro seg jo ofte fiendenes øyne så lenge hans time ikke var kommet.

At Peter hilste bare til Jakob (Herrens bror, forstanderen for menigheten i Jerusalem), tyder på at de andre apostlene alle hadde forlatt Jerusalem allerede den gang. Når de romerske katolikkene her har villet si at Rom var stedet Peter drog til, er det helt vilkårlig. At vi i kap. 15 igjen møter Peter og apostlene i Jerusalem, gjør denne katolske påstanden enda mer urimelig.

Hele denne hendelsen er et nytt, vakkert blad i Bibelens beretning, også om englenes virke til hjelp for Herrens venner. For en nåde å ha disse lyse, hellige åndene til venner og hjelpere! Men det er en side ved Guds barns lykkelige kår som det til tider bare blir tenkt lite på og takket lite for. Et Guds barn har lov til å synge:

Jeg går blant engler, hvor jeg går;
de skal meg vel bevare,
slett intet Satans makt formår
i sådan himmelskare.

259. Dommen over Herodes Agrippa (12,18–25)

Avsnittet vårt begynner med å skildre hvordan Herodes for fram mot soldatene da Peter ikke var å finne (v. 18–19). I grunnteksten står det at Herodes bød at de skulle «føres bort», og det betyr henrettelse. Så blir det fortalt videre (v. 20–23) hvordan denne forfølgeren av evangeliet ble rammet av Guds dom nettopp da han mente seg å stå på lykkens tinde.

Han hadde stått i et fiendtlig forhold til innbyggerne i Tyrus og Sidon, de store handelsbyene i Fønikia. Men de hadde ydmyket seg for ham av hensyn til handelen og hadde, trolig ved hjelp av penger, fått kongens kammerherre på sin side. Tyrus og Sidon førte mange varer ut til Israels land, som bygningstømmer og luksusvarer, men fikk en del korn derfra. Herodes hadde trolig vist sitt fiendskap ved å stenge landet sitt for handelen deres.

Nå skulle det imidlertid bli fred, og Herodes benyttet anledningen til å nære sin forfengelighet. Mens hele folket hørte på, tok han imot underdanigheten fra de fønikiske sendemennene. Den jødiske historieskriveren Josefus forteller hvordan Herodes hadde kledd seg i en drakt vevd med sølv, som strålte i solskinnet. Da lød folkemengdens (trolig hedningenes) smigrende rop opp til ham: «Dette er Guds røst, ikke et menneskes!» I de dagene var det nemlig samlet en stor folkemengde i Cæsarea på grunn av noen festleker som Herodes Agrippa lot holde til ære for keiser Klaudius.

For en jøde måtte den ugudelige smigeren fra folket lyde svært gudsbespottelig (se 5 Mos 6,4: «Hør, Israel! Herren er vår Gud, Herren er én»). Men kongen tok imot den med velbehag, og dermed røvet han den æren som bare tilkom den levende Gud. Da slo Herrens engel, et domsens sendebud, den ugudelige kongen med en forferdelig sykdom, av samme slag som den Antiokus Epifanes i sin tid døde av (2 Makk 9,9). Fem dager etter var han død.

Ikke sjelden møter vi dette at Guds rikes motstandere blir styrtet nettopp i det øyeblikket de mente seg høyest opphøyet. Men for en advarsel til alle, også til Guds barn, mot å stjele ære fra den levende Gud! «Gi Herren deres Gud ære» (Jer 13,16). Det gamle mennesket i oss er en tyv som elsker å fornøye seg med egen ære. Det er en forferdelig synd, «Satans dybder».

Josefus forteller at da kongen ble grepet av de forferdelige smertene i innvollene, utbrøt han: «Så må da jeg, deres gud, allerede nå ende mitt liv!»

Kapitlet slutter (v. 24–25) med å peke på Guds ords fremgang, som en motsetning til forfølgerens endelikt. På den tiden kom nettopp Barnabas og Saulus tilbake til Antiokia fra Jerusalem, etter at de hadde overbrakt menigheten der kjærlighetsgaven som er nevnt i 11,29–30. Menigheten i Jerusalem hadde også gitt dem en gave med tilbake, nemlig Johannes Markus, som vi siden skal høre mer om.

Ja, slik dør forfølgerne av Guds menighet, men Guds ord lever evig, og hans sak skal trives og seire.

Forferdes ei, du lille hop,
skjønt fiendeskarens larm og rop
fra alle sider gjalde!
De jubler ved din undergang,
men deres fryd ei bliver lang,
thi la ei motet falle!

260. Paulus' første misjonsreise begynner. På Kypros (13,1–12)

Med dette kapitlet begynner den andre hoveddelen av Apostlenes gjerninger. Nå dreier skildringen seg om Paulus og arbeidet blant hedningene. Om apostelen Peter hører vi nå bare av og til, og vi hører heller ikke mer om apostolisk forkynnelse i Judea. Vi er nå kommet inn i tiden for misjonen blant hedningene, den tiden de foregående kapitlene (8–12) var innledningen til.

I kap. 13–14 hører vi om Paulus' første misjonsreise, da det ble grunnlagt menigheter i den østlige delen av Lilleasia. Denne reisen varte trolig 4–5 år. I dette første avsnittet hører vi hvordan Barnabas og Saulus ble sendt ut av menigheten i Antiokia (v. 1–3), og deretter om forkynnelsen deres på øya Kypros (v. 4–12).

«Profeter og lærere» (v. 1) betegner forkynnelsen sett fra to forskjellige sider. De første talte ut fra umiddelbar åpenbaring ved Den Hellige Ånd og fikk altså ordet gitt i samme stund. De siste, lærerne, er menn som talte ut fra den kristne kunnskapen de hadde vunnet på vanlig menneskelig måte. En kunne altså godt være begge deler, og det kan nok være at v. 1 skal forstås slik at disse fem mennene hadde begge nådegavene.

Barnabas blir nevnt først, deretter en Simeon med et romersk tilnavn, Niger, og Lukius fra Kyréne. Den fjerde er en Manaen, som det står om at han var fosterbror til fjerdingsfyrsten Herodes, det vil si Herodes Antipas. Han var altså oppfostret ved hoffet til Herodes den store; kanskje hans mor har vært amme for Herodes Antipas. Han må altså allerede ha vært noe til års.

Det er merkelig å finne denne fosterbroren til Herodes blant de hellige. I Luk 8,3 hørte vi om Johanna, som var gift med Kusa, en av Herodes' embetsmenn, og i Joh 4 hørte vi om den kongelige embetsmannen som fikk sønnen sin helbredet av Herren. Den ugudelige Herodes Antipas har altså hatt flere vitner i sin krets.

Sist av disse fem blir Saulus nevnt. Ennå hadde han en mer tilbaketrukket plass, men snart skulle den siste bli den første.

Det er verdt å merke seg at det er gjennom menigheten Guds Ånd sendte Saulus ut. Sitt misjonskall hadde han fått fra Herren selv allerede for nesten ti år siden, den dagen utenfor Damaskus. Så lenge hadde han måttet vente på Herrens vink. For to år siden var det kommet bud fra Herren til ham gjennom Barnabas om å komme til Antiokia, men først nå tar han egentlig fatt på den

store gjerningen. På én måte har Herren hast, på en annen måte gir han seg god tid til å forme redskapene sine rett før han tar dem i bruk.

At det endelige kallet kom gjennom menigheten i Antiokia, viser oss den inderlige sammenhengen som må være mellom misjonsarbeidet og de helliges fellesskapsliv hjemme. Hele menigheten ble misjonsselskapet, og senere tok den med stor glede imot beretningen om hva Herren hadde utrettet gjennom deres sendebud (se 14,27). Det blir ikke sagt hvem Den Hellige Ånd talte gjennom den dagen ved gudstjenesten (v. 2), men det var nok gjennom en av profetene.

I v. 3 har vi innvielsen med bønn og håndspåleggelse. Den plassen fasten hadde, er bemerkelsesverdig (se v. 2 og 3). Det er med rette blitt sagt at i våre dager holdes det ofte festmåltider til avskjed. Vi har nok et forbilde også for det i de såkalte «kjærlighetsmåltidene», men likevel er det noe å lære av den første menighetens faste.

Så drog de av sted, Barnabas og Saulus, «utsendt av Den Hellige Ånd», med full visshet i hjertet om at nå var Guds tid kommet. Over seg hadde de Guds velsignelse, foran seg den store, mørke hedningeverdenen, men bak seg en bedende skare av venner i Herren. Hvor lykkelig når en misjonær kan dra ut slik!

Først gikk reisen nedover elven Orontes til Antiokias havneby, Seleukia, og derfra over til øya Kypros, til byen Salamis på østsiden av Kypros, rett overfor Seleukia. De hadde tatt med seg Johannes Markus som hjelper. Det kunne jo være mange ytre ting han kunne gjøre tjeneste med, kanskje også hjelpe til ved dåpshandlinger. At veien først gikk til Kypros, hadde sikkert sin menneskelige sammenheng i at Barnabas stammet derfra (se 4,36).

Kypros er en øy på 173 danske kvadratmil, altså omtrent like stor som Sjælland og Fyn til sammen. Det er en svært fruktbar og rik øy, men innbyggerne ble regnet for bløtaktige, vellystige mennesker som særlig dyrket kjærlighetsgudinnen Venus og vinguden Bacchus.

Øya ble den gang styrt av en såkalt prokonsul (landshøvding), Sergius Paulus, en mann med dype lengsler. Han bodde i Pafus på vestsiden av øya, men var nettopp på den tiden falt i hendene på en «falsk profet», en jøde som hette Barjesus. Han prøvde å gjøre inntrykk med sin østerlandske visdom. Navnet hans, Elymas, er et arabisk navn som betyr vismann eller trollmann, så han har muligens vært fra Arabia.

Barnabas og Paulus hadde begynt med å forkynne i jødenes synagoger, men landshøvdingen kalte dem til seg for å høre Guds ord. Elymas' falske «visdom» hadde ikke kunnet tilfredsstille ham. Nå møttes det sanne lyset med det falske, og gjennom Elymas kjempet løgnens far for å hindre landshøvdingen i å bli troende. I v. 9–12 hører vi om dommen som Gud uttalte over trollmannen gjennom Paulus' munn. Det minner om Peters ord til trollmannen Simon (se kap. 8).

At han ble blind på det ytre øyet, var et vitnesbyrd fra Gud om hans indre blindhet. Han som hadde villet være en forbannelse for landshøvdingen, måtte nå, ved dommen som rammet ham, mot sin vilje hjelpe landshøvdingen til å erkjenne sannheten (v. 12). Når det står (v. 11): «Du skal bli blind og ikke se solen for en tid», ligger det i det at dommen hadde hans omvendelse som mål og ikke var ugjenkallelig.

I v. 9 har vi overgangen i apostelens navn fra Saulus til Paulus, fra det jødiske navnet til det romerske. Det var ikke uvanlig at jøder tok et romersk navn når de skulle ferdes ute blant hedninger. Se for eksempel Johannes med tilnavnet Markus og, som vi hørte i v. 1, Simeon med tilnavnet Niger. Noen har ment at Saulus tok navnet Paulus fordi Gud lot ham vinne landshøvdingen Sergius Paulus.

Navnet Paulus betyr egentlig «den lille». Og den lille ville han være, men for at Herren kunne bli stor i ham og ved ham. Her, der navneskiftet blir nevnt, begynner Paulus også å tre fram som lederen. Av naturen var han en fast, utpreget karakter. Men den myndigheten han opptrer med, er en myndighet som er renset og helliget av Guds Ånd.

261. Misjonsreisen fortsetter til Lilleasia (over Perge til Antiokia i Pisidia). Paulus' preken i synagogen i Antiokia (13,13–43)

Etter at Paulus hadde vunnet den vakre og betydningsfulle frukten for Guds rike i landshøvdingen på Kypros, dro han videre til Lilleasia. Nå er det Paulus som går i spissen. Derfor heter det: «Paulus og de som fulgte ham» (v. 13). Det første stedet de kom til, var byen Perge i provinsen Pamfylia (se kartet). Der skilte Johannes Markus lag med dem, trolig av frykt for strabasene i misjonslivet. Av 15,38 ser vi at Paulus så med uvilje på at han trakk seg tilbake.

Målet for Paulus var foreløpig byen Antiokia i Pisidia. Den var den gang en romersk koloni og en betydelig by, men veien dit gikk over den høye fjellkjeden Taurus. Det var en vill fjellvei, og i de tider var den svært beryktet på grunn av de mange røverbandene. Trolig var det dette som skremte Markus, så han heller ville vende tilbake til Jerusalem, der hans mor Maria jo hadde en anerkjent stilling i den første kristne menigheten.

Men Paulus og Barnabas dro uforferdet videre. Vi forstår Paulus' ord i 2 Kor 11,25–26, der han skildrer reiselivet sitt og taler om å være «i fare på elver, i fare blant røvere». Det sikter nok også til denne reisen.

Grunnen til at de valgte den veien, var nok også at de visste at det fantes mange jødiske menigheter rundt om i Lilleasia. Det indre av Lilleasia er et vidstrakt høyland, og i de tider lå det mange blomstrende byer der. Reisen fra Perge til Antiokia har tatt omkring seks dager. Det var godt for dem at de var to, og det to hjertevenner, ført sammen av Guds hånd. Antiokia i Pisidia ligger like ved en vakker fjellsjø. Den tyrkiske byen som ligger der nå, heter Jalowadsch. Den ligger ved foten av de mektige fjellene Sultan-Dagh.

Som alltid begynte Paulus med å vende seg til jødene. Ved samlingen i synagogen på sabbatsdagen var det god anledning til det. På disse samlingene pleide jødene å lese et stykke av loven, den såkalte «parasja», og et stykke av de historiske og profetiske bøkene, den såkalte «haftara». En pleide å be fremmede lærere om å si et ord, og Paulus tok imot oppfordringen. I v. 16–41 hører vi nå prekenen hans.

Den minner ikke så lite om Stefanus' tale for Rådet. Først (v. 17–25) gir Paulus et overblikk over Guds velgjerninger mot Israels folk fram til Johannes døperen kom. Slik viste Paulus at han delte tro med tilhørerne sine. De var dels jøder, dels proselytter («dere som frykter Gud»).

«I en tid på omkring førti år bar han dem på faderarm i ørkenen» (v. 18). Ordet peker tilbake på 5 Mos 1,31: «Der så du hvordan Herren din Gud bar deg, som en mann bærer sitt barn.»

Når det står i v. 20 at Herren deretter gav dem dommere «i omkring fire hundre og femti år», byr det på en vanskelighet. Etter 1 Kong 6,1 begynte Salomo å bygge templet i det fire hundre og åttiende året etter at Israels barn var dratt ut av Egypt. Men i så fall ser det ikke ut til at dommertiden kan settes til mer enn noe over tre hundre år. Noen (se Rørdams oversettelse) trekker derfor «fire hundre og femti år» til setningen foran. Da kommer tallet til å betegne tiden fra utlendigheten i Egypt begynte til folket ble bosatt i Kanaan, altså tidsrommet som er nevnt i v. 17–19.

Det kan en godt gjøre, for inndelingen i punktum og vers er av senere dato. Da passer tallet. Men den jødiske historieskriveren Josefus har en tidsregning som også setter dommertiden til fire hundre og femti år, og da har Paulus fulgt denne beregningen, hvis tallet hører til setningen etter og ikke til setningen foran.

Sauls regjeringstid blir satt til førti år (v. 21). Det gamle testamente sier ikke bestemt hvor lenge Saul regjerte. Noen har ment at disse førti årene også regner med den tiden da Saul og Samuel ennå ledet folket sammen.

V. 22 viser til to skriftord i Det gamle testamente. Det ene er 1 Sam 13,14, der det står: «Herren har søkt seg ut en mann etter sitt hjerte.» Det andre er Sal 89,21, der Herrens ord lyder: «Jeg har funnet David, min tjener.» Det siste, «min tjener», har Paulus her gjengitt med: «Han skal gjøre all min vilje.»

Fra David går Paulus rett til Davids sønn Jesus (v. 23) med forløperen Johannes (v. 24–25). Dermed er han kommet til midtpunktet. Han talte til dem om den store vekkelsen som femten år tidligere hadde gått gjennom hele Israels land. Han skildret for dem den nye tidens herold, botspredikanten og døperen Johannes. Hele folket var så grepet av storheten i hans profetiske skikkelse at de hadde holdt ham for den lovede Kristus. Men han hadde sagt: «Jeg er det ikke.» Jeg er bare den ringe budbæreren som skal melde at han kommer.

I v. 26–37 skildrer han nå hvordan løftet er oppfylt, som «ordet om denne frelsen», sendt særlig til dem (v. 26). Først begrunner han at Jesus var Messias. Jerusalems barn og deres rådsherrer hadde i uvitenhet felt dødsdommen over ham. Men det var bare en oppfyllelse av profetenes ord (se for eksempel Jes 53), de ordene som ble lest opp hver sabbat i synagogene rundt om (v. 27–29).

Men det største vitnesbyrdet gav Gud ham selv da han reiste ham opp fra de døde. Det var disiplene hans vitner om (v. 30–31). Og nå forkynte han dem at løftet som Gud hadde gitt fedrene, var oppfylt i Jesus. Han viste til ordet i Sal 2,7: «Jeg har født deg i dag» (v. 32–33). «Da han reiste Jesus opp» i v. 33 betyr her det samme som: lot ham stå fram på jorden.

I v. 34–37 stadfester han Jesu oppstandelse på samme måte som Peter på pinsedagen, ut fra Sal 16 og med tilknytning til Jes 55,3 (fritt gjengitt etter den

greske oversettelsen). Og til slutt ender han med det store evangeliet (v. 38–39) om syndenes forlatelse ved denne Jesus. Ved troen på ham blir vi fullt frikjent fra all den skylden som Mose lov aldri kunne hjelpe dem ut av.

Rettferdiggjørelsen (v. 39) betegner nettopp her frikjennelsen fra skylden, at en blir erklært rettferdig. Det er det samme ordet som Paulus utvikler så nøye i Rom 3 om rettferdiggjørelsen ved troen. Her lukker han nådedøren vidt opp for dem i troen på Jesus. Ja, det er summen av hele evangeliet: syndenes forlatelse og rettferdiggjørelse i Jesus for hver den som tror.

Meningen med v. 39 er selvsagt ikke at en på noen punkter kan bli rettferdiggjort ved Mose lov. Meningen er at Mose lov ikke på noe vis kan rettferdiggjøre oss syndere, at «alt» i loven fordømmer oss, mens det i Kristus er full frelse fra all skyld.

Paulus føyer så til en advarsel. De må ikke forakte dette store nådeordet og bringe seg selv inn under dommen over dem som forakter Guds ord. Den dommen var uttalt hos profeten Habakkuk (1,5), der det tales om straffedommen ved kaldeerne. Ordet er sitert etter den greske oversettelsen.

Virkningen av denne prekenen var underfull. Det var nye toner av nåde, som de aldri hadde hørt før: at de av Guds frie nåde ved Jesus kunne gå inn i Guds hus som hans kjære barn. Mange, både jøder og proselytter, fulgte Paulus og Barnabas til huset der de bodde, dypt grepet i hjertet, og der ble det holdt et velsignet ettermøte. Særlig hedningene bad innstendig om å få høre det herlige budskapet igjen neste sabbat. Hele uken har det nok vært et stort arbeid for de to apostolske mennene.

Sannelig en gledelig begynnelse i Lilleasia, en mektig stadfestelse fra Herren! Gjennom jødefolket hadde Det gamle testamente allerede gjort en stor forberedende gjerning også i mange søkende hedningehjerter, som ikke fant fred i den tomme avgudsdyrkelsen. Det forklarer den raske høsten.

262. Jødene forherder seg. Det blir til en glad menighet av hedninge-kristne (13,44–52)

Neste sabbat var nesten alle innbyggerne i byen samlet. Så veldig hadde vekkelsen grepet om seg i løpet av uken. Alle ville høre Paulus tale. Men synagogeforstanderne og vennene deres så med mørke miner på det hele. Til dem var folket aldri kommet i slike mengder. Og deres jødiske hovmod følte seg dypt krenket over den nye læren, som lukket himmelens dør like vidt opp for hedninger som for dem. De ble fylt av en ond «nidkjærhet». Djevelen har også en nidkjærhet når det gjelder å stå imot. De avbrøt Paulus, sa imot og spottet.

Det endte (v. 46–47) med et brudd mellom dem og evangeliets budbærere. «Det var nødvendig at Guds ord ble talt først til dere,» sier Paulus til dem. Israel var jo løftets folk. Men når de avviste det, gikk budskapet ut til hedningene. Og Paulus og Barnabas kunne også her vise dem til et ord fra den gamle pakt. Det var ordet ved profeten Jesaja (49,6), der Gud sier til sin salvede: «Jeg har satt deg til et lys for hedningene, for at du skal være til frelse like til jordens ender» (v. 47). Dermed lukket de munnen på motstanderne. Men hedningene jublet over dette ordet, som lyste løfte over dem.

Hvor alvorlig er ikke ordet til jødene: «… og ikke akter dere verdige til det evige liv» (v. 46)! Vantroen feller en grusom dom over seg selv. I dette ordet finner vi den frie viljes ansvar klart uttrykt. Men i v. 48 finner vi like klart at Guds frie nåde er frelsens kilde, når det står om hedningene: «Og de kom til tro, alle de som var bestemt til evig liv.»

Guds utvelgende og kallende nåde er årsaken til all omvendelse og frelse. Visselig er troen betingelsen (se v. 46). En kan stå imot Guds frelsesråd, men ingen kan gi seg selv og sine egne anstrengelser æren for sin frelse. Heller ikke kan en omvende seg når en vil, slik mange ofte feilaktig mener, men bare når Gud vil. Og da gjelder det å kjenne sin besøkelsestid.

Hvor lenge Paulus og Barnabas oppholdt seg i Antiokia, blir vi ikke fortalt. Men det har nok vært mer enn et år. Det tyder også v. 49 på: «Herrens ord utbredte seg over hele landet.» Det ble altså dannet en mengde landsmenigheter i Pisidia rundt Antiokia som hovedmenighet.

Jødene var imidlertid ikke uvirksomme i sitt hat, og de gjorde seg nytte av en del fornemme kvinner blant proselyttene. Gossner sier om dem: «Det har vært bedesøstre som gjorde seg til av sine andaktsøvelser og mente at de hadde vært fromme nok før disse nye lærerne kom.» Selvgjort fromhet er ofte det sanne troslivets bitreste motstander. Da jødene først hadde fått hisset opp hustruene til mennene som styrte byen, fikk de snart også mennene med seg. Så ble det en stormfull avskjed med menigheten i Antiokia.

Og likevel, med hvilken glede kunne ikke de to Guds menn nå dra videre! Det var blitt en blomstrende krans av menigheter på den forholdsvis korte tiden. Og at troslivet som hadde våknet, var ekte, viser det som står i v. 52: «Men disiplene ble fylt av glede og Den Hellige Ånd.» De hadde ikke omvendt seg til mennesker, men til Herren selv. Og han gav dem rikelig erstatning for at de en tid måtte være uten sine elskede lærere.

Men overfor de vantro jødene brukte apostlene det talende billedspråket at de «ristet støvet av føttene sine mot dem». Det forstod jødene. Slik pleide de jo selv å rense føttene for den hedenske jordens støv når de gikk inn over grensene til det hellige land. Misjonærene våre i India forteller hvordan brahminene den dag i dag ser det som en ulykke når noen rister støvet av støvlene sine idet de går. En av misjonærene våre kom til å gjøre det uten å tenke over det. Men en brahmin skyndte seg etter ham og bad ham så inntrengende om ikke å straffe dem slik.

Så gikk reisen for Paulus og Barnabas videre til Ikonium, den daværende hovedstaden i Lykaonia, nå Koniyah. Det gamle Antiokia ligger nå for det meste i ruiner. Men store marmorblokker vitner ennå om byens fordums prakt. Lysestaken er flyttet. Det er underlig å tenke på at Antiokia i sin tid var midtpunktet for ikke mindre enn tjuefem bispeseter.

264. Nye seire for evangeliet – i Ikonium, Lystra og Derbe. Tilbake til Antiokia i Syria (14,1–28)

Dette kapitlet forteller først om virksomheten i Ikonium (v. 1–5), der de tok fatt med friskt mot. Trengslene hadde ikke skremt dem. Også her begynte de med å forkynne for jødene. Kjærligheten til deres eget folk var ikke brutt, tross de bitre erfaringene de hadde gjort i Antiokia.

V. 1 forteller om seier for Ordet, og det både blant jøder og grekere (trolig menes proselytter). V. 2 forteller om en ny kamp som ble reist mot dem, igjen anført av vantro jøder. Der Herren går fram, følger kampen uunngåelig med.

V. 3 forteller om en lengre virksomhet, båret av Herrens nåde og kraft. V. 4 og 5 forteller om splittelsen i to leirer, mot og for, og det endte med et oppløp. Det førte bare til at Paulus og Barnabas gikk med evangeliet til andre byer i Lykaonia, særlig Lystra og Derbe (v. 6–7). De fulgte Herrens anvisning i Matt 10,23: «Når de forfølger dere i én by, så flykt til en annen.»

V. 8–18 forteller nå om et helbredelsesunder som Paulus fikk nåde til å gjøre i Lystra på en mann som hadde vært lam fra mors liv. Det minner om underet Peter gjorde med den lamme ved den vakre tempeldøren (se kap. 3). Også på den måten stilte Herren Paulus jevnbyrdig med de andre apostlene.

Når vi ser de mange helbredelsestegnene med de syke som også fulgte apostlenes virksomhet, er det mye å lære av det. Legemisjonen i våre dager retter nettopp blikket mot dette. Selv om Gud ikke alltid gir underkrefter som i Lystra, velsigner han likevel troens barmhjertighetsarbeid. Det lindrer også den timelige nøden hos de stakkars hedningene og gjør dermed hjertene deres beredt for evangeliet.

Den lamme mannen var grepet av Ordet, og Gud lot Paulus se at troen var våknet i hjertet hans (v. 9). Når det står «tro til å bli frelst», tenkes det her nok på frelse både for legeme og sjel.[1]

I v. 11–13 hører vi hvilket inntrykk dette gjorde på den hedenske mengden. Blant hedningene gikk det eventyrlige sagn om guder som vandret omkring i menneskeskikkelse. Hedningenes guder var jo egentlig bare forgudede mennesker. Dypt grepet snakket hedningene i Lystra nå sammen på sitt eget

[1] NB: «tro til å bli helbredet».

morsmål (lykaonisk – ellers var gresk det vanlige talespråket som alle forstod). De sa at det måtte være den øverste guden, som het Zevs på gresk og Jupiter på latin, og sammen med ham veltalenhetens gud (Hermes på gresk eller Merkur på latin). Fordi Paulus hadde ført ordet, trodde de at han var den siste.

Avgudspresten kom med bekransede offerdyr «til porten», trolig porten til huset der apostlene bodde. (Barnabas blir her også kalt apostel, et ord som egentlig betyr «sendebud».)

Av v. 14 forstår vi at apostlene, som ikke kunne det lykaoniske språket, først nå skjønte hva folket hadde i sinne. Av all makt satte de seg mot hedningenes tåpelige misforståelse. Den kjødelige fornuften ville kanskje ha ment at hedningenes begeistring kunne brukes til å skaffe evangeliet innpass. Men apostlene viser seg alltid å forakte alle falske midler og krokete veier.

Med fare for å miste hedningenes gunst vitnet de (v. 15–17) frimodig for dem om sannheten, mens de på østerlandsk vis viste sin uvilje og forferdelse ved å flerre klærne sine. Først og fremst ville de vise dem den uendelige avstanden mellom Skaperen og det skapte. De ville vise dem det syndige i å tilbe mennesker, fordi Gud da blir frarøvet sin ære.

De forkynte dem evangeliet, det gode budskapet, «at dere skal vende dere bort fra disse falske gudene» (v. 15). For avgudsdyrkelsen var trelldom og elendighet, men det var den levende Gud som nå åpenbarte seg for dem. Nå var hedningenes tid kommet, etter at Gud lenge hadde latt dem vandre sine egne veier, liksom overlatt dem til seg selv. I Rom 1,21 ff. viser Paulus hvilket syndedyp hedningene var kommet ned i ved å utvikle seg på egen hånd. «Det som er født av kjødet, er kjød» (Joh 3,6). Å utvikle seg etter sin syndige natur er å bli syndens trell.

Likevel hevder Paulus også her, slik som i Rom 1, at Gud ikke hadde latt seg selv uten vitnesbyrd overfor hedningene. Gjennom naturen (og også gjennom samvittigheten, se Rom 2,14) hadde han åpenbart dem sin godhet. Han hadde gitt dem det de trengte, sendt regn og fruktbare tider, så de fikk det de ønsket seg til glede i timelige ting.

Æren til den levende Gud – ikke til mennesker og heller ikke til de tomme avgudene: Det var summen av dette kraftige vitnesbyrdet fra apostlene. Også midt i kristenheten drives det mye hedensk forgudelse av mennesker. Hvordan kan ikke verden forgude sine diktere, kunstnere, politikere, ja, til og med sangerinner og lignende! Men den levende Gud har de ikke en takk til overs for, og ikke et kjærlig blikk for ham med tornekronen.

Også troende mennesker kommer stundom betenkelig nær forgudelse av mennesker når de setter den ene eller andre presten eller predikanten altfor høyt. Og i pavekirken drives det jo en forferdelig helgendyrkelse. Overfor slikt må Guds oppriktige tjenere vitne frimodig og klart med den samme uviljen som Paulus og Barnabas følte: «Også vi er mennesker under de samme kår som dere.» Måtte vi bare kunne stanse menneskene i å drive slik dårskap, så de ikke gir mennesker den æren som tilkommer Gud alene! Men det er ikke lett å få menneskehjertet vendt den rette veien (se v. 18).

V. 19 viser oss hvor uendelig upålitelig verdens gunst er. I Lystra har det ikke vært noen jødisk synagoge. Men fra Antiokia og Ikonium kom de forbitrede jødene. Trolig har de skildret Paulus og Barnabas som farlige mennesker som var blitt jaget bort fra de to byene Antiokia og Ikonium med skam og vanære. I alle fall lyktes det dem å få den store mengden på sin side.

Så overfalt de Paulus, og nå var han i samme stilling som Stefanus noen år før: Han skulle steines. Paulus tidde. Da de ville gjøre ham til en gud, vitnet han høyt mot det, men lide kunne han i stillhet. Store steiner haglet ned over hodet og kroppen hans, og snart lå han bevisstløs i sitt blod. Så slepte fiendene hans ham over stokk og stein ut av byen, vel for at liket hans, som de trodde, kunne ligge som føde for gribbene.

Imidlertid hadde Barnabas og disiplene fra Lystra skyndt seg til. Og underlig nok: Ved Guds makt hadde det skjedd at Paulus ikke var død. Han kunne til og med reise seg og gå inn i byen. Men der kunne han ikke bli lenger, for at ikke de rasende jødene skulle få tak i ham igjen. Selv om Paulus må ha vært svært utmattet av blodtapet og sårene, våget de troende derfor ikke å unne ham mer enn én dags hvile i Lystra. Neste dag gikk reisen til Derbe, åtte timers vei mot øst.

Merkene etter steiningen i Lystra bar han på legemet sitt hele livet. Han var ikke mannen som ville skryte av det. Men de galatiske menighetene kjente til det som hadde skjedd den dagen. Da de senere hadde begynt å låne øre til hatefulle jødiske baktalere, skriver han til dem: «La så ingen heretter volde meg besvær! For jeg bærer Jesu merketegn på mitt legeme» (Gal 6,17).

Selv om han kom til Derbe i stor svakhet, gav Gud ham også der en svært velsignet fangst av menneskesjeler. Kanskje er det denne tiden Paulus sikter til når han skriver i Gal 4,13: «Dere vet jo at det var på grunn av skrøpelighet i mitt kjød jeg første gang kom til å forkynne evangeliet for dere.» Det ble «mange disipler» (v. 21) i Derbe, der Paulus sikkert også har vært en lengre tid.

Steinkastene hadde ikke tatt motet fra ham. Hvor ofte har ikke hans egen fortid, da han selv raste mot Jesu venner, stått for øynene hans! Og Herren hadde jo sagt om ham da han kalte ham: «Jeg skal vise ham hvor mye han må lide for mitt navns skyld» (9,16).

Og hvor frimodig var det ikke til slutt å vende tilbake gjennom de samme byene der de var blitt forfulgt (v. 21)! Men det gjorde de for å «styrke disiplenes sjeler». Overalt innprentet Paulus dem at Herrens vei går gjennom lidelse, men fører til seier (v. 22).

Så ordnet de også de ytre forholdene ved at de «valgte eldste for dem i hver menighet». Her hører vi ikke at menighetene var med i valget. De var ennå så unge. Men da de hadde gjort dette og holdt bønn og faste, overgav Paulus og Barnabas disse unge menighetene til Herren, som de var kommet til tro på. De apostolske mennene verken kunne eller skulle fortsette å stå som de som ledet alt. Slik barn vokser fra barnepiken, skulle også menighetene nå utvikle seg selvstendig i Herren.

Og vi skal ikke være redde for å trekke oss tilbake og overgi de troende til Herren når tiden er inne. De er jo langt mer hans barn enn våre.

På tilbakeveien (v. 24–25) talte de også Ordet i Perge, en by som var kjent for et merkverdig Dianatempel (Diana var jaktens gudinne). Over havnebyen Attalia gikk reisen nå hjem til Antiokia i Syria. Der var menigheten som hadde sendt dem ut og båret dem fram i forbønn. Nå gledet den seg over å høre hvor store ting Gud hadde gjort ved dem ute blant hedningene, og hvordan «troens dør» (adgangen til å tro) var blitt åpnet også for så mange hedninger.

Bare Herren kan åpne denne døren. Han har Davids nøkkel, og han skal ha æren hver gang hans små medarbeidere blir stilt overfor en slik åpen dør (Åp 3,8). Der blant de trofaste vennene fikk de to trette sendebudene nå hvile seg «en ikke så kort tid» etter alt de hadde utstått og lidd (v. 26–28).

I neste kapittel skal vi høre at Herren nettopp trengte dem i Antiokia for å avverge en ny fare som truet de hedningekristne menighetene. Guds menighet går i fare hvor den går, men den går også med Jesus hvor den går. Satan unte dem ikke gleden som fylte hjertene i Antiokia, gleden over at det var blitt til en hedningekristen kirke i hjertet av Lilleasia med den hellige festningsfirkanten Antiokia, Ikonium, Lystra og Derbe. Men forsøket hans på å slukke misjonsilden der den hadde sin arne, ble gjort til skamme.

265. Apostelmøtet i Jerusalem (15,1–21)

Midt i den gleden menigheten i Antiokia hadde sammen med Paulus og Barnabas, trakk det opp et truende uvær over den. Modermenigheten i Jerusalem hadde også fått tilvekst fra fariseernes side (se v. 5). Men denne tilveksten var den nær ved å komme til å betale dyrt for. Disse jødekristne hadde slett ikke fått renset ut surdeigen fra den jødiske lovrettferdigheten sammen med fariseerdrakten.

Vi så allerede i 11,2–3 hvordan de hadde knurret den gangen Peter hadde døpt Kornelius. De mente nå at hedningene først måtte la seg omskjære og komme inn under Moseloven for å få del i Kristus. Den gangen var de nok blitt stille for øyeblikket (se 11,18).

Men nå hørte de stadig tydeligere meldinger om en stor hedningekirke som Paulus og Barnabas hadde grunnlagt lenger nord. Det var en kirke av uomskårne, som ikke så på Moselovens mange bestemmelser som bindende for seg, i alle fall ikke i deres ytre form, og som ikke holdt matforskriftene og så videre. Da ble denne kretsen i Jerusalem og Judea stadig mer betenkt i stedet for å glede seg.

Det brøt ut da noen av disse trangsynte eller fariseiske jødekristne besøkte menigheten i Antiokia. Som medlemmer av den høyt ansette modermenigheten ble de sikkert tatt imot av antiokenerne med særlig kjærlighet og ærefrykt. Men hvor forferdet ble ikke de kristne i Antiokia da de kristne fra Jerusalem svarte på alle deres broderlige hilsener med å erklære at antiokenerne slett ikke var på frelsens vei! «Hvis dere ikke blir omskåret etter den skikk vi har fra Moses, kan dere ikke bli frelst» (v. 1).

Det var en knusende dom som jo rørte ved et avgjørende livsspørsmål. Vi kan forstå at en voldsom opphisselse grep menigheten. Til nå hadde den levd så lykkelig i sin tro og ikke spurt om noen tidligere hadde vært jøde eller greker. Alle hadde vært ett i Kristus.

Det var godt at Paulus og Barnabas var kommet tilbake. Her stod Paulus for første gang overfor den kampen han måtte ta opp nesten gjennom hele sitt liv som apostel: kampen mot dem som ville blande sammen jødedom og kristendom og egentlig bare gjøre kristendommen til en ny lapp på det gamle klesplagget. I Gal 2,4 kaller han dem «falske brødre» som «hadde sneket seg inn. De var kommet for å lure på vår frihet, den som vi har i Kristus Jesus, for å

kunne gjøre oss til treller». Men som han også skriver i Gal 2,5, vek han ikke et øyeblikk eller gav etter for denne falske læren.

Menigheten måtte få klarhet i denne saken. Den måtte ha mer enn en øyeblikkelig seier i en diskusjon. Dette livsspørsmålet måtte avgjøres grundig. Så ble det bestemt at Paulus og Barnabas og noen andre skulle dra opp til Jerusalem, til de eldste, med dette spørsmålet (v. 2). Det var en god beslutning, for det var å gå lysets vei.

I Gal 2,2 forteller Paulus at han gikk dit opp «etter en åpenbaring». Gud viste ham hvor stor faren var, nemlig at det lett kunne bli til to kirker som lå i strid med hverandre. Men han viste ham også veien til å bekjempe dette listige angrepet fra djevelen. Menigheten fulgte dem et stykke på vei, og så dro de av sted. Overalt hvor de kom, fortalte de om de store tingene som hadde skjedd i hedningeland. Og de ble oppmuntret ved at «brødrene» overalt hørte dette med «stor glede».

Som vi hører i Gal 2, hadde Paulus også tatt med seg Titus. Han var en gresk hedningekristen og senere hans høyt skattede medarbeider. Han var et levende bevis på de vakre fruktene som allerede var vokst fram på hedningekirkens tre. Titus var uomskåret. I Gal 2,3 hevder Paulus at ikke engang Titus ble tvunget til å la seg omskjære, og langt mindre da de andre hedningekristne. Det er for ham et bevis på at apostlene anerkjente hans syn på saken.

Da de kom til Jerusalem, ble de tatt imot ved en festlig menighetssamling. Der var Jakob til stede, Herrens bror og forstander for menigheten i Jerusalem, og av apostlene i alle fall Peter og Johannes (Gal 2,9). Som innledning fortalte Paulus og Barnabas om de store tingene som hadde skjedd på den første misjonsreisen deres (v. 4).

Men partiet av tidligere fariseere holdt fast på sitt ubetingede krav: «De må bli omskåret, og en må pålegge dem å holde Mose lov» (v. 5). Så ble det fastsatt et eget møte under ledelse av apostlene og de eldste (v. 6). Som vi hører av v. 12 og 22, tok likevel også menigheten som helhet del i det.

Begge parter stod skarpt mot hverandre, for alle kjente hvor alvorlig kampen var og hvor langt den rakk. Men sannheten seiret. Apostelen Peter la sitt vitnesbyrd i vektskålen (v. 7–11). Han minnet om det han selv hadde erfart med Kornelius: Gud hadde ikke gjort forskjell på hedninger og jøder. Han hadde gitt også hedningene sin Ånd og renset hjertene deres ved troen, ikke ved å føre dem inn under de ytre matforskriftene.

Han kalte det rett ut å friste Gud å pålegge andre å bære det åket som de selv og fedrene deres ikke hadde vært i stand til å bære. Og han sluttet med det vakre ordet: «Men vi tror at vi blir frelst ved Herren Jesu nåde, på samme måte som de.»

Den høyt ansette Peters tale gjorde dypt inntrykk. «Da tidde hele mengden», og Barnabas og Paulus vitnet på ny om hvordan Gud overalt hadde stadfestet dette blant hedningene. Utslaget gav likevel en tale av Jakob. Som Herrens bror hadde han en svært stor anseelse i Jerusalem. Han var også høyt aktet av det jødiske partiet, fordi han for egen del holdt nøye fast ved de gamle jødiske formene. I talen sin (v. 13–21) stod han helt sammen med Peter. Han viste hvordan

Gud jo hadde tatt seg av hedningene, slik det nå forelå, men også for lenge siden hadde sagt i «profetenes ord» at han ville gjøre det.

Det var et ord av Amos han viste til (Am 9,11–12). Ordet er gjengitt fritt etter den greske oversettelsen, som i formen bare avviker helt uvesentlig fra vår tekst. Det viser klart at når de dagene kom da Davids falne hytte skulle reises opp igjen, skulle også hedningefolkene komme med. Velsignelsen fra Herrens navn nådde også til dem.

V. 18 synes å være føyd til profetordet av Jakob for å understreke at denne Guds gjerning med hedningenes frelse var etter Guds evige rådslutning. Ut fra dette dømte Jakob at en ikke skulle gjøre det vanskelig for de hedningene som omvendte seg.

Likevel hadde han et forslag å føye til (v. 20–21), bare av hensyn til jødene som hedningemisjonærene ville møte rundt om i byene i Romerriket. For ikke å støte jødene altfor mye og dermed hindre evangeliet i å få innpass hos dem, skulle de hedningekristne avholde seg fra fire ting.

Det første var «det som er smittet av avgudene». Med det menes (se v. 29) å spise kjøtt som opprinnelig var ofret til avgudene. Det var jo bare en del av offerkjøttet som ble ofret eller gitt til prestene. Resten pleide hedningene enten å spise ved gjestebud eller rett og slett selge på torget. Slikt kjøtt skulle de avholde seg fra å spise, for ikke å støte jødene. I 1 Kor 8 minner Paulus de hellige i Korint om den samme avholdenheten fra slikt kjøtt for de svake Guds barns skyld, som ikke kunne frigjøre seg fra tanken på at slikt kjøtt var urent.

Når det gjelder det andre punktet, hor, skulle en ikke tro at det kunne være tale om rett og slett utukt. Det fulgte jo av seg selv at de omvendte hedningene måtte avholde seg fra det. Det kunne være tale om den friere omgangen med kvinner, som var vanlig blant hedninger, men helt fremmed for jøder. Andre forstår det som ekteskap i slektskapsledd som loven forbød. De viser til et lignende forbud som portproselyttene var underlagt.

Det tredje og fjerde punktet, det som er kvalt, og blodet, peker tilbake på lovbudet i 3 Mos 17,10–11. Jødene hadde forbud mot å spise blod og derfor også mot å spise dyr som blodet ikke var tappet ut av (det som er kvalt). Blodet ble jo brukt i offertjenesten i den gamle pakt som et forbilde på Jesu blod, som rant på korset for oss.

Vi må merke oss nøye at disse bestemmelsene ble foreslått bare av hensyn til jødene, ikke av hensyn til de jødekristne. Da jødene likevel forkastet evangeliet, fikk disse bestemmelsene liten anvendelse i praksis, og de blir ikke nevnt en eneste gang i Paulus' brev.

Dette ble vedtatt. Paulus føyer til i Gal 2,10 at det dessuten ble bestemt at de nye hedningekristne menighetene skulle sørge for å støtte den fattige menigheten i Jerusalem med kjærlighetsgaver. Det arbeidet Paulus for med stor trofasthet overalt hvor han kom (se 2 Kor 8–9).

266. Apostelbrevet. Menigheten i Antiokia blir trøstet. Striden mellom Paulus og Barnabas. Paulus begynner sin andre misjonsreise sammen med Silas (15,22–41)

I v. 22–29 har vi det vakre brevet som ble skrevet til de hedningkristne, særlig i Antiokia, Syria og Kilikia. I dette apostoliske brevet tar de først bestemt avstand fra standpunktet til de fariseiske kristne (v. 24). Så får Barnabas og Paulus en hjertelig tillitserklæring: «våre kjære brødre Barnabas og Paulus, menn som har våget sitt liv for Herren Jesu Kristi navns skyld» (v. 25–26). Til slutt nevnes tillitsmennene som var valgt ut til å bringe brevet og muntlig stadfeste innholdet, nemlig Judas Barsabbas og Silas (v. 22).

Bemerkelsesverdig er uttalelsen i v. 28: «For Den Hellige Ånd og vi har besluttet …» De hadde så mektig erfart Den Hellige Ånds nærvær da de rådslo. Guds Ånds råd hadde vitnet sammen med deres beslutning, og derfor kunne de sende dette brevet med hellig myndighet. Guds barn må selv tenke etter og arbeide for å vinne klarhet. Men er hjertene oppriktige, velsigner Guds Ånd det også for oss, selv om vi bare er småfolk sammenlignet med de store apostelskikkelsene. Likevel gjelder det visselig at hjertene er helt for Herren. Ikke ethvert kirkemøte kan si det samme.

I v. 30–33 hører vi så om den gleden dette brevet vakte i menigheten i Antiokia. Det trøstet hjertene. Og Judas og Silas, som hadde profetisk gave (her betyr det forkynnergave), styrket også brødrene. V. 34 står ikke i en hel del håndskrifter. Kanskje er det føyd til av en avskriver for å forklare det som står i v. 40, at Paulus tok Silas med på sin andre misjonsreise.

I v. 35–41 hører vi hvordan denne andre reisen begynte. Før den (v. 35) må sammenstøtet med Peter ha funnet sted, det som blir fortalt i Gal 2,11–14. Peter hadde stått så fast på møtet i Jerusalem.

Men da han besøkte Antiokia, lot han seg påvirke av noen trangsynte jødekristne som kom dit opp. Først hadde han levd sammen med de hedningkristne, altså uten å ta hensyn til de jødiske matforskriftene og annet. Så skilte han seg likevel fra dem igjen i det daglige livet, fordi han var redd for «dem som var av

omskjærelsen» (Gal 2,12). Han handlet altså mot den overbevisningen han hadde gitt uttrykk for i Jerusalem. Derfor kaller også Paulus det hykleri (Gal 2,13).

Dette smittet de andre jødekristne, ja, til og med Barnabas, så det ble et skille mellom dem og de hedningkristne. Da sto Paulus fram i alles nærvær mot Peter og dem som fulgte ham, og irettesatte dem fordi «de ikke gikk rett fram etter evangeliets sannhet» (Gal 2,14). Det var nødvendig. For det kunne ikke annet enn svekke de hedningkristne i Antiokia når de så de beste i menigheten i Jerusalem vakle slik. Ja,

Store helgen også haver
Adams kjød og klæder på,
deres høye himmelgaver
de i leirkar bære må.

Den misstemningen som dette for en tid førte inn mellom Paulus og Barnabas, har sikkert bidratt til striden mellom dem om Johannes Markus, som det fortelles om i v. 37–39. Den førte til at de dro hver sin vei. Av v. 40 ser det ut til at menigheten i Antiokia sto på Paulus' side i denne saken. Der står det jo: «Så dro han ut, etter at brødrene hadde overgitt ham til Herrens nåde.» Med sin faste holdning hadde Paulus vært en mektig velsignelse fra Gud for de hedningkristne i hele denne tiden. Han ble i sannhet kjent som hedningenes apostel.

Men det er vemodig å se slike stridigheter mellom Herrens venner, og det så kort tid etter det vakre, åndsbårne møtet i Jerusalem. Det lærer oss at nettopp etter store dager i Ånden gjelder det å våke med dobbelt alvor. Satan unner ikke Herrens venner noen seier.

På den annen side er det blitt sagt at slike beretninger i Den hellige skrift om de store Guds menns feil og fall også inneholder en trøst for Guds barn, nemlig i anfektelsens timer. Skriften forteller om dem uten å skjule noe, sannferdig som alltid. Da kan det hjelpe å se at også de største Guds menn har hatt den samme kampen med det gamle mennesket som vi.

Så er det også godt å se at denne misstemningen ikke varte ved. I 1 Kor 9,6 hører vi Paulus omtale Barnabas som sin likesinnede medarbeider. Og Markus møter vi sammen med Paulus i Kol 4,10. Likeså hører vi Paulus i 2 Tim 4,11 og Filem 24 omtale Markus som en som var til nytte for ham i tjenesten. Markus hadde sviktet på den første misjonsreisen, trolig fordi han var redd for trengslene. Den tukten han fikk fra Paulus for dette, kan kanskje ha vært litt vel streng, men den ser likevel ut til å ha vært til gagn for Markus.

Den naturlige kjærligheten til slektningen (Markus var jo søskenbarnet hans, Kol 4,10) har nok gjort Barnabas vel myk i synet på Markus. Feil har det vel vært på begge sider, selv om Paulus i det vesentlige hadde rett. Herrens hellige kan komme i misstemning med hverandre, men de kan ikke bli stående i det. Det lærer vi av dette, til ydmykelse og til trøst.

267. Paulus' andre misjonsreise. Besøket i menighetene i Lykaonia. Over til Europa (16,1–10)

Kap. 15 sluttet med å fortelle om begynnelsen på den andre misjonsreisen, om Paulus' besøk i menighetene i Syria og Kilikia. Denne gangen gikk reisen altså ikke sjøveien, men over land gjennom den såkalte syriske port. Det er et vilt trangt pass som danner inngangen fra Kilikia til Syria. Så gikk reisen videre gjennom den vidstrakte Issos-sletten. Der sto i sin tid det avgjørende slaget mellom Aleksander den store og perserkongen Dareios (ca. 333 f.Kr.).

Den seieren var også et ledd i den rekken av hendelser som skulle berede veien for evangeliet. Ved den ble nemlig veien banet for at det greske språket fikk betydning over hele verden. At gresk ble forstått overalt, var den ytre forutsetningen for Paulus' store misjonsferder.

Vi ser at det allerede har vært en hel del menigheter i Syria og Kilikia. Evangeliets ild hadde tent rundt omkring. Over Taurusfjellene kom Paulus så inn i Lykaonia fra sør, langs den samme veien som utallige hærer under store erobrere tidligere hadde dratt. Også Paulus og Silas var to erobrere, men uten ytre våpen, da de i år 51 dro gjennom det trange fjellpasset i Taurus.

Denne gangen kom Paulus først til Derbe og derfra til Lystra. Fra denne byen kom, så vidt vi kan se, en av Paulus' aller kjæreste disipler, Timoteus. Hans mor het Eunike, som vi hører i 2 Tim 1,5. Hun var kommet til troen, og sønnen med henne, trolig ved Paulus' første besøk i disse traktene. I 1 Tim 1,2 kaller Paulus Timoteus «min ekte sønn i troen». Faren var greker, en hedning, som ikke ser ut til å ha vært berørt av evangeliet.

Morens innflytelse hadde hatt avgjørende betydning for den unge Timoteus. Helt fra barndommen kjente han Den hellige skrift (2 Tim 3,15). Etter v. 2 ser det ut til at han allerede hadde arbeidet for Herren også utenfor fødebyen sin. I ham fikk Paulus en god erstatning for Johannes Markus. I 1 Tim 4,14 hører vi at den unge Timoteus ble innviet til Herrens tjeneste ved at de eldste la hendene på ham.

Paulus omskar ham. Det var ikke for de jødekristnes skyld, for det ville ha vært å fornekte den sannheten han selv hadde kjempet for, som vi hører i kap. 15 og i Gal 2. Han gjorde det «av hensyn til de jødene» (v. 3), siden de aldri ville ha

tatt imot Ordet fra en uomskåret munn. Det var altså ikke fordi han fremdeles la noen vekt på omskjærelsen.

Men Timoteus skulle også på denne måten kunne bli en jøde for jødene, særlig i de traktene der faren hans var kjent, og der jødene visste at Timoteus ikke var blitt omskåret som barn. Om dette med Timoteus blir det fortalt i v. 1–3.

I v. 4–5 hører vi hvordan Paulus overalt ga brødrene de forordningene som var vedtatt i Jerusalem (se kap. 15). Og menighetene vokste både innad og utad fra dag til dag. Som vi hører av Galaterbrevet, kom det senere forvirring i disse blomstrende menighetene. De fariseisk sinnede jødekristne, som bare av tvang hadde bøyd seg på apostelmøtet, fulgte nemlig overalt i apostelens spor. De forkynte at omskjærelsen var nødvendig, og ville rane de troende friheten i nåden.

I v. 6–10 hører vi om Paulus' videre reise gjennom Lilleasia. Først dro de gjennom Frygia og det egentlige Galatia, som lå noe lenger mot nord. Men den romerske provinsen Galatia omfattet både det egentlige Galatia og Lykaonia. Derfor er Paulus' brev til galaterne sikkert nok skrevet til alle menighetene i disse landsdelene.

Trolig gikk reisen raskt gjennom disse traktene. For Herrens Ånd hadde lagt en annen reiseplan for dem enn de ennå ante. Paulus forsøkte å dra vestover, inn i den vestlige delen av Lilleasia, som blant de romerske provinsene het provinsen Asia. Men der forbød Ånden ham å tale Ordet. Så vendte han seg mot Mysia og forsøkte deretter å dra opp til den nordlige provinsen Bitynia. Men det var det samme: De kunne ikke reise den veien.

Guds barn kjenner nok til dette, når Ånden lukker slik for en. Ofte følges en slik indre tilkjennegivelse også av ytre tegn. Kanskje var dørene stengt for evangeliet overalt hvor de kom. Så dro de videre til de kom til Troas, det nordvestlige hjørnet av Lilleasia.

Her hendte to viktige ting. Reisefølget fikk tilvekst av en fjerde person, nemlig legen Lukas, som trolig har bodd i Troas. Sannsynligvis har Paulus forkynt i denne byen. For av kap. 20,6 hører vi at det var blitt en stor kristen menighet i Troas. At Lukas sluttet seg til dem her, forstår vi av v. 10, der det nå heter «vi» i stedet for «de».

Men her skulle det også bli klart for Paulus hva som var Guds tanke med reisen hans. Troas ligger like overfor Europa. Her begynte den store tanken å klarne for ham, at evangeliet ved ham skulle over også til Europa. I et syn om natten ga Gud ham klarhet i saken. Han så nemlig en makedonier som bønnfalt ham og sa: «Kom over til Makedonia og hjelp oss!» Dypt beveget har Paulus fortalt det til sine tre følgesvenner, og «vi skjønte at Gud hadde kalt oss», skriver Lukas.

Nå var saken klar, og Paulus nølte ikke et øyeblikk med å lyde sin Herres kall. Som en feltherre som i Asia hadde fått mange ærefulle sår i sin Herres tjeneste, dro Paulus nå over til Europa. Han ville vinne en ny verdensdel for sin Herre. Etter størrelsen hører denne verdensdelen nok til de mindre, men den var av Gud bestemt til å ha den ledende plassen blant jordens folk. Ingen verdenserobrer har hatt større erobringsplaner enn Paulus med sin lille hær. Vi kristne i

Europa skulle ikke kunne lese dette stedet i Apostlenes gjerninger uten inderlig takk til Gud.

268. Evangeliet i Filippi (16,11–40)

Etter en god seilas forbi Samotrake, en øy i Egeerhavet mellom Troas og Neapolis, gikk de i land i Neapolis allerede den andre dagen. Neapolis var en viktig handelsby. Derfra kunne de reisende dagen etter nå fram til byen Filippi, deres nærmeste mål. Denne byen var grunnlagt av Filip, faren til Aleksander den store. Under keiser Augustus var den blitt gjort til en romersk koloni. Med det menes byer der romerske soldater som hadde tjent ut og tjent godt, var bosatt med visse særrettigheter. En slik koloniby fikk derfor på mange måter et romersk preg.

Etter denne reiseberetningen (v. 11–12) forteller Lukas nå den vakre hendelsen med det første mennesket i Europa som ble omvendt, purpurkremmersken Lydia (v. 13–15). I Filippi var det ikke så mange jøder at de hadde en synagoge. Men de hadde et bønnested utenfor byen, trolig ved den lille elven Gangas. Folk i Østen liker å be i nærheten av rennende vann, særlig jødene, på grunn av de forskjellige tvagningene de foretar før bønnene. Uttrykket «ned til en elv, hvor de pleide å holde bønn» (v. 13) peker på denne skikken med å legge bønnestedene ved elvene.

Bare noen kvinner var til stede denne første sabbaten. Det må ha vært underfullt for dem å sitte der nede ved elven under sypressene og platanene og lytte til Paulus' forkynnelse om Jesus Kristus. Han var den som ved sitt blod hadde lukket opp himmelrikets port også for dem. Og så skjedde det vakre at proselytten Lydia, som hadde sluttet seg til jødedommen, ble vakt. Hun drev handel med purpurvarer. I hjemlandet hennes, Lydia, ble purpurfarging drevet i stor stil, særlig i Tyatira. Hun ser ut til å ha hatt gode kår (se v. 15: hun innbød de fire vennene til å bo hos seg).

To ting blir trukket fram når hun blir vakt. Det ene er at hun «hørte på» – det må en villighet til fra menneskets side. Det andre er at Herren åpnet hennes hjerte for Ordet. Herren oppfylte på henne løftet: «Hver den som er av sannheten, hører min røst» (Joh 18,37). Som vanlig i apostlenes tid fulgte dåpen snart etter. Og det er en herlig frukt av det troslivet som var skapt i henne, vi møter i hennes inntrengende og ydmyke bønn om at de ville bo i huset hennes. Det er kjærligheten til de hellige, den levende troens uatskillelige følgesvenn.

Når det står at «hun og de som tilhørte hennes hus, var blitt døpt» – og noe lignende hører vi flere ganger i Det nye testamente (se v. 33 og kap. 18,8; likeså 1 Kor 1,16) – ligger det et lyst løfte i det. Det viser hvilken velsignelse en husfars

eller husmors omvendelse kan føre med seg for hele huset. At det ikke skulle ha vært barn i noen av de hjemmene som nevnes på disse stedene, er nokså utenkelig. Derfor ligger det også en antydning av barnedåpen i dette, selv om det ikke er sagt uttrykkelig.

I v. 16–24 forteller Lukas nå hva som førte til at Paulus' velsignede virksomhet i Filippi ble avbrutt. Den strakte seg sikkert over lengre tid (se v. 18: «i mange dager»). En dag de var på vei til bønnestedet, møtte de en pike som var besatt av en ond ånd. I grunnteksten står det egentlig «en pythonånd» eller «en pythonisk ånd». Hos grekerne var «Python» navnet på en slange som de mente hadde voktet oraklet i Delfi og så var blitt drept av guden Apollon. Oraklet i Delfi var et sted der hedningene mente de kunne hente spådommer. Derfor betyr «en pythonisk ånd» det samme som «en spådomsånd».

Piken var slave, og eierne hennes brukte den underlige talen hennes til å tjene penger, som om hun kunne spå. Det hele var demonisk, hvordan det enn ellers har forholdt seg med talen hennes. Og nå gikk det som i Herrens dager i kjødet, da demonene ofte ropte ut hvem han var når de møtte ham (se Mark 1,23–24). Men like lite som Herren selv ville hans apostel ha noe demonisk vitnesbyrd for seg og sin gjerning. Og da det gjentok seg mange ganger, drev han demonen ut i Jesu navn.

Dette ga anledning til den første forfølgelsen som sprang ut fra hedningene selv (v. 19–24). Før hadde det alltid vært jødene som hadde satt i gang forfølgelse. Nå var piken kommet til seg selv, og eierne kunne ikke lenger bruke henne til spådom. De ble rasende, fordi det nå var slutt på den gode fortjenesten. De slepte Paulus og Silas til torget, der øvrigheten pleide å ha sin rettsbygning.

«De øverste» (v. 19) betegner den innfødte øvrigheten, «styresmennene» (v. 20) de romerske øvrighetspersonene, pretorene, som de ble kalt. De hadde den høyeste myndigheten i en romersk koloni.[1] Anklagen gikk ut på at disse mennene ville innføre en ny og statsfarlig religion som ville forstyrre ordenen i Romerriket. Slik som så ofte senere ble forfølgelsen av Jesu venner fra romernes side alltid begrunnet politisk. Hos jødene skjedde det under religiøs maske.

Det ble folkeopptøyer (v. 22). For å stanse dem lot styresmennene Paulus og Silas piske, en pinefull og vanærende straff. Paulus nevner det selv i 1 Tess 2,2 («hadde lidd og var blitt mishandlet i Filippi, som dere vet»). I 2 Kor 11,25 forteller Paulus at han tre ganger er blitt behandlet slik på misjonsreisene sine. Paulus og Silas ble kledd av og bundet til pælen med bøyd rygg. Så haglet slagene med stokken ned over ryggene deres, så blodet piplet fram. Alt dette skjedde uten noen undersøkelse.

At Paulus ikke straks protesterte og hevdet sin romerske borgerrett, slik som for eksempel i Apg 22,25, har hatt en grunn som vi ikke kjenner. Paulus og Silas har forstått at det var Herrens vilje at de skulle lide dette for hans navns skyld.

V. 23–24 forteller hvordan de så ble kastet i fengsel som farlige forbrytere, og fangevokteren fikk befaling om å passe nøye på dem. Da kastet han dem i det

[1] NB i v. 19: «for å stille dem for retten».

innerste og mørkeste fangehullet og satte føttene deres fast i «stokken». Det er et redskap laget av to sterke bjelker, og en kan den dag i dag se det i Tyrkia.

Så senket natten seg over Filippi. Den lille kristne flokken har vel tilbrakt natten i redsel, og vel også i forbønn for de to kjære mennene. Men Paulus og Silas lå frimodige på gulvet i fengselet, om enn med blodige rygger. De var slett ikke motløse, hvor fortvilet stillingen enn så ut utenfra. Paulus var allerede en mann som var prøvd i lidelse. Han visste at også dette skulle tjene til Guds ære og til fremgang for evangeliet. De styrket hjertene sine ved bønn og lovsang, og slike toner hadde aldri før lydt i fengselet i Filippi. De andre fangene lyttet forundret (v. 25).

Herren hadde fredstanker ikke bare med Paulus og Silas. Det var også en sjel som skulle frelses den natten. Det var fangevokteren, en mann som tydeligvis, slik vi forstår av sammenhengen, hadde hørt noe av Paulus' forkynnelse om frelsen til salighet.

Gud har mange måter å vekke menneskehjerter på. Lydia ble vakt stille ved Ordet, fangevokteren skulle vekkes ved et jordskjelv. Det er mange som har talt mye mot slike brå, voldsomme vekkelser og kalt dem svært usunne. De får vel tie her, der Gud Herren selv brukte denne veien.

Det var et underlig øyeblikk da det mektige jordskjelvet kom. Alle dørene sprang opp, «og lenkene falt av alle fangene». Det siste var et nytt under. Da brast det enda en lenke, den som bandt fangevokteren. På et øyeblikk sto det klart for ham hvilke underfulle sendebud han hadde hatt i huset. Og med det samme ble hans egen frelse det største av alt for ham (v. 26–29).

I v. 30–31 har vi det store spørsmålet og det store svaret, så dypt og likevel så enkelt. Det er ikke den døde troen på at det finnes en Gud, men den levende troen på Herren Jesus, den troen som vil bygge på ham, de viser ham til. Tillegget «du og ditt hus» er fullt av løfte for hvert Guds barn som så gjerne vil ha de andre i huset med på himmelveien. Bare du tror Herren rett, så skal din tro bli den seieren som overvinner også ditt hus.

I v. 32–34 hører vi mer om hva som skjedde denne vidunderlige natten. Paulus og Silas forkynte for fangevokteren og alle i huset hans. Han vasket sårene deres, og de fikk døpe ham og alle hans samme natt. De fikk være redskap for Herren til å vaske syndesårene hans ved dåpens bad. Og så dekket han bord for dem og «gledet seg, etter at han med hele sitt hus var kommet til troen på Gud». Boligen hans har tydeligvis ligget over fengselet («han førte dem opp i sitt hus»). I sannhet en underfull omskiftelse!

Når baptistsekten hevder at bare en dåp med neddykking er gyldig, ser fangevokterens og husfolkets dåp ut til å tale mot det. «Hva het elven som rant gjennom fengselet i Filippi?» spurte en gang en kristen hindu en baptistpredikant som rakket ned på dåpen ved besprengning.

V. 35–39 forteller så om styresmennenes befaling om å sette Paulus og Silas fri. Trolig hadde de oppdaget sammenhengen, at hele oppløpet bare kom av skuffet pengegriskhet, og nå ville de slippe fra det i stillhet. For fangevokterens unge tro var dette en underlig styrkelse fra Gud.

Her ser vi imidlertid Paulus gjøre bruk av sin romerske borgerrett. Det kunne lett falle et falskt skinn over evangeliets sak her på dette første stedet i Europa. Folk i Filippi skulle ikke kunne si at Paulus og Silas var dømt skyldige som vanlige forbrytere. For sakens skyld krevde Paulus den æren som deres romerske borgerrett ga krav på.

Også Silas har altså vært romersk borger. Paulus var født med denne retten (kap. 22,28). Hans far eller en av forfedrene hans må ha kjøpt den eller fått den som belønning. Etter lovene var det strengt forbudt å piske romerske borgere. V. 39 viser den enorme forandringen i styresmennenes holdning – bare vennlighet og oppmerksomhet.

I v. 40 hører vi at de tok seg tid til å møte menigheten i Lydias hus og gi dem kjærlige formaninger om nå å stå fast i Herren. Fangevokteren og familien hans har sikkert også vært til stede med glade ansikter.

Av Paulus' brev til menigheten i Filippi ser vi hvilken velsignet vekst gudslivet har hatt ut fra Lydias hjem. Ingen annen menighet ga Paulus så mye glede som den i Filippi. I brevet til den gir han den de ømmeste og mest ærefulle navn: «mine brødre, som jeg elsker og lengter etter – min glede og min krans» (Fil 4,1). Fra ingen annen menighet enn denne tok han imot støtte (Fil 4,15). Her var det ingen fare for mistolkning. Menigheten voldte ham aldri slike sorger som for eksempel korinterne, som lånte øre til dem som baktalte ham, eller som galaterne, som lot seg lokke av «et annet evangelium».

Det ser ut til at Lukas ble i Filippi. For nå heter det ikke lenger «vi» før i kap. 20,5. Også Timoteus ser ut til å ha blitt i Filippi, om enn bare en kortere tid. I Tessalonika (kap. 17,4) hører vi i hvert fall bare om Paulus og Silas. Først i Berøa møter vi Timoteus hos dem igjen. Men Lukas, som trolig ble i Filippi i flere år, er blitt en stor velsignelse for menigheten der. Det var nok også en stor vinning for denne menigheten at det nesten ikke fantes jøder i den. Det ga troslivet mer preg av enhet.

Med rik seier dro Paulus og Silas fra Filippi, visse på at Herren nå ville ha dem et annet sted. Slik Israels barn i gamle dager fulgte skystøtten gjennom ørkenen, slik ledet Herren også sendebudene for sitt nye Israel. Og slik vil han fortsatt lede oss fra dag til dag, bare vi vil lytte til hans vink og hans Ånds røst.

269. Paulus i Tessalonika og Berøa (17,1–14)

Gjennom to betydelige byer i Makedonia, Amfipolis og Apollonia, kom Paulus og Silas til Makedonias største by, Tessalonika. Det er dagens Thessaloniki, fremdeles en stor og blomstrende handelsby som ligger vakkert nede ved havet. Ennå finnes det mange jøder i denne byen, omtrent halvparten av befolkningen. Her hadde jødene en synagoge. På den tiden sto byen i sin høyeste blomstring. Den var en av de såkalte frie byene, som sto direkte under keiseren.

Av 1 Tess 2,9 hører vi hvordan Paulus arbeidet for føden sin i Tessalonika, samtidig som han forkynte Guds evangelium. Han var jo teltmaker av yrke (se kap. 18,3). De jødiske rabbinerne lærte alle et håndverk, og det var svært fornuftig. I 1 Kor 9 hevder Paulus at de som forkynte evangeliet, også hadde rett til å leve av det. Likevel brukte han ikke denne retten. Han så det som en særlig nåde å få forkynne evangeliet uten vederlag (1 Kor 9,18).

Slik unngikk han også å bli regnet blant de vanlige omreisende predikantene for hedenske religioner, som så ofte bare var ute etter å berike seg selv. Paulus måtte, som vi hører i Første Tessalonikerbrev, ta natten til hjelp for å tjene til brødet, og han kjente nok til å lide nød (Fil 4,12). Som tidligere nevnt fikk han likevel to ganger hjelp sendt fra Filippi mens han var i Tessalonika. Det var en frivillig gave, og Paulus gledet seg mest over den for givernes skyld (Fil 4,16–17).

Som alltid begynte Paulus med jødene (v. 2–4). Det er noe svært vakkert i at han stadig bevarte sin brennende iver for deres frelse, enda jødene ble hans bitre fiender på sted etter sted. Tre sabbater talte han for jøder og en stor mengde proselytter. Blant dem var det ikke så få av de fornemme greske kvinnene i byen.

Paulus' forkynnelse dreide seg om to hovedpunkter. Det første var at «Messias måtte lide og stå opp fra de døde» (v. 3). Han viste dem at Messias først måtte komme som den lidende Frelser og bare gjennom fornedrelse og død kunne stå opp til herlighet. Trolig har Paulus pekt på Jes 53. Det var et annet bilde av Messias enn det jødene hadde tenkt seg. De tenkte seg Messias som en konge som straks skulle frelse dem fra romernes tyranni med ytre herlighet. Paulus viste dem at det fantes verre fiender enn romerne, nemlig synd og død.

Så kom det andre punktet: Jesus fra Nasaret. Talen hans nådde sitt høydepunkt i de ordene som her er gjengitt ordrett: «Den Jesus som jeg forkynner for dere, han er Messias» (v. 3).

De tre–fire ukene Paulus virket der, bar rik frukt. Også blant jødene var det noen som kom til troen. Av Tessalonikerbrevene ser vi hvilken virksomhet Paulus har utfoldet på den korte tiden. Han sier i 1 Tess 2,11: «Dere vet også hvordan vi formante hver enkelt av dere, som en far gjør det med sine barn.» Det ser ut til at Paulus har bodd hos en mann som het Jason (v. 5). I Rom 16,21 nevnes en Jason blant dem Paulus kaller sine slektninger. Kanskje er det den samme.

I v. 5–10 hører vi så hvordan de vantro jødene igjen satte i gang oppløp for å få ram på Paulus og Silas. Trolig fikk de ved hjelp av penger en del av pøbelen til å storme Jasons hus. Da de ikke fant Paulus, slepte de Jason og noen av de troende fram for byens øvrighet. De brukte den samme anklagen som jødene i sin tid hadde brukt mot Frelseren selv: De troende ville ha Jesus til konge, og det var jo opprør mot keiseren.

Det var listig av jødene å bruke denne løgnen. For hvert opprørsforsøk ble straffet på det blodigste av romerne, så dette skapte forvirring i byen. Likevel mistet ikke øvrigheten hodet i den grad som styresmennene i Filippi. De nøyde seg med å la Jason og de andre stille kausjon, trolig et pengebeløp, og lot dem så gå.

Et tegn på Lukas' historiske pålitelighet er det navnet han gir øvrigheten i Tessalonika: «politarker», som nærmest svarer til borgermestre.[1] Dette navnet er ellers ikke kjent fra andre byer og finnes slett ikke i det greske skriftspråket. Men steinene har stadfestet ordet. I en innskrift fra det første århundre etter Kristus, satt opp på en av Tessalonikas porter, har en nemlig funnet nettopp denne tittelen på byens øvrighet på den tiden.

Nå var det ikke annet å gjøre enn at Paulus og Silas måtte av sted igjen. Brødrene hadde tydeligvis stilt kausjon for at det ikke skulle bli noe nytt oppløp. Så sendte de straks samme natt Paulus og Silas av sted til byen Berøa, trolig for at han i all stillhet skulle vente og se om han ikke kunne vende tilbake. Av 1 Tess 2,18 ser vi at Paulus til og med to ganger hadde tenkt å vende tilbake til dem, men «Satan hindret oss», sier han.

Stillingen i Tessalonika har stadig vært spent. Jødene var på ferde som blodhunder etter det edle viltet. Jødene i Makedonia har stått i forbindelse med hverandre i denne kampen. Det hører vi av den betegnelsen jødene i Tessalonika brukte om Paulus og følgesvennene hans: «Disse som oppvigler hele verden» (v. 6). De hadde altså fått bud om dem fra andre steder.

I Berøa, en by omtrent 90 kilometer sørvest for Tessalonika, var jødene mer velvillige enn de i Tessalonika. De har fått et vakkert navn i Bibelen vår på grunn av den oppriktige og villige måten de prøvde Paulus' vitnesbyrd på ved å granske Den hellige skrift. Om bare alle som hører Ordet, ville granske Skriften slik, så ville det også gå som i Berøa, der mange (også av jødene) kom til troen.

Også her hører vi om en del av de fornemme grekerne, både menn og kvinner, som tok imot evangeliet. I Romerriket var det, særlig blant de dannede, en usigelig følelse av tomhet overfor den gamle avgudsdyrkelsen. Jordsmonnet

[1] NB: «bydommerne» (v. 6).

var godt beredt for Ordet. Derfor ble Paulus' misjonsreiser som oftest en rik seiersvei, tross slag og sår.

Paulus ser ut til å ha oppholdt seg en tid i Berøa. Men så oppdaget jødene i Tessalonika hvor han var. Drevet av demonisk iver skyndte de seg etter ham og satte folket i bevegelse. Så måtte Paulus av sted igjen, denne gangen alene. Silas og Timoteus lot han bli igjen. Jødenes hat måtte likevel ved Herrens makt tjene til at evangeliet raskt ble spredt over landene.

For hva du har for øye,
det skjer, o sterke Gud,
og alting seg må føye
ditt råd å føre ut.

270. Paulus i Aten (17,15–34)

Hellas' hovedstad, det prektige Aten, den gamle hedenske vitenskapens og kunstens sete, ble neste stoppested for Paulus (v. 15). Han kom hit helt alene, og det ser ikke ut til at han hadde tenkt å bli der lenge. Han ventet bare på Silas og Timoteus. Som vi hører av 1 Tess 3,2, sendte Paulus Timoteus fra Aten til Tessalonika for å styrke menigheten der.

I v. 16–21 blir det så fortalt hvordan Paulus likevel kom inn i kampen. Anledningen var de mange avgudsbildene som Aten var full av. En gresk forfatter fra den tiden sier at Aten alene rommet flere gudebilder enn hele resten av Hellas til sammen. Paulus' brennende ånd kunne ikke tåle å se alt dette uten å vitne.

Han talte ikke bare i den jødiske synagogen blant jøder og proselytter («dem som dyrket Gud»), men også på torget, hver dag til dem han traff på. Der holdt også de hedenske filosofene til. Ordet «filosof» betyr egentlig «en som elsker visdom». Det betegner den søkingen og grublingen etter sannheten som prøver å trenge fram til erkjennelse ad forstandens vei, uten lyset fra Gud. Paulus møtte to filosofskoler, den epikureiske og den stoiske (v. 18).

Epikureerne var en helt kjødelig retning. De lærte at alt ble bestemt av tilfeldighetene, og satte timelig velvære og sorgløshet som det høyeste målet, etter den gamle melodien: «Plukk gledens roser før de visner!» Stoikerne lærte derimot at alt var bestemt av en ubøyelig skjebne. Ved «visdom» skulle mennesket gjøre seg uavhengig av alt det jordiske og ikle seg en uforstyrrelig ro, inntil en igjen vendte tilbake til det store altet som en var kommet fra.

Stoikerne viste ofte en storslått forakt for det sanselige og kunne synes å være av langt bedre stoff enn de nytelsessyke epikureerne. Men for stoikerne var stoltheten og selvrettferdigheten det verste hinderet, mens epikureerne var lystens slaver. Hovmod og sanselighet er jo alltid syndens to hovedytringer.

Paulus kom i samtale med disse filosofene. Noen behandlet ham med overlegen forakt og kalte ham en «ordgyter». Andre ble derimot nysgjerrige da de hørte ham tale om oppstandelse. Personlig udødelighet og oppstandelse, en regnskapsdag for Gud – alt dette var helt fremmede toner for disse hedenske «vismennene».

De nysgjerrige førte så Paulus opp på Areopagos. Navnet betyr egentlig krigsguden Ares' høyde. Her hadde den høyeste domstolen sitt sete, men Areopagos ble også brukt som foredragssal. Fra denne høyden er det en vakker utsikt over byen. Ikke langt derfra lå Akropolis. På toppen av den raget de herligste temp-

lene, noe av det vakreste som menneskelig kunst har kunnet reise. Øverst oppe på Akropolis raget gudinnen Athenes kjempemessige statue i full rustning, med gyllen hjelm på hodet og lansen i hånden.

Og nå sto det oppe på Areopagos en mann som gjorde seg klar til å tale et ord som skulle få hele den greske gudeverdenen til å synke i støvet i løpet av noen få århundrer. Allerede den gangen hadde den greske vitenskapen mistet alvoret hos de fleste. For en stor del var den bare overfladisk nysgjerrighet (v. 21).

Paulus' tale (v. 22–31) er et mesterstykke. Han forsto i sannhet å bli ikke bare en jøde for jødene, men også en greker for grekerne, uten å gi slipp på det minste av evangeliets sannhet og herlighet. Klart fordømmer han deres tåpelige gudelære. Samtidig prøver han likevel på en hensynsfull og fin måte å få tak i den lille tråden av lengsel etter sannheten som ennå fantes i hedenskapets avgudsdyrkelse.

Atenerne ble regnet som de mest religiøse av alle grekerne. Blant deres utallige gudebilder hadde Paulus også funnet et alter med innskriften: «For en ukjent Gud.» Det var et vitnesbyrd om at hedningene, tross alle sine mange guder, ante at de likevel ikke hadde fått trangen fylt. I dette lå en famling etter den sanne Gud. Dette tok Paulus utgangspunkt i (v. 22–23). Nå forkynner han dem denne Gud, først som skaperen av alle ting (v. 24–25), og derfor også som den som ikke kunne avgrenses av tempelmurer slik de døde avgudene, eller trengte menneskers tjeneste.

Riktignok var det også et tempel i Jerusalem, reist på den levende Guds bud. Men den gamle paktens folk visste svært godt det Salomo sa da templet ble innviet: «Himlene og himlenes himler rommer deg ikke! Hvor meget mindre da dette huset som jeg har bygd» (1 Kong 8,27). Og riktignok skulle det også bæres fram offer i den gamle paktens helligdom. Men det var jo bare som forbilde på det store offeret som skulle bæres fram langfredag. De troende i Israel forsto nok at de ytre offerne bare hadde betydning som uttrykk for det indre offeret, den nedbrutte ånd (Sal 51,18–19 og Jes 1,11).

Fra Gud som skaperen peker Paulus videre på ham som den som styrer. Han har skapt menneskeslekten «av ett blod», det vil si av ett menneskepar, og satt tider og grenser for folkene. Alt dette gjorde han for at de skulle søke ham. Han var i virkeligheten så nær dem, han som bar alle ting, også hvert menneskeliv, ved sin krafts hånd. Og mennesket stammet fra ham, så det kunne sies at mennesket var «hans slekt» (v. 26–28).

Ordene i grunnteksten (v. 27): «om de kanskje kunne føle ham og finne ham», betegner egentlig den famlende søkingen hos en som raver i mørket for å finne fram til lyset – et treffende bilde på hedningenes famlende søking.

Alt dette var jo helt nye tanker for atenerne. Læren om at menneskene stammer fra ett eneste par, med felles skyld og felles trang til den ene og samme Gud, gikk rett mot hedenskapets tanker om at hvert folk hadde sine egne guder og var noe for seg selv. Atenerne roste seg i sine sagn av å ha vokst fram av sitt eget land.

Og så tanken om å være i slekt med Gud! Ja, Paulus viser til noen av deres egne diktere (Aratos og Kleanthes), som hadde uttalt nettopp denne tanken, om enn

i en falsk, hedensk forståelse. Men det ligger jo en dyp sannhet i den, for Gud Herren blåste sin egen livsånde inn i skikkelsen av leire.

Paulus viser at han kjente noe til de greske dikterne. I Tarsus hadde han i ungdommen lært noe av alt dette, og det kom ham til gode i Herrens tjeneste. Ut fra dette at Guds livsånde bærer menneskelivet, viser han videre på en forstandig måte hvor galt det er å lage gudebilder av dødt stoff som gull, sølv eller stein (v. 29). Døde guder for levende mennesker var en selvmotsigelse.

I v. 30–31 går han i talen sin videre fra Guds åpenbaring som skaper og styrer til å forkynne Gud som den som nå også åpenbarte seg ved Ordet for de uvitende hedningene. Hittil hadde han båret over med deres mørke, men nå lød hans klare ord om omvendelse for alle mennesker alle steder. Nå var avgjørelsens tider kommet nær, og verdensdommen nærmet seg. Denne dommen skulle skje ved ham som Gud hadde utvalgt og stadfestet til dette, ved at Gud reiste ham opp fra de døde.

Lenger ser det ikke ut til at Paulus kom i talen sin den dagen. Men det var alvorlige toner, disse tonene om omvendelse, om dom og om oppstandelse fra døden. Heller ikke dette ordet ble uten frukt. Riktignok spottet noen, men andre hadde fått lyst til å høre mer. Det beste var likevel at noen menn var blitt grepet av Ordet. Blant dem var et medlem av selve det øverste rådet, Dionysios, som senere skal ha blitt biskop for menigheten som ble til i Aten. Ja, slik virker Ordet ofte ennå i dag: Noen spotter, andre blir lett berørt, men – Gud være takk – enkelte blir grepet av sannheten.

Kritikken har selvfølgelig heller ikke spart denne talen av Paulus, men erklært den for et fritt oppdiktet stykke av forfatteren av Apostlenes gjerninger. Men det er merkelig å se i våre dager at på flere punkter der mange oppblåste teologer mener at de er helt ferdige med de bibelske beretningene, der begynner forskerne av oldtiden mer og mer å forsvare dem. En stor kjenner av den klassiske oldtiden, Ernst Curtius, sier det slik som sin overbevisning: «Den som nekter den historiske verdien av beretningen om Paulus i Aten, river et av de viktigste bladene ut av menneskeslektens historie.»

Atens gamle, prektige borg ligger i ruiner. Men Ordet som ble båret fram av den mektige apostelskikkelsen den dagen, går ennå med seier fra land til land. Det lever og blir til evig tid. Men også blant de døpte er det jo så mange som den levende Gud er en ukjent Gud for. «Et sukk igjennom verden går, ei verden selv det sukk forstår.» Det sukket blir bare stilt hos ham som Gud reiste opp fra de døde, vår korsfestede og oppstandne Herre Jesus.

Er da avgudsaltrene blitt revet ned i ditt hjerte, kjære leser? Har du lært Kristus å kjenne som din Herre og din Gud? Guds folk er i dypeste forstand Guds slekt, med del i guddommelig natur (2 Pet 1,4).

Deg vil jeg elske og tilbede,
min Herre Gud og bror så kjær!
Står verden enn med spott tilrede,
og skal jeg bare lide nød her,
deg vil jeg elske, Frelser min!
O Jesus, kall meg din!

271. Paulus i Korint. Akvilas og Priskilla. Jødenes anslag blir til intet (18,1–17)

Vi kommer nå til den viktigste misjonsstasjonen på denne andre misjonsreisen. Her ble Paulus lengst, og her så han mest frukt. Korint lå på det smale eidet mellom havet i øst og havet i vest og hadde havnebyer til begge sider. Cæsar hadde bygd opp byen igjen etter at den var blitt ødelagt i år 146 f.Kr. Den var overmåte vakker, så det etter en latinsk dikter til og med var blitt et munnhell: «Det er ikke alle forunt å besøke Korint» – på samme måte som det i våre dager blir sagt om Napoli.

Men byen var uhyre lastefull, så også det å «leve på korintisk» var blitt et fast uttrykk for et liderlig liv. Av byens tre kvart million innbyggere var henimot 400 000 slaver.

I Korint fantes det en del jøder, som hadde sin synagoge. Paulus kom jo alene til Korint (v. 1), og han har sikkert kjent ensomheten tungt. Sjelen hans har grøsset ved å se den uhyre moralske råtnenheten som rådde i Korint. Inntrykket av den speiler seg så tydelig i første kapittel av Romerbrevet, som er skrevet i denne byen.

Korint hadde nok også sine vismenn. Men Paulus nærte en grundig forakt for den slags vismenn, som levde livet sitt i syndens søle. Den kommer til uttrykk i 1 Kor 1,19–20: «Hvor er en vismann? … Hvor er en forsker i denne verden? Har ikke Gud gjort verdens visdom til dårskap?» Men snart skulle han finne at Gud hadde gjort i stand både hjem, venner og arbeidsplass for ham (v. 2–3).

Det var en jøde som het Akvilas (et romersk navn som betyr «ørn»; jøder som bodde i utlandet, tok ofte romerske navn), og hans hustru Priskilla (også kalt Priska, 2 Tim 4,19). Straks stilte de seg i det vennligste forhold til Paulus. De hadde samme håndverk som han, så han kom til å bo og arbeide hos dem. Om dette kjære ekteparet hører vi jo en god del senere.

De var blitt fordrevet fra Roma fordi keiser Klaudius hadde befalt alle jøder å forlate byen. Den romerske historieskriveren Suetonius forteller hva som var anledningen: «Han fordrev jødene, som på Chrestus' tilskyndelse stadig voldte uroligheter.» Noen har ment at Chrestus skulle bety det samme som Kristus, og at urolighetene var blitt fremkalt ved at kristendommen var kommet inn som

et skille mellom de romerske jødene. Men siden Chrestus er et vanlig gresk og romersk navn, kan det like godt betegne en jødisk urostifter.

Det er også blitt spurt om Akvilas og Priskilla allerede var kristne da Paulus traff dem, eller om de først ble det ved Paulus' vitnesbyrd. Det er umulig å avgjøre. I 1 Kor 16,15 kaller Paulus Stefanas' hus «førstegrøden i Akaia» (Akaia er navnet på en hel del av Hellas, og Korint lå i den nordlige delen av den). Derfor kunne det jo se ut som om de hadde vært kristne. På den andre siden skulle en jo da ha ventet at Lukas hadde fortalt at de var disipler.

I alle fall finner vi dem sammen med Paulus, og senere (v. 26) viser de seg som nidkjære og erfarne Guds barn. De har vært en stor velsignelse for Guds sak og for Paulus selv. Paulus husket dem alltid med glede og nevner dem ofte i brevene sine.

Som vanlig tok Paulus fatt i synagogen og forkynte for jøder og for de grekerne som var med i synagogens samlinger. Da Silas og Timoteus omsider kom fra Makedonia med gode nyheter, fikk Paulus' vitnesbyrd for jødene en så mektig kraft at avgjørelsen kom. Noen leser i stedet for «Paulus ble drevet av Ånden» slik: «Paulus var helt opptatt av Ordet» (se Rørdams oversettelse).[1] Meningen skulle da være at han vitnet for jødene om Jesus som Messias, ikke bare på sabbaten, men hver dag.

Bruddet med jødene er skildret med levende farger (v. 6–7). Å «riste støvet av klærne» betyr i Østerlandet at en bryter alt fellesskap med den det gjelder. «Deres blod», det vil si deres død, deres fortapelse, er selvforskyldt. Paulus kjente seg fri for ethvert ansvar overfor jødene i Korint. Trolig har Paulus straks forlatt synagogen med alle dem som ikke sto imot evangeliet. Og merkelig nok var det gjort i stand plass for flokken hans i et hus like inntil synagogen, hos en proselytt som het Justus. Det er vakkert å høre at selve synagogeforstanderen Krispus ble omvendt til Herren, en stor seier (v. 8).

Men av v. 9–10 hører vi at Paulus likevel ofte var engstelig i sjelen. Nesten overalt hadde jødene drevet ham bort etter en tid, når arbeidet først var godt i gang. Nå var de også her i Korint fylt av bittert raseri. Paulus kjente også slike sider, som alle store Guds menn: tider med svakhet og anfektelse.

Elia klaget seg under gyvelbusken i ørkenen. Jeremia, det faste vitnet mot vantroen, vrir seg i ensomhet for Herren (Jer 20,7–10). Johannes Døperen blir anfektet i fengselet. Og av Luther hører vi disse ordene: «Mange mener at jeg går på bare roser, fordi jeg så ofte viser meg glad i mitt ytre liv. Men Gud vet hvordan det står til med meg.» I 1 Kor 2,3 hører vi Paulus selv si at han var hos korinterne «i svakhet, under stor frykt og beven».

Slik forstår vi rett det vakre og underfulle vi hører i v. 9–10, at Herren selv åpenbarte seg for Paulus (i et syn om natten) og sa: «Frykt ikke, men tal, og ti ikke! For jeg er med deg, og ingen skal røre deg eller gjøre deg noe ondt. For jeg har mye folk i denne byen.» Dette siste peker jo ikke bare på dem som var vunnet, men også på dem som kunne vinnes.

At jødene ikke fikk lov til å drive ham bort her, viste seg, som vi hører i v. 12–17. Herrens løfte ble oppfylt. Jødene hadde rett til fri religionsutøvelse

[1] NB: «var Paulus fullt opptatt med å forkynne».

i Romerriket. Derfor bygde de klagen sin på at Paulus ville overtale jødene til en gudsdyrkelse som var i strid med loven. Den daværende landshøvdingen (prokonsul) Gallio, en bror av den berømte romerske filosofen Seneca, var en fint dannet mann. Han ville ikke engang høre Paulus' forsvar, men avviste hele saken (v. 14–16).

Ja, jødene fikk ikke annet ut av det enn at den nye synagogeforstanderen, som var kommet i stedet for Krispus som var omvendt til Herren (v. 8), fikk seg en omgang juling like foran domstolen av grekerne som var til stede. Jødene var forhatt, og hedningene så i dommerens kjennelse en oppmuntring til å gi jødene en lekse. Og Gallio lot dem rolig gjøre det (v. 17).

I halvannet år (sannsynligvis regnet fra den stunden da Herren åpenbarte seg for ham etter bruddet med jødene) arbeidet Paulus i fred i den store byen. Jødenes anslag var mislykket, og de våget ikke lenger å opptre mot ham på den måten. Menigheten ble stor. Vi har allerede nevnt førstegrøden Stefanas og synagogeforstanderen Krispus. Dessuten nevnes i 1 Kor 1,14 en Gajus, som i Rom 16,23 blir nevnt som Paulus' og hele menighetens vert.

Krispus, Gajus og Stefanas' husfolk hadde Paulus døpt selv. Ellers lot han medhjelperne sine utføre dåpen, fordi det jo er Herren selv som døper, og fordi det ved sakramentene ikke kommer særlig an på redskapet. Paulus hadde nok å gjøre med å forkynne evangeliet (1 Kor 1,17). I Rom 16,23 finner vi blant brødrene til og med en av Korints aller øverste embetsmenn, byens regnskapsfører Erastus. I 1 Kor 1,11 nevnes dessuten en kvinne, Kloe, som etter de mange husfolkene hennes å dømme har hørt til byens velstående kretser.

Men ellers var det for det meste småkårsfolk, nok også en hel del av slavene, som kom til evangeliets lys: «Ikke mange vise etter kjødet …, ikke mange mektige, ikke mange av høy ætt» (1 Kor 1,26). I 1 Kor 7,21 hører vi om treller som medlemmer av menigheten.

Et veldig arbeid har Paulus lagt ned i Korint. Også her fulgte han den grunnsetningen at han ikke tok imot den minste støtte fra menigheten (se 1 Kor 9,15). Ved Paulus (som først ved Herren selv) er håndverksarbeidet i sannhet blitt adlet. Han var åndelig far til og med for byens regnskapsfører, men holdt seg ikke for god til å sitte på verkstedet og lage telt.

Men hovedarbeidet var jo den store gjerningen i Guds rike. Når andre hadde fyraften, begynte Paulus' arbeid for alvor. Hvor mye var det ikke å gjøre, ikke bare med å hjelpe hjerter fram til Herren, men også innenfor menigheten! I 2 Kor 11,28 taler han om «det som daglig ligger over meg», og det kunne nok tære på kreftene. Så kom alle de andre menighetene i tillegg, som han ba så mye for og skrev så mye til. Tessalonikerbrevene er i alle fall skrevet i Korint. Og under sitt andre opphold der (kap. 20) har han sannsynligvis skrevet Romerbrevet.

Han følte med vennene sine i alle de forskjellige menighetene. «Hvem er svak uten at også jeg blir svak? Hvem voldes anstøt, uten at det brenner i meg?» – slik skriver Paulus i 2 Kor 11,29. Dessuten har han sikkert også arbeidet omkring i landet utenfor byen. I innledningen til Andre Korinterbrev lyder adressen også til «alle de hellige i hele Akaia» (2 Kor 1,1).

Et mektig arbeid, men også en mektig velsignelse – det kjennetegner i høy grad gjerningen i Korint, med det forholdsvis lange oppholdet. Drivkraften var, som Paulus selv skriver i 2 Kor 5,14, Kristi kjærlighet. Paulus levde ikke for seg selv, men for ham som var død og oppstått for ham.

272. Paulus reiser over Efesus til Jerusalem og derfra over Antiokia til Lilleasia (tredje misjonsreise). Apollos (18,18–28)

Som en ensom mann var Paulus kommet til Korint. Nå, da tiden kom til å reise, kunne han glede seg over å se en blomstrende menighet. Han kaller korinterne sine «Kristi brev» (2 Kor 3,2–3), et brev som kunne leses vidt omkring i Hellas. Mange har sikkert fulgt ham ned til havnebyen i øst, Kenkreæ. Av Rom 16,1 ser vi at det også var en menighet der. Fra den kom Føbe, den første diakonissen som Det nye testamente nevner.

Priskilla og Akvilas fulgte Paulus over til Efesus. De var så nært knyttet til Paulus at de ennå ikke kunne tenke seg å bryte samlivet med ham. I Rom 16,4 gir Paulus dette ekteparet det store vitnesbyrdet: «De har våget sitt eget liv for mitt. Ikke bare jeg, men også alle menigheter av hedningene takker dem.»

Akvilas var også en mann som ikke var redd for reiselivet. Vi hørte i v. 2 at han var født i Pontus, et landskap nordøst i Lilleasia. Så hadde han bodd i Roma (flere hundre mil mot vest), deretter i Korint, så i Efesus sammen med Paulus. Men da Paulus skrev Romerbrevet, var Akvilas og Priskilla igjen i Roma. Og til slutt treffer vi dem ifølge 2 Tim 4,19 igjen i Efesus. Her har vi i sannhet et vitnesbyrd om hvor livlig samferdselen var i det store Romerriket. Også det tjente til at Guds rike raskt ble utbredt.

Det er påfallende det vi hører i v. 18 om løftet Paulus hadde gitt, og som var grunnen til at han klippet håret i Kenkreæ. Noen få vil knytte disse ordene, «I Kenkreæ klippet han håret», til Akvilas. Men grunnteksten peker mest på at det er Paulus. Blant jødene var det jo noe som het «nasireerløfte» (se forklaringen til 4 Mos 6,1–8). Det gikk blant annet ut på at håret skulle få vokse fritt så lenge løftet varte.

Ellers ser vi jo Paulus overalt hevde den kristne friheten overfor de ytre seremonielle bestemmelsene i Moseloven. Men fordi han stilte hedningekristne i troens frihet overfor loven, kunne han jo godt, han som selv var jøde, for sin egen del stille seg under Moselovens skikker der han syntes det var rett. I 21,24 hører vi noe lignende. For å vise jødene at han selv slett ikke stilte seg utenfor

lovens bestemmelser, lot han seg rense i templet sammen med fire menn. Hvorfor han har lagt et løfte på seg i dette særskilte tilfellet, vet vi ikke.

I v. 19–21 hører vi om Paulus' foreløpige besøk i Efesus, der jødene til å begynne med stilte seg svært velvillig. Paulus lovet også å komme tilbake til Efesus – «om Gud vil», føyer han til. Efesus var ikke bare hovedstaden i Lilleasia, men også en av verdens største byer. Der lå et av verdens såkalte «sju underverker», det berømte templet for gudinnen Artemis. Vi ser stadig hvordan Paulus søker til de store byene for å reise korsets banner der. Det krevde mot, for der var også livet hans i størst fare. Men slik viste Herren ham veien, og Paulus gikk på Herrens ord.

Fra Efesus seilte han rett til Cæsarea, og derfra gikk han opp til Jerusalem («å gå opp» betegner alltid å reise til Jerusalem). Paulus gjorde altså sitt til at det kunne være et inderlig bånd mellom ham og modermenigheten. Så dro han til sitt kjære Antiokia (v. 22), og derfra ut på sin tredje misjonsreise, til misjonsmenighetene i Galatia og Frygia som var grunnlagt først.

I v. 24–28 hører vi om jøden Apollos, en bemerkelsesverdig mann, veltalende og lærd, fra Aleksandria i Egypt, som var kjent for sin vitenskap. Han ser ut til å ha vært døpt med Johannes Døperens dåp, og Johannes' vitnesbyrd om Jesus var kommet til å brenne i sjelen hans. Trolig hadde han reist fra jødenes land før lyset virkelig hadde trengt igjennom hos ham. Men ut fra det lyset han hadde, talte og vitnet han med stor kraft.

Han kom til Efesus og begynte å tale i synagogen der. Akvilas og Priskilla hørte ham og forsto snart både at han gjerne ville fram i Ånden, og at han manglet lys over mange vesentlige ting, særlig over dåpens sakrament. Det kjære ekteparet tok seg av ham og hjalp ham til rette. Siden dro han med anbefalingsbrev fra de få kristne i Efesus over til Akaia. Særlig fikk han sin gjerning i Korint. Ved sitt brennende og tankeklare vitnesbyrd ble han «ved Guds nåde til stor hjelp for de troende» der borte.

På én måte passet han svært godt til å være misjonær i Korint, fordi han hadde så mye gresk lærdom. Men i dette lå også en fare, som vi hører av Første Korinterbrev. Paulus selv hadde med vilje talt så enkelt som mulig. Nettopp i Korint hadde han søkt å unngå den ytre veltalenhetens «prektige ord», som datidens grekere var så begeistret for, for at korsets evangelium ikke skulle tape sin kraft (1 Kor 1,17 og 2,1–4).

Vi forstår at korinterne ble svært begeistret for Apollos (1 Kor 3,4). Paulus måtte derfor advare dem, og han setter saken i det rette lys, Gud til ære, når han sier: «Jeg plantet, Apollos vannet, men Gud ga vekst. Derfor er de ikke noe, verken den som planter eller den som vanner, men bare Gud, som gir vekst» (1 Kor 3,6–7).

273. Paulus og Johannes' disipler. Mektige virkninger i Efesus (19,1–20)

Kapitlet begynner (v. 1–7) med å fortelle om Paulus' møte i Efesus med noen «disipler» som, i likhet med Apollos (se 18,25), viste seg bare å være døpt med Johannes Døperens dåp. Dette skjedde da Paulus var kommet til Efesus etter å ha reist gjennom «de øvre distriktene». Med det menes det galatiske land og Frygia, sett fra Efesus' beliggenhet.

Denne gangen hindret ikke Guds Ånd Paulus i å dra vestover, slik han gjorde på den andre misjonsreisen (se 16,6). Nå var tiden kommet for den vestlige delen av Lilleasia, det såkalte greske Lilleasia, som fra eldgammel tid var befolket med nybyggere fra Hellas. Den gangen var Efesus, som tidligere nevnt, hovedstaden i denne delen av Lilleasia, både åndelig og politisk.

Når disse mennene, som bare var døpt med Johannes' dåp, blir kalt «disipler» (v. 2), kommer det av at de i det ytre hadde sluttet seg til dem som hørte Paulus. Der møtte de jo tonene om Guds lam, som Døperen hadde vitnet om. Men i likhet med Akvilas og Priskilla overfor Apollos merket han snart at Guds Ånds lys og liv likevel ikke hadde brutt igjennom hos dem. Det viste seg at disse mennene ikke engang visste at løftet om Den Hellige Ånds ild, som Johannes hadde forkynt, var oppfylt.

Paulus forklarte dem forskjellen på Johannes' dåp og Kristi dåp, og da lot de seg døpe «til Herren Jesu navn». Det er en kortfattet betegnelse for dåpen i den treenige Guds navn (se 2,38). Da Paulus etter dåpen la hendene på dem og velsignet dem, ble Åndens gaver åpenbart over dem også på en ytre måte, slik vi så ofte hører det i apostlenes tid (se for eksempel 10,46). Også nå blir det jo et nytt språk, en ny bekjennelse, der Guds Ånd får makt i et menneskehjerte.

Både Apollos og disse tolv mennene er et sterkt vitnesbyrd om hvor vidt omkring Døperens gjerning hadde satt sine spor. Men samtidig vitner denne hendelsen om at Paulus prøvde folkene sine. Og den er et sterkt vitnesbyrd mot det løse synet på dåpen som en kan møte i de ytterliggående delene av den reformerte kirken. Der kan en oppleve at mennesker blir behandlet som kristne uten å være døpt.

Nei, for apostlenes tid sto det klart at Den Hellige Ånds gave og dåpen hørte sammen. Overalt her i Apostlenes gjerninger har vi møtt det synet på dåpen at den er det nye livs sakrament. Derfor ble den straks brukt for dem som lengtet etter Herren (se 2,41; 8,38; 9,18; 10,48; 16,33 osv.).

I v. 8–20 hører vi så om Paulus' arbeid i Efesus. Først gikk han ut fra den jødiske synagogen (v. 8), der han forkynte i tre måneder, altså lenger enn de fleste andre steder. Men også her endte det med at han måtte bryte med synagogen og finne et nytt utgangspunkt. Det ble hos en mann som het Tyrannus, sannsynligvis en lærer i veltalenhet, som hadde en større sal til foredrag.

I v. 10–12 hører vi at lyset strålte slik ut at det nådde alle i de traktene. Ryktet om den nye Jesus-læren for omkring som ild i tørt gress. Til det bidro også de undergjerningene Gud lot skje ved Paulus (v. 11–12), i likhet med det vi hører i 5,15–16 om apostelen Peter.

Med «svetteduker» (v. 12) må en forstå noe lignende som vårt lommetørkle, altså det en brukte til å tørke av svetten med. Slik la Gud ære på Paulus' person, etter Jesu ord i Joh 12,26: «Om noen tjener meg, ham skal Faderen ære.» Men disse underfulle helbredelsene ble jo igjen til ære for Gud, ved at sjeler gjennom dem ble dratt til Ordet.

I hele to år arbeidet Paulus ut fra denne salen i Efesus. I 20,31 sier han at arbeidet hans i Efesus varte i «tre år». De tre månedene (v. 8) og de to årene (v. 10), sammen med den «tiden» som nevnes i v. 22, blir jo også omkring tre år. I dette tidsrommet er sikkert også de menighetene blitt til som vi hører om andre steder, nemlig i Kolossæ, Laodikea og Hierapolis (Kol 4,13), tre byer som alle lå i Frygia.

Av 2 Kor 13,1 går det fram at Paulus i løpet av disse årene ikke bare skrev det første brevet til Korint, men også har gjort et kortere besøk der borte. Han kaller nemlig det forestående besøket som nevnes der, sitt tredje besøk i Korint. Fra Efesus har han også skrevet Galaterbrevet, i dyp sorg over at jødisk sinnede, falske brødre hadde prøvd å ødelegge evangeliets verk i de galatiske menighetene.

Når det i tillegg kommer at vi av Apg 20,33–35 hører at Paulus i hele denne tiden arbeidet med sine egne hender for å livnære seg, ja ikke bare seg selv, men også dem som var med ham, får vi et lite begrep om det overveldende arbeidet som har hvilt på ham. Men hva ville han ikke gjøre for å forherlige den Frelseren som hadde reddet ham selv fra vantro og motstand til et Guds barns herlighet!

I v. 13–20 blir det fortalt om en hendelse som ved Guds makt måtte tjene til å gi hele dette trolldomsvesenet, som Efesus var så full av, et dødelig knekk. De såkalte «efesiske brev», trylleboker med trylleformularer, var verdensberømte. Efesus vrimlet av åndemanere og lignende trollmenn. Gjennom dem holdt mørkets krefter menneskesjelene bundet.

Det fantes også en del omreisende jødiske åndemanere. De prøvde å støtte sine hemmelige kunster, som er forbudt i Guds lov, ved å utgi dem for å stamme fra Salomos visdom. Alle disse svartekunstnerne, som tok seg dyrt betalt, så med misunnelse på konkurrenten de hadde fått i Paulus. Han var en underlig

mann: Ved ham skjedde det så store undergjerninger, og likevel ville han aldri ha betaling for dem.

Det var «Jesu navn» som så ut til å være det undergjørende middelet for Paulus. Så måtte de også prøve det. Men det gikk dem ille da de ville behandle en besatt mann på den måten (v. 13–16). De manglet den indre kraften, så den onde ånden hånte dem i deres avmakt.

Denne hendelsen vakte svært stor oppsikt. Det var nemlig kjente personer som her kom galt av sted, sju sønner av en jødisk yppersteprest, Skevas (han har hørt til «yppersteprestelig ætt», se 4,6). Dermed led både den jødiske og den hedenske overtroen et stort nederlag for alles øyne. Det ble klart at Paulus ikke gjorde undrene sine ved hjelp av hemmelige midler, men i kraft av den fullmakten Jesus hadde gitt ham.

Det førte til at Jesu navn ble lovprist (v. 17), og det førte til det gledelige at mange av dem som hadde drevet med slike svartekunster, kom og bekjente det. Ja, det ble tent et stort bål av trolldomsbøker for alles øyne, og da verdien ble regnet ut, kom den på ikke mindre enn femti tusen sølvpenger.

Blant dem som ble rystet av det som hendte med Skevas' sønner, ser det etter v. 18–19 ut til å ha vært både troende, som nå bekjente fullt ut hva de hadde holdt på med tidligere, og mange som først nå brøt med trolldomsvesenet. Virkningen ble altså kjent både i og utenfor menigheten. Ja, «slik hadde Herrens ord stor fremgang og fikk makt» (v. 20).

Fra seier til seier med ære
vil han føre sin hær,
til siste fiende segner
for Kristi herresverd.

274. Paulus' reiseplaner. Oppløpet i Efesos (19,21–40)

Her hører vi (v. 21–22) om de reiseplanene Paulus bar på i hjertet. Først hadde han tenkt å reise sjøveien rett til Korint og derfra til Makedonia (se 2 Kor 1,15–16). Men stridighetene i Korint fikk ham til å gå den andre veien, først gjennom Makedonia, for å gi korinterne tid til å ydmyke seg. Derfor sendte han også Timoteus og Erastus i forveien (v. 22), og senere også Titus, som vi ser av 2 Kor 7,6. De skulle både samle inn gaver til de hellige i Jerusalem og skaffe ham melding om forholdene i Korint før han kom dit.

Mens Paulus var i Efesos, hadde han nemlig fått bud om at de jødiske vranglærerne, som fulgte i sporet hans overalt, også var kommet til Korint og hadde ført strid og splid inn blant vennene. I 1 Kor 1,11 nevner Paulus Kloes folk som dem som hadde fortalt ham det. I 1 Kor 16 hører vi om den samme reiseplanen som blir nevnt her. Paulus hadde da tenkt å bli i Efesos til pinsedag og deretter dra gjennom Makedonia til Korint. Der ville han få korinternes gave brakt til Jerusalem ved dem som de betrodde den til, og kanskje også selv reise med dit (se 1 Kor 16,3–8).

Men Paulus' reisetanker gikk enda lenger ut. «Når jeg har vært der, må jeg også se Roma», sier han (v. 21). Han følte det som en guddommelig bestemmelse at han også skulle nå verdens hovedstad. Og vi vet at det ble slik, selv om det skjedde på en annen måte enn Paulus tenkte seg.

Den Erastus som det tales om i v. 22, er sikkert den Erastus fra Korint som blir nevnt som byens regnskapsfører i Rom 16,23. Også han har søkt over til Paulus for å få råd om stridighetene i Korint.

Mens disse dro i forveien, ble Paulus ennå en tid (henved et halvt år) i Efesos. Det var da det store oppløpet fant sted, der Paulus' liv var i den aller største fare (v. 23–40).

I v. 23–28 hører vi om årsaken til oppløpet. Som nevnt før, var det i Efesos et overordentlig stort tempel for gudinnen Diana, grekernes Artemis. Det gav mange mennesker fortjeneste, blant annet ved at en laget små sølvbilder av templet. Hedningene tok dem med seg på reise og stilte dem opp i husene sine. Men jo mer Paulus' forkynnelse virket, desto mindre ble salget av disse små templene.

Fortjenesten var den gang, som den dag i dag, det ømme punktet. En gullsmed ved navn Demetrius, som trolig hadde et helt verksted for å lage disse sølvtemplene, samlet nå alle som tjente på dem. Han holdt en tale til dem om det avbreket Paulus gjorde i næringen deres, og avsluttet med å gi talen en religiøs vri: Han pekte på at den store gudinnen Dianas tempel og hennes majestet ble krenket. Det var egennytten han først og fremst søkte å flamme opp, og dernest den religiøse fanatismen – og det lyktes fullt ut.

På lignende vis talte den skammelige avlatskremmeren Tetzel på Luthers tid, for inntektene hans svant inn ved Luthers forkynnelse. I den verdsliggjorte kirken er jordisk vinning hovedmålet, og til det kan uomvendte hjerter godt bruke religionen.

I v. 29–34 hører vi så om opprøret som brøt ut i hele byen. Mengden stormet av sted til teatret, en veldig bygning i Efesos som var beregnet på 50 000 tilskuere (tverrmålet var 650 fot). Meningen var vel å få en dom over Paulus og de kristne i en folkeforsamling. To av Paulus' venner fra Makedonia, Gajus og Aristarkus (den siste var fra Tessalonika, se 20,4), slepte de med seg.

Paulus, som mengden ikke hadde funnet, ville fram og tale til folket. Men både disiplene og noen av de fremste i byen, som var vennligsinnet mot ham, holdt ham tilbake. «Asiarkene» (v. 31) var ti menn som ble valgt i Lilleasia, slik som i de andre romerske provinsene, til å lede de offentlige kampleker og skuespill som ble holdt til ære for avgudene og keiseren. De ble valgt av valgmenn fra de forskjellige byene.

Hvem den Aleksander var som jødene skjøv fram for at han skulle tale til folket (v. 33–34), er ikke lett å si. De fleste mener at jødene i Efesos var redde for at oppløpet kunne bli farlig for dem selv, for hedningene visste jo godt at heller ikke jødene anerkjente gudinnen Diana. I så fall har jødene villet at han skulle forsvare dem overfor folket ved å vise at det ikke var de som var skyldige, men de kristne alene. Andre mener at det var en jødekristen som jødene hadde puffet fram for at folkemengden skulle kaste seg over ham.

At han var jøde, var i alle fall nok til at mengden ikke ville la ham komme til orde. Og nå lød brølet i to timer: «Stor er efesernes Artemis!» Men også de ivrigste strupene ble trette til slutt.

Da mengden ikke orket mer, tok byskriveren fatt (v. 35–40). Med noen velberegnede ord, som slett ikke var ugunstige for Paulus og vennene hans, fikk han forsamlingen til å gå fra hverandre – og de fleste visste egentlig ikke hva det hele dreide seg om. Det han særlig slo igjennom med, var å minne om at Efesos kunne bli anklaget for opprør, og slike opprør straffet romerne på det grusomste.

«Bildet som er falt ned fra himmelen», som han taler om (v. 35), var et forgylt bilde av gudinnen. Ifølge sagnet var det kommet ned fra himmelen, egentlig fra Zevs, den øverste guden.

Når Paulus i 1 Kor 15,30–32 skriver at han hver time utsetter seg for fare, taler om at han «dør hver dag», og at han liksom «kjempet mot villdyr i Efesos», viser det oss at det anslaget som blir fortalt om her, bare var ett av mange. På samme

måte taler han i 2 Kor 1,8–10 om overhengende dødsfare under dette oppholdet i Lilleasia. Hver morgen måtte han være forberedt på ikke å oppleve kvelden.

På de nevnte stedene viser han til den mektige hjelpen han hadde hatt i sitt glade, visse oppstandelseshåp. Og i Rom 16,4 taler han om hvordan ekteparet Priska og Akvilas hadde våget sitt eget liv for å redde hans.

Oppløpet har kanskje vært avslutningen på denne trengselsfulle tiden. Sannelig kunne Paulus si: «Jeg går i fare hvor jeg går – jeg går i trengsel hvor jeg går, og jeg går til døden hvor jeg går.» Men også: Jeg går «blant engler», «med Jesus», «til himlen», hvor jeg går.

275. Slutten på den tredje misjonsreisen. I Makedonia og Hellas og samme vei tilbake over Troas til Milet. I Troas blir Evtykus vakt opp fra de døde (20,1–16)

I v. 1–2 hører vi om avskjeden med Efesos og reisen til Makedonia og Hellas. Av 2 Kor 2,12 (dette andre brevet til korinterne skrev Paulus under reisen i Makedonia) hører vi at han forkynte i Troas, og at det var «åpnet en dør» for ham der. Likevel skyndte han seg snart videre for å få bud fra Korint gjennom Titus, som han så har truffet i Makedonia.

I Hellas, vel særlig i Korint, ble han i tre måneder. Egentlig ville han ha reist direkte tilbake til Syria, trolig sjøveien. Men da det ble oppdaget at jødene la planer mot ham, dro han tilbake samme vei som han var kommet, gjennom Makedonia.

I 1 Kor 16,8 taler han om at han ville bli i Efesos til pinsedag (visstnok i år 57). Men han ser ut til å ha blitt der noe lenger, til ut på høsten, kanskje nettopp fordi han ikke ville svikte i farens tid. Den siste delen av hans tredje misjonsreise faller altså fra høsten 57 til pinsetiden i år 58 (se v. 16). Vintermånedene tilbrakte han i Korint, der det nå igjen var blitt fred i menigheten. De jødiske vranglærerne hadde rømt feltet. Under dette tredje oppholdet i Korint skrev han Romerbrevet, og gjennom det går det en glad seierstone.

Nå lengtet han etter å nå Jerusalem en gang til og rekke menigheten der en broderhånd. Han hadde jo samlet en stor kjærlighetsgave til den fattige modermenigheten. Likevel skalv hjertet hans ved tanken på dette besøket. I Rom 15,30–31 ber han brødrene om å be for ham, at han «må bli fridd fra de vantro i Judea, og at min tjeneste i Jerusalem må bli godt mottatt av de hellige».

De vantro jødene hatet Paulus, for de mente at han rev ned jødedommen overalt. Hatet deres kunne han være viss på, særlig fra de ledende jødene i Jerusalem.

Men også overfor den jødekristne modermenigheten stod han med en viss engstelse. Han elsket dem og viste det i gjerning ved å ha med seg den store gaven fra de hedningkristne menighetene. Men det trangsynte partiet blant de

jødekristne i Jerusalem hadde fått en del mer makt og så bare med uvilje på hele den hedningkristne kirken som Paulus hadde fått nåde til å bygge. Riktignok fantes det en flokk brødre med Jakob, Herrens bror, i spissen, som var forstående og velvillige overfor Paulus.

Men vi forstår at reisen til Jerusalem stod omgitt av mange skygger for Paulus. Like bestemt følte han likevel at Herren ville ha ham dit, og så dro han i lydighet mot Herrens ord.

Tilbakereisen gjennom Makedonia har vært enda en vederkvegelse for Paulus' sjel. Der hadde han noen av sine mest trofaste venner, som ikke hadde voldt ham sorg, men nærmest bare glede. Av Rom 15,19 hører vi at Paulus fra Makedonia hadde nådd helt til grensene for Illyria (Illyria lå nordvest for Makedonia). Ellers hører vi i samme kapittel i Romerbrevet at han tenkte seg, etter at han hadde vært i Jerusalem, å reise om Roma og besøke til og med det fjerne Spania. Til Korint kom det sikkert mange skip også fra de vestlige delene av Europa, også fra Spania, og Paulus følte seg som skyldner til alle (Rom 1,14).

Det var en hel liten flokk som reiste med Paulus, representanter for de forskjellige hedningkristne menighetskretsene både i Europa og Asia. De har sikkert fulgt ham helt til Jerusalem, blant annet for å levere den innsamlede gaven sammen med ham. Fra v. 5 hører vi igjen at Lukas er med. Nå heter det igjen «oss» og «vi». Av v. 6 ser det ut til at Lukas, som vi har nevnt før, har oppholdt seg i Filippi i alle disse årene.

Av v. 4–6 ser det ut til at Paulus og følgesvennene hans dro landeveien rett til Troas i Asia, mens Lukas og de som var med ham, først etter påske støtte til Paulus og vennene hans i Troas (etter henved fem dagers reise sjøveien). Andre forstår det slik at Paulus lot følgesvennene dra i forveien til Troas, og at han selv senere støtte til dem sjøveien sammen med Lukas.

I v. 7–12 hører vi om det herlige oppholdet i Troas. «Den første dagen i uken» (v. 7) viser seg her allerede å ha fått en særlig framtredende plass. Det var Herrens oppstandelsesdag, som tidlig ble menighetens helligdag. I 1 Kor 16,2 blir den første dagen i uken også nevnt som en særlig dag for å samle inn gaver til Guds rike. Her ser vi disiplene samlet til nattverd («bryte brødet»), og Paulus taler til dem.

Det var et avskjedsord, og Paulus kunne ikke bli ferdig. Hjertet hans brant etter å legge dem den evige livssaken riktig på hjertet. Kvelden led mot midnatt, og så skjedde det at en ung mann ved navn Evtykus falt i dyp søvn. Det kunne altså også skje når en Paulus forkynte.

Når Lukas nevner (v. 8) at det var mange lamper i salen, er det trolig for å nevne én medvirkende årsak til at den unge mannen ble søvnig. De mange lampene gav varme. Hans unge alder og den sene kvelden er omstendigheter som også taler til hans unnskyldning. For Guds barn skal søvnen hans likevel ikke være en sovepute, men en advarsel.

Den unge mannen satt i et vindu. I Østerlandet hadde vinduene ikke ruter slik som hos oss. Det var åpninger i veggen som kunne lukkes med skodder, men de var ikke satt for den natten. Så skjedde det at møtet brått ble avbrutt ved at den unge mannen styrtet ned fra «tredje etasje» og slo seg i hjel. Dette fallet på

grunn av søvn kan tjene som et advarende bilde på mang et fall under åndelig søvn, noen ganger også et dødbringende fall.

Det ble selvfølgelig full forvirring i forsamlingen. For en sørgelig avslutning på apostelens besøk! Men Paulus skyndte seg ned og bar seg at slik som profetene Elia og Elisa i sin tid (1 Kong 17,21: sønnen til enken i Sarepta, og 2 Kong 4,34: sønnen til kvinnen fra Sunem). Han la seg over den døde som for å gi ham liv, og det gjorde han båret av Guds kraft i troens visshet. Hvilken fortrolighet levde ikke Paulus i med sin Herre og Mester!

Hadde djevelen en finger med i spillet ved dette dødsfallet for å ødelegge velsignelsen, så ble denne hendelsen ved Guds nåde vendt til dobbel velsignelse. Da Paulus reiste seg opp, var livet vendt tilbake hos Evtykus. I hellig visshet om det fikk Paulus de urolige vennene til å tie. Alt var godt igjen, og de kunne trygt fortsette. Og det gjorde de: De holdt nattverd og samtalte helt til det lysnet av dag (v. 11). Ja, mang en natt ofret Paulus nattesøvnen for Guds rikes skyld. I 2 Kor 11,27 taler han også om nattevåk som noe som fulgte med apostelgjerningen hans.

I v. 13–16 hører vi videre om reisen hans. Lukas og de andre vennene dro sjøveien. Paulus ville gjerne gå det første lille stykket til Assos over land, alene, som vi kan skjønne, kanskje for å være litt i stillhet med sin Gud. Det trenger særlig de som taler mye til andre. I Assos tok skipet ham om bord. Via Mitylene, en by på øya Lesbos, og forbi øyene Kios og Samos nådde de Trogillium, en by på kysten av Asia.

Denne byen lå ikke langt fra Efesos, men Paulus ville ikke til Efesos, for han skyndte seg for å være i Jerusalem på pinsedagen, om det var mulig for ham. Paulus elsket sitt folk og ville så gjerne gjøre alt som var mulig fra hans side for å unngå splittelse mellom den jødekristne og den hedningkristne kirken. Det stod klart for ham at store farer ventet ham på denne reisen. Men han dro, tvunget av Kristi kjærlighet.

Likevel gjorde han opphold i Milet, en by omkring ni danske mil (nesten 70 km) sørvest for Efesos. Der ville han, som vi skal høre i det følgende, få en sammenkomst med de eldste i menigheten i Efesos.

276. Paulus' avskjedsord til de eldste i menigheten i Efesos (20,17–38)

Det er et hjertegripende avsnitt vi her kommer til. Vi får virkelig lov til å skue inn i det vise, dype apostelhjertet, som sannelig var fylt av Herrens sinn. Først ser Paulus tilbake (v. 18–21) på sin ferd blant dem. Han vitner om at han hadde tjent Herren i ydmykhet og under mange trengsler og forkynt dem Guds sannhet både offentlig og i husene deres. Og han sammenfatter dette tilbakeblikket ved å minne om hovedpunktet, vitnesbyrdet «om omvendelse til Gud og troen på vår Herre Jesus Kristus».

Også i brevene sine stiller Paulus ofte seg selv fram som et forbilde å etterfølge (Fil 3,17). Det er ikke av hovmod, men fordi han var viss på at han selv fulgte Kristus (se 1 Kor 11,1: «Bli mine etterfølgere, likesom jeg etterfølger Kristus!»). Bare i samme grad som vi selv følger Jesus, kan vi si til andre: «Følg meg!» Men hvert Guds barn burde vandre slik at andre kunne være tjent med å følge etter i sporet.

Av v. 21 ser vi hva summen av all vår forkynnelse skal være: «Omvend dere og tro på evangeliet!» (Mark 1,15). Slik forkynte Herren selv, og slik skal hans tjenere forkynne. Omvendelsen er først fullført når hjertet er kommet til tro på nåden i Jesus. På den andre siden er tro uten omvendelse en plante uten rot, et hus bygd på sand. Omvendelse og tro har Gud føyd sammen, og skilles de, dør de begge. Paulus «vitnet». Hver levende preken må være et vitnesbyrd som springer ut av et liv i Ordet.

I v. 22–24 kaster han blikket ut i framtiden. Han følte seg uimotståelig drevet av Guds Ånd til å dra opp til Jerusalem. Hva som skulle hende ham der, visste han ennå ikke så nøye. Bare så mye hadde Ånden åpenbart ham «i by etter by» (trolig gjennom profetiske vitner, se 21,10–11), at «lenker og trengsler» ventet ham.

Men Paulus var rede til også å gi sitt liv (v. 24), bare han kunne fullende sitt løp og sin tjeneste hos Herren «med glede».[1] Legg merke til dette: visshet om trengsler, og likevel en gledens tjeneste, slik det står i Sal 100,2: «Tjen Herren med glede!»

[1]NB har ikke «med glede» i v. 24: «når jeg bare kan fullende mitt løp og den tjenesten som jeg fikk av Herren Jesus».

I v. 25–27 gjør Paulus liksom opp regnskapet med dem. Han så det slik at det var siste gang disse vennene skulle se ham. Derfor vitner han for dem at han var «ren for alles blod», det vil si uten ansvar om noen gikk fortapt. For han hadde ikke holdt tilbake noe av det som kunne være nyttig for dem, men forkynt dem «hele Guds råd» (se også v. 20).

«Hele Guds råd» betegner evangeliet med alle dets forskjellige sider og lysstråler. Hva hovedsummen av forkynnelsen må være, hørte vi i v. 21. Men en Herrens tjener skal bringe lys over alle de forskjellige sidene av Guds rike, for Guds ord har et slikt rikt lys i seg. I Åp 1,20 blir menighetens forstandere sammenlignet med stjerner i Herrens hånd. De skal la lyset skinne ut fra den dype himmelen av Guds rådslutninger (se også Dan 12,3).

Det er et uavgjort spørsmål om Paulus' ord (v. 25), at disse vennene ikke mer skulle se ansiktet hans, virkelig gikk i oppfyllelse. De eldste beretningene peker på at Paulus ble løslatt etter det toårige fangenskapet i Roma. Og de såkalte pastoralbrevene, brevene til Timoteus og Titus, synes vanskelig å kunne få noen plass uten i denne aller siste tiden av Paulus' liv. Men stammer disse brevene fra tiden etter Paulus' fangenskap i Roma, ser det ut til at Paulus fikk lov til å se menigheten i Asia enda en gang.

I og for seg kan en godt tenke seg at Herren, på Guds barns bønner, har lagt til apostelens levetid, slik som kong Hiskia i sin tid fikk lagt femten år til sine dager. Herren er jo ingen ubevegelig Gud. Men den bestemtheten som Paulus talte om dette med den dagen i Milet, i den alvorlige stunden som Guds Ånd bar så mektig, gir likevel dem som regner denne avskjeden med vennene i Asia for virkelig å være den siste, et ikke lite holdepunkt.

I så fall må adskillig av det som pastoralbrevene hentyder til, legges inn under den tredje misjonsreisen. Og Paulus' håp om å bli løslatt fra fangenskapet i Roma, som han uttaler i brevene til filipperne og Filemon, må da ved en eller annen hendelse brått ha fått en annen vending (eller løslatelsen må bare ha vart ganske kort). Han selv har da trolig lidd martyrdøden i år 64, da keiser Nero etter Romas brann begynte den fryktelige kristenforfølgelsen i Roma. Som sagt står spørsmålet uavgjort.

I v. 28–36 retter Paulus hjertelige formaninger til de eldste med tanke på de store farene han skuet i framtiden. La oss legge merke til at han begynner med «gi akt på dere selv», og først deretter kommer: «og på hele hjorden». En Herrens tjener skal altså først og fremst holde øye med seg selv, først se innover. Bare slik blir en skikket til å vokte Herrens hjord, den hjorden som blir kalt «Guds menighet, som han vant seg med sitt eget blod». I det ligger det store ansvaret. Menigheten er så dyrekjøpt, så kostbar for Herren – den er hans menighet.

Vår Frelser blir her i v. 28 uttrykkelig kalt Gud (se også Rom 9,5: «han som er Gud over alle ting», og 1 Joh 5,20: «Han er den sanne Gud»). Ut fra sjelenes høye verdi innskjerper han altså de eldste deres ansvarsfulle gjerning. Men han gjør det også ut fra det kallet de hadde fått, og som Paulus sier var skjedd ved Den Hellige Ånd (v. 28). Det var ikke bare skjedd ved at Guds Ånd hadde gitt disse mennene en særlig nådegave, men også ved en særlig innvirkning fra Ånden da de ble «satt som tilsynsmenn».

Heller ikke nå burde noen tre inn i et tilsynsembete i menigheten uten ved Den Hellige Ånds kall. Men dessverre lar mange, mange seg nøye med det ytre kallet, og da er de også uskikket til å vokte Guds menighet.

Det greske ordet for «tilsynsmann» (v. 28) er *episkopos*, som vårt «biskop» er dannet av. Vi ser altså igjen her at «eldste» (prest) og «tilsynsmann» (biskop) den gang bare var to navn på den samme stillingen i menigheten. Først senere utviklet forholdet seg slik at det ble én biskop (tilsynsmann) for en større krets av eldste og menigheter.

Nødvendigheten av å gi akt på hjorden, hele hjorden (altså også de svakeste og minste i den), blir nå innskjerpet (v. 29–30) ved at han peker på hjordens fiender. Han peker på to slags. Noen kommer utenfra (v. 29), de «glupende ulvene». Med dem tenker Paulus sikkert på de jødisk sinnede vranglærerne som ville rive nådens evangelium i stykker. Andre kommer innenfra (v. 30). Det ble oppfylt den gang de såkalte gnostikerne stod fram i den hedningkristne menigheten med sin falske, djevelske «visdom». Dem omtaler Paulus flere ganger i de siste brevene sine.

I v. 31–35 avslutter Paulus sin inntrengende formaning til dem om å våke over seg selv og hjorden, ved igjen å vise til sitt eget eksempel. I de tre årene han virket blant dem, hadde han «natt og dag» formant «hver eneste en» av dem «med tårer». De tre trekkene, «natt og dag», «hver eneste en» og «med tårer», gir oss virkelig et bilde av apostolisk troskap mot Guds barn, et forbilde å etterfølge.

Paulus var, som Frelseren, en tårenes mann. Han gråt de hellige tårene både over fiendene av Kristi kors (Fil 3,18) og over alt det skrøpelige og dårlige som ennå hang ved menighetene (se 2 Kor 11,29: «Hvem er svak uten at også jeg blir svak? Hvem voldes anstøt, uten at det brenner i meg?»). Disse tårene bør ikke tørkes bort fra hjertet til Herrens tjenere.

Og slik han trofast hadde formant dem, overgav han dem nå også til Gud og hans nådes ord. Dette ordet hadde vært hans kraft. Det var også mektig til å fullføre verket i dem, til å bygge helligdommen videre i hjertene deres og til slutt bære dem inn i arven med alle de hellige, Guds rike i dets fullendelse.

Dypt alvorlige er Paulus' siste ord (v. 33–35) om det uegennyttige og hjelpsomme sinnet som skal kjennetegne Herrens tjenere. Paulus arbeidet med sine egne hender, ikke bare for det han selv trengte, men for mange flere: både for dem som var med ham, og for å ha noe å hjelpe «de svake» med (det vil si de nødlidende, kanskje også de åndelig svake, som kunne bli styrket ved å se den selvfornektende kjærligheten).

Paulus viser her til et ord av vår Frelser som ikke er skrevet ned noe annet sted: «Det er saligere å gi enn å ta imot.» Dette ordet hadde levd videre i minnet, og det minner om Luk 6,38: «Gi, så skal det bli gitt dere!» Det skal innskjerpe det sinnet som ikke stiller krav til andre, men som ønsker å hjelpe andre og være til velsignelse.

Det er sagt om forholdet mellom Herrens disipler innbyrdes. Overfor Herren gjelder det sannelig først å ta imot av hans nådehånd. Bare slik blir vi i stand til å gi ham det han ber om, som det står i salmen: «Det er Jesus jeg gir det han har gitt meg.»

Når Paulus slik arbeidet for livsoppholdet sitt med egne hender, så han det som et særlig nådens fortrinn for seg selv (se 1 Kor 9). Som den alminnelige regelen innskjerper han selv at Herren har fastsatt for dem som forkynner evangeliet, «at de skal leve av evangeliet» (1 Kor 9,14). Men ved disse ordene hans blir det uegennyttige sinnet lagt oss svært alvorlig på hjertet. I dette ordet ligger den samme advarselen som Peter legger «de eldste» på hjertet i sitt første brev (1 Pet 5,2): ikke å gjøre gjerningen sin for «ussel vinnings skyld». Dette er til ettertanke, særlig for alle prester!

I v. 36–38 maler Lukas for oss den bevegede avskjeden, det herlige bildet av den store hedningmisjonæren på kne i bønn sammen med vennene fra Efesos. Den inderlige kjærligheten til Paulus viste seg også i den heftige gråten og i kjærlighetskyssene (v. 37). Paulus var ikke bare et viljemenneske og en klar tenker, men også et følelsesmenneske i god forstand. Han holdt ikke hjertets bevegelser tilbake.

Det kan vi Guds barn også lære noe av. Vi går ofte så underlig tørre og stive omkring blant hverandre og gjemmer altfor godt på den inderlige kjærligheten til hverandre som likevel bor inne i hjertet. Men til det rette kristne sinnet, som er det sanne menneskelige sinnet, hører også det hjertelige.

Gi meg, o Gud, det saligste jeg vet:
et hjerte fullt av Kristi kjærlighet!

277. Reisen fra Milet til Jerusalem og mottakelsen der. Paulus lar seg rense i templet, blir overfalt av jødene, men tatt i forvaring av den romerske øverste høvedsmannen (21,1–40)

I v. 1–7 blir reisen fra Milet til Cæsarea skildret. Hvor tungt det var å skilles fra vennene i Milet, ser vi av uttrykket som brukes: «Da vi hadde revet oss løs fra dem.» Kos og Rodos (v. 1) er navnene på to øyer ved kysten av Lilleasia. Patara var en større by i det sørvestlige Lilleasia (i Lykia). Derfra gikk det med et nytt skip videre til Fønikia, til Tyrus, den store handelsbyen. Seilasen gikk forbi Kypros, med minnene om den første misjonsreisen.

I Tyrus «oppsøkte vi disiplene», skriver Lukas. De har altså lett etter slike. Den dag i dag er det noe et Guds barn vil spørre etter hvor det enn kommer: om Jesus har venner på stedet. Hele sju dager fikk de være sammen med disse vennene, mens skipet losset lasten sin. Også slike opphold på reisen skjer etter Guds vilje og kan bli til stor velsignelse.

Det må ha blitt knyttet et inderlig kjærlighetsbånd i disse dagene mellom Paulus og vennene hans og den lille menigheten i Tyrus. Det vitner avskjeden om (v. 5). Her er barna uttrykkelig nevnt blant dem som var til stede da de bøyde kne og ba på stranden. Det peker også på at barna var blitt innlemmet i menigheten ved den hellige dåp.

Vennene i Tyrus ante også «ved Ånden» klart hva som ventet Paulus i Jerusalem, og de advarte ham mot å dra opp. Det er den selvsagte meningen med den sammentrengte uttrykksmåten i v. 4. Meningen er ikke at Guds Ånd minnet Paulus om at han ikke skulle dra opp. Det var bare vennenes kjærlighet som prøvde å holde ham tilbake. Guds Ånd drev ham fram.

Fra Tyrus gikk seilasen til Ptolemais, det gamle Akko ved Middelhavet (nå Acre). Byen hørte egentlig med til Asers stamme, men hadde aldri vært i jødenes eie. Også der var det brødre. Det er en stor nåde for et Guds barn å treffe hjerte-

venner overalt der det er trosliv. På den måten gir Herren oss hundre ganger igjen det vi kanskje mistet av gamle venner den gangen vi ble troende.

Fra Ptolemais dro Paulus og følget hans så over land til Cæsarea. Der var Kornelius i sin tid blitt døpt, og der bodde ennå evangelisten Filip. Vi hørte om ham i kap. 6 som en av de sju mennene som i sin tid ble valgt i Jerusalem til å hjelpe til ved den daglige utdelingen. Vi hørte videre om ham i kap. 8, om virksomheten hans i Samaria og møtet med den etiopiske hoffmannen. Når han kalles evangelist, peker det på gjerningen hans som forkynner av Ordet. Men han var ikke kalt til det direkte av Herren, slik apostlene var.

I v. 8–14 hører vi om oppholdet i Cæsarea. I Filips hjem var det godt å være. Han hadde fire ugifte døtre som var profetinner, troende kvinner med profetisk nådegave. Også her ble lenker og trengsler forutsagt for Paulus, av en gammel kjenning, profeten Agabus fra Judea (se 11,28). Ved en symbolsk handling, på samme måte som profetene i Det gamle testamente, forutsa han hva som ville møte Paulus i Jerusalem (v. 11).

I v. 12–14 hører vi hvordan vennenes kjærlighet til Paulus også her ikke så ut til å kunne gjøre annet enn å holde ham tilbake fra å dra opp til Jerusalem. De gråt og trengte inn på ham, og Paulus kjente i hjertet hvordan det dro i ham. Men han kjente Guds vilje i denne saken og var fast bestemt på å gå dit Herren kalte ham, om det så gjaldt livet.

Ofte kan venners ømhet og slektningers bekymrede kjærlighet gjøre det svært vanskelig for en pliktoppfyllende tjener for Herren å gå den veien kallet hans fører ham. Men da gjelder det å stå fast, så også vennene, slik det skjedde her i Cæsarea, kan bli stille og si: «Skje Herrens vilje!» Da er seieren virkelig vunnet, når hjertene i stille ydmykhet bøyer seg under Guds veldige, men alltid nådefulle hånd.

I v. 15–19 blir det fortalt om mottakelsen i Jerusalem. Med klok forståelse hadde de sørget for husrom til Paulus og vennene hans hos en gammel disippel fra Kypros ved navn Mnason. Navnet er gresk, og trolig var mannen, om ikke hedningkristen, så i alle fall gresk av fødsel. Kanskje var han en frukt av Paulus' første misjonsreise, da han begynte på Kypros. I alle fall var han en mann som ikke var fanget i det fariseiske trangsynet som rådde hos så mange jødekristne.

Som vi har nevnt før, fantes det i Jerusalem en kjerne i menigheten, med Jakob, Herrens bror, i spissen, som stod Paulus særlig nær og forstod ham. Dem møtte Paulus nå sammen med vennene som fulgte ham. Den store gaven som var samlet inn, ble levert, og det var glede over det Paulus fortalte om Guds gjerning ved ham blant hedningene.

Likevel lå det en viss trykket stemning over forsamlingen. Det var den deilige pinsetiden. Vinmarkene var overalt dekket av tett grønt, og oliven- og granatepletrærne stod fulle av blomster. Men en mørk skygge hvilte over landet, og helt særlig over høytidene. Høytidsforsamlingene de siste årene hadde regelmessig vært vitne til blodige opptrinn. De såkalte sikariene, banditter med dolk, streifet omkring i fjellene og begikk en mengde mord, særlig når folk var samlet til høytid.

Men det var ikke det eneste. Jødene i Efesos og Korint hadde sikkert varslet om at Paulus skulle komme. Og så var det de trangsynte jødekristne, som overalt hadde voldt Paulus så mange vanskeligheter. De anklaget Paulus for å dra også jødene bort fra Moselovens forskrifter. Det hadde Paulus jo ikke gjort. Han hadde bare krevd at de hedningkristne ikke skulle dras inn under Moseloven og dens ytre bud.

Blant de jødekristne hadde han for sin del vært «som en jøde» for jødene, men blant de hedningkristne «som om jeg var uten lov» (se 1 Kor 9,20–21). Riktignok ble også andre jødekristne oppmuntret av Paulus' eksempel til å stille seg fritt til de jødiske forskriftene når de var blant hedningkristne. Dette hadde de trangsynte jødekristne nå forvridd til at Paulus rett og slett lærte jødene ute blant hedningene «frafall fra Moses» (v. 20–21).

Vennene i Jerusalem hadde imidlertid tenkt ut en vei som Paulus kunne tilbakevise denne anklagen på. De ville nemlig at han skulle ta del i fullføringen av et nasireerløfte som fire menn blant dem hadde på seg.

Om nasireerløftet har vi talt ved 18,18. Var det ikke for livstid, varte det minst tretti dager. Men det ser ut til at en også kunne gå inn i et slikt nasireerløfte mot slutten, når en påtok seg kostnadene ved sluttofrene i templet. Nasireerløftet gikk jo ut på å avholde seg fra forskjellige ting: fra vin og sterk drikk, fra å komme nær et lik og fra å rake håret på hodet (se nærmere 4 Mos 6,1–21). For øvrig viste de til apostelbrevet (se kap. 15) og hevdet fullt og helt de troende hedningenes frihet overfor lovens bestemmelser.

Paulus kunne for egen del godt gå inn på den tanken. Han var jo jøde, og for sin egen person hadde han, som nevnt, ikke noe imot å være som en jøde for jødene når det kunne gagne. Likevel kjente han godt sin evangeliske frihet og så at alle disse ytre skikkene fant sin åndelige oppfyllelse i troen på Kristus. Paulus var ingen prinsipprytter. Han kunne føye seg, så sant sannheten ikke ble krenket og det ikke ble lagt byrder på de troende hedningene.

I v. 26 hører vi hvordan Paulus gikk inn i nasireerløftet og underkastet seg renselsene som hørte med. Han meldte også fra til prestene i templet hvilken dag renselsesdagene ville være over. Det tidspunktet blir bestemt nærmere slik: når «offeret kunne bæres fram for hver enkelt av dem». Tiden for nasireerløftet ser altså ut til å ha vært like ved sin avslutning. De manglet bare «de sju dagene» (v. 27) som de mange forskjellige avsluttende ofrene krevde. Disse ofrene ville Paulus altså betale for dem alle.

I v. 27–30 blir det så fortalt om oppløpet i templet, da noen jøder fra Asia fikk øye på Paulus. De hadde sett Trofimus, en av de hedningkristne fra Efesos, ferdes i Jerusalem sammen med Paulus. Av det trakk de den selvlagde, falske slutningen at Paulus hadde ført grekere, altså uomskårne mennesker, inn i templet. Det var forbudt for hedninger under dødsstraff å betre israelittenes forgård innenfor skranken der det hang en tavle som forbød alle hedninger å gå lenger.

Hovedanklagen mot Paulus var likevel den gamle, velkjente: «Her er mannen som alle steder lærer alle mot folket og loven og dette stedet.» «Israelittiske menn, kom til hjelp!» – slik lød ropet mot denne mannen, som etter de vantro

jødenes mening hadde voldt det jødiske folket så stor skade. Et øyeblikk etter var Paulus grepet og slept ut av templet. Templets dører ble straks lukket, kanskje for at Paulus ikke skulle kunne berge seg ved å klamre seg til alteret (se 1 Kong 1,50; så lenge noen holdt fast ved alteret, fikk en ikke bruke vold mot ham). Eller kanskje var grunnen at templet ikke skulle bli besmittet ved blodsutgytelse.

I v. 31–40 hører vi så om hvordan den romerske øverste høvedsmannen grep inn. Oppe ved det nordvestre hjørnet av tempelplassen lå borgen Antonia, der den romerske garnisonen hadde kaserne. Derfra førte en mektig steintrapp ned til tempelplassen. Ved alle høytidene stod de romerske soldatene klare til å gripe inn, for det var så ofte uroligheter. Ved Guds førelse kom de romerske soldatene i rette tid til å hindre mordet på Paulus, selv om han allerede hadde fått slag (v. 32).

Mens folket hele tiden krevde å få Paulus drept, fikk soldatene med stort strev den lenkebundne Paulus brakt opp trappene til borgen. Høvedsmannen trodde han var en egypter som kort tid før hadde forsøkt et opprør mot landshøvdingen Feliks med 4000 snikmordere. Men Paulus tiltalte ham på gresk, til hans forundring, og forklarte at han var en jøde fra Tarsus. Da fikk han til og med lov til å tale et ord til folket. Paulus må ha inngytt høvedsmannen en viss respekt, og han har tenkt at folket kanskje kunne bli roet ned på den måten.

Så trådte Paulus fram på trappen. Blodig og forslått har han nok sett ut, men Guds kraft og den inderlige kjærligheten til folket bar ham i dette store øyeblikket. Da han gav tegn med hånden, og særlig da han begynte å tale til folket på morsmålet («på det hebraiske språk», det vil si på arameisk), ble det helt stille.

Det var sannelig en underlig stund og underlige forhold da Paulus fikk anledning til å forsvare seg for dette folket. Den blinde, falske nidkjærheten deres forstod han så godt. Han behøvde jo bare å tenke tilbake på den stunden da han selv var med på steiningen av Stefanus.

278. Paulus' forsvarstale fra trappen (22,1–30)

«Brødre og fedre!» (v. 1). Denne hensynsfulle tiltalen viser den dype motsetningen mellom Kristi saktmodige ånd og den onde ånden som raste i jødene. Ordet «fedre» henvender seg til medlemmene av Rådet. Forsvarstalen til Paulus (v. 2–21) går ut på å vise at gjerningen hans ikke sprang ut av hat mot jødedommen og jødenes lov. Den var gitt ham av Israels Gud, fedrenes Gud.

Han begynner med å vise at han riktignok var født utenfor Jerusalem, men oppfostret i denne byen «ved Gamaliels føtter» (det betegner forholdet mellom disippel og lærer). Han var opplært «etter de strenge kravene i den lov som vi har fra fedrene», altså i den strengeste jødiske rettroenhet (v. 2–5). Han hadde før stått der de nå stod, «nidkjær for Gud» (om enn nidkjærheten var blind og falsk), og full av hat mot «Veien», evangeliets lære.

Så skildrer han videre (v. 6–11) hva som skjedde ved Damaskus: hvordan Jesus åpenbarte seg for ham der og virket den store forandringen i sjelen hans. Han understreker (v. 6) at det var ved middagstider, altså ingen drøm om natten. Han understreker videre at følgesvennene hans også så lyset (v. 9). Alt dette skal få fram at det som skjedde, var virkelig.

I v. 12–16 forteller han om møtet med Ananias. Han minner om at Ananias var «en gudfryktig mann etter loven», som «hadde godt vitnesbyrd» av alle jødene som bodde der. Han understreker også at Ananias ble sendt av «våre fedres Gud» (v. 14). Her blir Jesus kalt «Den Rettferdige». Det betegner hans stilling som rett for Gud. Og i v. 16 heter det: «idet du påkaller hans navn» – det vil si Jesu navn. Det understreker hans guddommelige vesen. I Paulus' beretning om Ananias' ord, «la deg døpe og få dine synder vasket bort», blir det igjen pekt klart på dåpen som det midlet syndenes forlatelse blir gitt ved.

I v. 17–21 blir det fortalt om en «henrykkelse» som Paulus hadde i templet i Jerusalem, da han første gang etter omvendelsen kom til byen igjen. Denne hendelsen ble ikke fortalt i kap. 9, der omvendelsen til Paulus ble beskrevet. I denne talen til folket kommer den nemlig på sin rette plass. Ved den får Paulus (v. 19–20) nettopp belyst håpet han hadde: at ingen kunne være et bedre vitne for jødene enn han som selv hadde vært ivrigere enn noen til å forfølge de troende på Jesus, og som før omvendelsen hadde vært en av de mest framstående tillitsmennene deres.

Når Paulus forteller dem det han i barnlig tillit hadde lagt fram for Herren i den stunden, vil han liksom bevege hjertene deres til å tro vitnesbyrdet hans. Men Herrens ord til Paulus, at jødene ikke ville ta imot vitnesbyrdet fra ham, og at hans plass var ute blant hedningene, ble sannelig stadfestet. Herren hadde rett. Det ble jødene ufrivillige vitner om. Straks de hørte dette ordet om hedningene, brøt de igjen ut i rasende rop om at Paulus skulle dø. De gav det vanvittige raseriet sitt luft ved å rive klærne av seg og kaste støv opp i luften (v. 22–23).

Dermed var Paulus' tale avbrutt. Høvedsmannen lot ham nå føre inn i festningen og ville forhøre ham. Hos romerne var det skikk, i alle fall overfor treller, å begynne med hudstrykning for å tvinge dem til å tale sant. Men her gjør Paulus bruk av sin romerske borgerrett (v. 25–29).

Høvedsmannen, som etter navnet (Lysias) å dømme ser ut til å ha vært greker, hadde kjøpt den romerske borgerretten «for en stor sum penger». Særlig keiser Klaudius drev en stor handel med denne borgerretten. Men å være født til den, slik Paulus var (se 16,37), var jo enda mer. Det virket straks. Hudstrykningen ble oppgitt, og det ser også ut til at noen av lenkene ble tatt av ham, men ikke alle.

Paulus ble nå foreløpig satt i varetekt. Men neste dag lot høvedsmannen Paulus løse fra lenkene og føre fram for jødenes Råd. Han mente at han ved å være til stede ved en forhandling mellom Paulus og Rådet selv kunne få klarhet i grunnen til jødenes anklage mot Paulus (v. 30).

Noen har spurt hvorfor Paulus gjorde sin romerske borgerrett gjeldende nettopp her overfor Lysias, mens han i Filippi tok imot straffen uten å protestere. Vi kan svare på det: Gud viste ham det slik. Han hadde jo allerede den dagen fått mange slag og vist sin saktmodighet mot jødene i talen til dem. Denne hudstrykningen inne i festningen så ikke ut til å kunne ha noen åndelig betydning som bevis på at apostelen var villig til å lide for Jesu skyld. Og Herren ville lede saken inn i dette sporet: Nettopp Paulus' romerske borgerrett skulle ved Herrens hånd bane vei for reisen hans til Roma.

279. Paulus for Rådet. Herren styrker ham. Paulus blir ført til Cæsarea (23,1–35)

Ypperstepresten på den tiden het Ananias. Han var en dårlig mann. Kvadratus, forgjengeren til landshøvdingen Feliks, hadde sendt ham til Roma for å stå til regnskap for embetsførselen sin overfor keiser Klaudius. Likevel ser det ikke ut til at han den gangen mistet embetet sitt.

Paulus så sikkert mange kjente ansikter blant rådsherrene som var samlet. Med noen av dem hadde han vel i sin tid studert sammen i Jerusalem. Den gangen ble han sikkert regnet som en av de best begavede, med den største framtiden foran seg. Nå stod han overfor dem på en helt annen måte: De var dommere, og han var fange. Men den største framtiden hadde han sannelig funnet. Salen der møtet ble holdt, var vel den samme der Frelseren selv ble forhørt 25 år tidligere, og senere Peter og Johannes og så Stefanus.

Paulus var tydelig seg bevisst den apostoliske myndigheten Gud hadde gitt ham, da han stod overfor denne forsamlingen. Her tiltaler han dem ikke med navnet «fedre», men bare som «brødre». Han festet blikket kraftig og bestemt på medlemmene av Rådet og begynte forsvarstalen med å forsikre: «Med fullgod samvittighet har jeg levd mitt liv for Gud like til denne dag.» Med det ville Paulus bare med en gang si at det ikke var tale om noe frafall fra Israels Gud.

Men raseriet lå så nær hos dommerne hans at ypperstepresten Ananias straks ved denne første forsikringen fra Paulus befalte Rådets tjenere å slå ham på munnen (v. 2). Da bruste Paulus opp i vrede og brøt ut: «Gud skal slå deg, din kalkede vegg! Her sitter du for å dømme meg etter loven, og så bryter du loven ved å befale at de skal slå meg?» (v. 3).

Paulus visste ikke (v. 4–5) at Ananias var ypperstepresten. Han har ikke vært ikledd embetsdrakten og heller ikke sittet på forsetet. Så snart Paulus fikk vite det, bad han om unnskyldning og nevnte skriftordet som dømte ham selv, ordet fra 2 Mos 22,28: «Mot en høvding blant ditt folk skal du ikke bruke ukvemsord.» Ypperstepresten oppførte seg sannelig slik at en kunne harmes over det. Likevel ser vi så tydelig forskjellen mellom Mester og disippel. Også vår Frelser ble slått på munnen, men han møtte denne mishandlingen med hellig stillhet, mens Paulus bruste opp.

Likevel må ordet Paulus sa over ypperstepresten, ikke tas som en forbannelse. Det ligger en profetisk forutsigelse om gjengjeldelse fra Gud i det. Dommen rammet også Ananias sju år senere, ved begynnelsen av det jødiske opprøret, da han ble myrdet av sikariene (jødiske morderbander).

I v. 6–9 hører vi så hvor merkelig saken vendte seg for Paulus den dagen. Det ble klart for Paulus at et virkelig forsvar slett ikke ville bli hørt. Da grep Paulus med stor slagferdighet saken an fra en annen side. Han visste at Rådet var splittet innbyrdes, for det bestod av to partier, saddukeere og fariseere. Saddukeerne nektet alt som heter ånd (v. 8), og regnet sjelen som en finere legemlighet som døde med legemet. Fariseerne holdt derimot fast ved et evig håp og en oppstandelse fra de døde.

Paulus grep nå det felles punktet han hadde med fariseerne. Så langt var Paulus fortsatt fariseer. Dette håpet var nettopp blitt salig stadfestet for ham i troen på Jesu Kristi oppstandelse. Ved å trekke fram dette punktet fikk han for øyeblikket fariseernes parti på sin side, så de til og med erklærte: «Vi finner ikke noe ondt hos dette mennesket!» Og med tanke på det Paulus dagen før hadde fortalt om åpenbaringen ved Damaskus, forsvarte de det til og med overfor saddukeerne ved å si at det jo godt kunne være at «en ånd … eller en engel» hadde talt til ham der.

Vi kan ikke si at Paulus handlet uredelig ved å gripe saken an på denne måten blant disse forvendte sjelene, som sannheten i seg selv ikke gjorde inntrykk på. Herren hadde selv sagt til sine sendebud: «Vær da kloke som slanger og enfoldige som duer» (Matt 10,16). Duens enfold ble ikke krenket. For det var jo et sannhetspunkt midt i all fariseernes vranglære som Paulus her knyttet forsvaret sitt til.

Et enormt bråk og en voldsom splid fylte nå salen. Den ble et riktig bilde på det Jerusalem som gikk sin undergang i møte. Rådsherrene sprang opp fra plassene sine, og det så ut til at det måtte komme til håndgemeng. Den romerske høvedsmannen ristet på hodet over alt dette. Her i Rådet hadde han jo ventet en saklig forhandling som kunne ha gitt ham lys over anklagen mot Paulus. Men det hele lignet helt den ville stormen dagen før. Han visste derfor ikke annen råd enn å la soldatene sine rykke inn i salen og føre Paulus tilbake til festningen (v. 10).

For Paulus var det likevel et lyspunkt at han ikke lenger var i Rådets, men i den romerske øvrighetens makt. Men ville han ikke til slutt bli utlevert til Rådet likevel? Keiser Caligula hadde nemlig igjen gitt Rådet retten til å felle dom i religiøse saker. Og hvordan ville det da gå med misjonsplanene hans? Alle disse tankene arbeidet i ham og gjorde ham engstelig.

Men da kom Herren sin venn til hjelp med en herlig trøst (v. 11). Om natten hadde han et syn. Herren stod for ham og sa: «Vær frimodig! Likesom du har vitnet om meg i Jerusalem, slik er det nødvendig at du også vitner i Roma.» Det har gitt ham hele frimodigheten tilbake.

Løsningen på saken kom på en helt annen måte enn Paulus hadde tenkt. Folket i Jerusalem, som hadde fått byttet revet ut av hånden, hadde ikke falt til ro. Da de nå attpå til hørte hvor fullstendig mislykket forhøret for Rådet hadde

vært, var det en flokk jøder, mer enn førti i tallet, som forpliktet seg innbyrdes til verken å ete eller drikke før de hadde drept Paulus. De kalte Guds forbannelse ned over seg selv hvis de ikke holdt det.

Og så dypt var Rådet sunket at de sammensvorne ikke et øyeblikk tvilte på at Rådet ville gjøre felles sak med dem. Ypperstepresten skulle fastsette enda et møte om Paulus, og så ville de myrde ham på veien til rådssalen (v. 12–15). Men saken ble røpet av en søstersønn av Paulus, og dermed ble den onde planen forpurret (v. 16–22).

I all stillhet traff nå Klaudius Lysias sine forholdsregler. Han innså at Paulus måtte bort fra Jerusalem. Derfor kalte han til seg to av høvedsmennene og gav dem ordre om å ha en betydelig militær styrke klar til klokken ni (den tredje time om kvelden) for å føre Paulus til Cæsarea, der landshøvdingen Feliks bodde (v. 23–24). Han sendte med en rapport (v. 25–30), en blanding av løgn og sannhet. Løgn var det i alle fall det han skrev (v. 27): at han fridde Paulus ut av jødenes hender fordi han hadde fått vite at han var romer.

Det var et mektig følge, nesten fem hundre mann, Paulus hadde den kvelden da han for siste gang i sitt liv så Jerusalems gater og bygninger. Jødene som møtte toget, ante ikke at den mannen de hatet så sterkt, var med i flokken. Siden det var ved pinsetider (akkurat sju uker etter påske, som alltid falt ved fullmåne), har månen sikkert strålt på himmelen den kvelden. Veien gikk forbi Golgata. Men byen var en dødsdømt by. Omkring tolv år senere lå den som en ruinhaug.

Også Den hellige skrift tar her et stille farvel med Jerusalem. Den fører oss aldri mer tilbake til denne byen. Lysestaken var flyttet. Guds rikes kamper og seire lå nå utenfor det gamle, lovede landet.

Etter en nattlig marsj nådde troppene, vel omkring klokken ni om formiddagen, byen Antipatris. Den var en av praktbyene som Herodes den store hadde anlagt, det nåværende Râs-el-Ain, noen mil nordvest for Jaffa. Den gangen var det en paradisisk natur her. Nå er egnen ensom og øde. Her stanset fotfolket. Men de sytti rytterne drog videre med Paulus gjennom sletten til Cæsarea, omkring fire timers reise.

Slik vendte Paulus da tilbake som fange til denne byen, som han knapt fjorten dager før hadde forlatt som en fri mann. Det Agabus hadde forutsagt (21,11), var gått i oppfyllelse. I palasset til Herodes den store, der også Pilatus i sin tid hadde bodd, og der kong Agrippa (se kap. 12) var død, fikk Paulus nå fangeboligen sin. Det ble for lengre tid enn han vel hadde tenkt seg: for hele to år.

Cæsarea var en av de vakreste byene langs hele kysten, anlagt og smykket av Herodes den store. Hele byen strålte i blendende hvit marmor, alt anlagt av Herodes etter gresk mønster. Attpå til hadde han fått bygd en storslått havn.

På den tiden var det altså Feliks som residerte her som landshøvding. Han var en dårlig mann, en slave som keiser Klaudius hadde frigitt. Den romerske historieskriveren Tacitus sier om ham at han «med all slags grusomhet og vellyst utøvde kongelig makt med en trells sinn». Jødene hatet ham. I v. 33–35 hører vi om det foreløpige, korte forhøret han holdt med Paulus. Deretter ble saken utsatt til anklagerne hans kunne komme til stede.

280. Jødene anklager Paulus for Feliks' domstol. Paulus' forsvar. Feliks blir forferdet over Paulus' forkynnelse (24,1–27)

En rasende vrede grep jødene da de fikk vite at offeret deres også denne gangen hadde sluppet unna. De bestemte seg straks for å dra til Cæsarea. Ikke et eneste middel ville de la være ubrukt for å ramme denne mest virksomme og mest framtredende lederen i de kristnes fellesskap. Ypperstepresten bestemte seg for selv å dra ned til Cæsarea (v. 1). «De eldste» betegner utsendinger fra Rådet. Taleren Tertullus var en romersk sakfører som de tok med seg, for at klagen kunne legges fram i den romerske rettens former.

V. 2–8 forteller oss om anklagen fra Tertullus. Den begynner med løgnaktig smiger mot Feliks (v. 3). Anklagen var i hovedsak av religiøs art, for de ville få Paulus tilbake for jødenes domstol, Rådet. Han begynte med å anklage Paulus som en religiøs urostifter, deretter som leder for nasareernes sekt, og til slutt for å ha villet vanhellige templet.

Teksten fra «og ville dømme ham» (v. 6) og fram til begynnelsen av v. 8 mangler i de eldste og beste håndskriftene. I de yngre håndskriftene står den, slik den også står i vår bibeloversettelse. I så fall viser slutten av v. 8 til høvedsmannen Lysias. Utelater en derimot teksten fra slutten av v. 6 til begynnelsen av v. 8, blir det Paulus som Tertullus ber Feliks forhøre. Det er langt det rimeligste, for Feliks kunne ikke vente å få vite stort mer av Lysias, og det var heller ikke Lysias anklagen var rettet mot.

Her har vi den foraktelige betegnelsen «nasareernes sekt». Den fikk Jesu venner i arv etter sin store Herre, som jo også med forakt ble kalt «nasareeren» (Matt 2,23).

Etter at jødene (v. 9) hadde bekreftet det sakføreren deres hadde sagt, fikk Paulus ordet (v. 10–21). Med stille kraft avviser han alle de tre anklagene mot ham. Han begynte ikke med å smigre Feliks, men sa bare (v. 10) at han var glad for at Feliks i mange år hadde vært dommer blant jødene og derfor kjente folket. Det var Feliks' sjette år som landshøvding.

Først (v. 11–13) avviser Paulus anklagen for å ha vakt opprør i folket. Han viser til at det bare var tolv dager siden han var kommet opp til høytiden i Jerusalem

«for å tilbe», og at han i den tiden slett ikke hadde vært i ordskifte med noen av jødene.

De tolv dagene kommer fram slik når en ikke regner med ankomstdagen til Jerusalem og forhørsdagen i Cæsarea: Den første dagen er møtet med Jakob og de kristne eldste (se 21,18). Den andre dagen er Paulus' deltakelse i nasireerofferet til de fire mennene. Regner vi så med at oppløpet fant sted på den femte dagen i renselsesuken (se 21,27: «da de sju dagene snart var til ende»), har vi de seks dagene. Den sjuende dagen stod Paulus for Rådet. Den åttende dagen om kvelden ble han ført bort fra Jerusalem. Den niende dagen kom han til Cæsarea. Den femte dagen etter ankomsten (24,1) blir da den trettende dagen, som altså ennå ikke var omme. Derfor uttrykker også Paulus det slik: «Det er ikke mer enn tolv dager siden.»

I v. 14–16 bekjenner Paulus deretter frimodig at han hørte til «den Veien» som motstanderne kalte en sekt. Men han hevder at nettopp slik tjente han Israels Gud rett etter loven og profetene. Den sanne jødedommen var nettopp fullendt i troen på Jesus. I Gal 6,16 kaller Paulus også Jesu folk «Guds Israel». Nettopp som en som trodde evangeliet, delte han fullt ut Israels tro og håp, og han la vinn på å ha «en uskadd samvittighet for Gud og mennesker». I det var det altså ingenting han med rette kunne anklages for.

I v. 17–21 avviser han til slutt anklagen for å ha vanhelliget templet. Tvert imot kom han for å bringe «kjærlighetsgaver til mitt folk» (gavene som var samlet inn i de hedningkristne menighetene), «og for å ofre» (her må en vel særlig tenke på nasireerofrene som er nevnt i 21,26, og som Paulus hadde gått med på å bære fram).

Han sluttet med å vise til at ikke engang Rådet (kap. 23) hadde funnet noen urett hos ham. Det måtte da være ordet han hadde sagt: «Det er for de dødes oppstandelse jeg i dag står for retten iblant dere!» Det var det ordet som hadde fått fariseere og saddukeere i tottene på hverandre.

Dette rolige og klare forsvaret gjorde sin virkning, særlig fordi anklagerne nok hadde kommet med mange påstander, men ikke med noen bevis. Feliks utsatte saken for å få nærmere kunnskap om den Veien Paulus hadde nevnt (v. 22). Men Paulus hadde tydelig nok gjort et godt inntrykk på ham, så fangenskapet ble gjort svært mildt (v. 23). Oppholdet i Cæsarea ble langt bedre for Paulus enn å sitte i de mørke fangehullene i Jerusalem. Det aller beste var at vennene hans fritt fikk komme til ham og til og med gå ham til hånde, altså hjelpe ham med det han trengte, på beste måte.

Noen dager etter at de skuffede anklagerne hadde reist, lot Feliks Paulus kalle fram til et nytt forhør om troen på Kristus. Feliks levde i et ekteskap som stred mot loven, med en jødinne, den vakre prinsessen Drusilla. Hun var datter av Herodes Agrippa I, som er nevnt i kap. 12, og søster til Agrippa II, som er nevnt i neste kapittel. Hun hadde vært gift med kong Azizus av Emesa, men Feliks hadde fått oppløst dette ekteskapet med onde kunster og selv tatt henne. Det var Feliks' tredje ekteskap.

Fordi hun var jødinne, hadde hun særlig interesse for saken som gjaldt denne landsmannen hennes. Navnet hans hadde hun vel også hørt om før, og Feliks

lovte å sørge for å tilfredsstille nysgjerrigheten hennes. Paulus ble da ført fram til et slags privat audiens, der han ble bedt om å si fram læren og troen sin.

Paulus kjente den mørke fortiden til begge tilhørerne sine: landshøvdingens urettferdighet og den ulovlige forbindelsen deres. Og han hadde kjærlighetens og sannhetens mot til å tale et alvorlig ord som måtte ramme samvittigheten deres. Talen hans dreide seg om så alvorlige ting som «rettferdighet og avhold» (kyskhet) «og den kommende dom». Det var tydeligvis svært pinlige emner for begge tilhørerne, som nok hadde ventet et interessant foredrag.

Feliks ble forferdet og avbrøt audiensen med disse ordene: «Gå bort for denne gangen! Når jeg får tid, skal jeg sende bud på deg igjen.» Den samme utveien bruker mange mennesker den dag i dag. Når Ordet kommer dem for nær inn på livet, skyver de det ut i framtiden. Men til slutt finnes det ingen «annen gang» lenger – det ble så ofte for sent.

Feliks holdt imidlertid hele tiden Paulus fanget for å presse penger av ham, slik hans tyrkiske etterfølgere gjør i vår tid. Men det lyktes ikke. Feliks hadde en bror, Pallas, ved keiserhoffet i Roma, som på den måten hadde skaffet seg en veldig formue.

Det ser ut til at fangenskapet til apostelen også ble gjort noe strengere etter hvert. I 26,29 finner vi igjen Paulus i lenker. Og da Feliks måtte gå av etter to år, lot han Paulus bli igjen som fange for å vinne jødenes gunst. Likevel klaget de på ham hos keiser Nero. Så kom Porcius Festus i hans sted som landshøvding i Cæsarea (v. 27), trolig i år 60 (noen mener 61).

281. Paulus for Festus. Han anker saken sin til keiseren. Agrippa på besøk i Cæsarea (25,1–27)

De to årene hadde vært en lang ventetid for det brennende apostelhjertet. Når han om natten hørte havet bruse og om dagen så seilene på skipene, fløy nok tankene hans ofte med. Men det var som om Gud hadde glemt ham. Likevel var også denne tiden en nådetid. Bak det som ser ut som stans og hindringer i livet til et Guds barn, ligger det alltid en høyere hensikt gjemt. Etter det rastløse arbeidet gjennom mange år trengte Paulus en stille tid. Herren bruker aldri sine redskaper uten at han først og fremst også har redskapets eget beste for øye.

Men Paulus var slett ikke uvirksom utad. Han hadde jo lov til å holde forbindelsen med vennene sine. Mang et brev er sikkert gått ut fra Cæsarea, kanskje også noen av dem vi kjenner.

Og mon ikke Lukas, som sikkert var hos Paulus i denne tiden, særlig i disse to årene har hatt anledning til å gjøre forarbeidet til sin herlige evangelieberetning? Lukas hadde fått en sterk historisk sans som en god gave fra Gud. Hendelsene ved Paulus' fengsling i Jerusalem og de forskjellige forhørene i Cæsarea er skildret så utførlig at det tyder på at Lukas her har brukt tiden til å skrive ned. Også på den måten ble denne stille og noe trange tiden i Cæsarea til velsignelse.

Tilstanden i Judea ble stadig mer truende. Selv i Cæsarea var det opprør, og Feliks klarte bare dårlig å dempe det. Jødene hevnet seg på ham ved å få keiserinnen i Roma på sin side, og det endte, som nevnt før, med at Feliks måtte gå av.

Den nye landshøvdingen, Festus, var i så måte langt mer hederlig enn Feliks. Straks etter at han hadde tiltrådt embetet, drog han opp til Jerusalem (v. 1). Jødene, med ypperstepresten i spissen, var straks på farten for å overtale Festus til å utlevere Paulus til Rådets dom og la ham føre til Jerusalem. (Etter mordet på Ananias var en som het Ismael blitt ypperstepresten.) På veien ville de ha slått Paulus i hjel (v. 2–3). Men det ville ikke Festus gå med på uten videre (v. 4–5).

Av v. 16 hører vi hva han svarte dem: Det var ikke «skikk og bruk hos romerne» å prisgi noe menneske for å gjøre noen til lags før også den anklagede var blitt hørt. I v. 6–12 hører vi så om rettssaken mot Paulus i Cæsarea. De jødiske anklagerne, «de av dere som har myndighet til det» (v. 5), var kommet dit og la

fram sine «mange og svære anklager» (v. 7). Av Paulus' forsvar (v. 8) ser vi at de nå også beskyldte ham for å ha forbrutt seg mot selve keiseren.

Festus forteller kong Agrippa om dette forhøret (v. 17–19), og det gir oss et innblikk i hvordan evangeliet om den levende Frelseren tok seg ut for en hedning som aldri hadde hørt om det før. Festus fikk helt riktig med seg at det dreide seg om en Jesus som Paulus sa var levende, mens jødene sa at han var død.

Festus hadde nok å gjøre med å få orden på de urolige forholdene i jødenes land. Derfor var han tilbøyelig til å føye jødene i denne saken, som han ikke la særlig vekt på, desto mer fordi keiseren uttrykkelig hadde gitt jødene domsrett i religiøse saker. Likevel var han rettskaffen nok til først å legge saken fram for Paulus og spørre ham om han ville la saken sin bli avgjort i Jerusalem, på det vilkåret at Festus selv var til stede under rettssaken (v. 9).

Men Paulus visste bedre enn Festus hva som lå bak kravet fra jødene. Og Gud gav ham da den tanken å anke til romerkeiserens domstol. Det hadde han adgang til som romersk borger. Det er en hellig fasthet og bestemthet i Paulus' ord (v. 10–11). Han talte som en mann som visste seg fri for den skammelige beskyldningen jødene la på ham. Det var en kraftig protest mot Festus' forsøk på å føye jødene.

Og igjen var Festus rettskaffen nok til å følge retten. Etter en kort rådslagning med sitt rettslige råd gikk han med på det Paulus krevde. En anke til keiseren ble nemlig ikke alltid godtatt. Forbrytelsen kunne være så åpenbar, eller dommeren så samvittighetsløs, at den ble avvist. En Feliks hadde kanskje avvist den. Men Herren ville ha Paulus til Roma, og derfor stod Paulus nå for den mer rettskafne Festus.

Dermed var saken avgjort. Men før han kunne reise til Roma, fikk Festus besøk av kong Agrippa II og Berenike, Agrippas søster og – grufullt å si – trolig også hans ektefelle. Herodes Agrippa II var, som nevnt før, svoger til den avgåtte Feliks. Han var oppdratt ved keiser Klaudius' hoff og hadde av denne keiseren fått et lite rike ved Hermon i nord. Senere ble riket hans enda større under keiser Nero, og han døde først i keiser Trajans tredje regjeringsår.

Søsteren hans, Berenike, hadde først vært gift med en konge i Kilikia. Så levde hun et forbryterisk liv med denne broren som er nevnt her, til hun til sist ble elskerinne for keiser Vespasian og Titus. Hun var en blendende skjønnhet, men en stakkars, dypt sunket syndens trell.

Kong Agrippa og Berenike kom for å hilse på den nye landshøvdingen, og Festus tok imot dem med utsøkt høflighet, desto mer fordi Agrippa hadde stor innflytelse ved Neros hoff. Festus kom da til å nevne saken med Paulus, og Agrippa fikk lyst til å høre ham. Det gav Festus straks lov til (v. 13–22).

Kapitlet slutter (v. 23–27) med å fortelle om dette møtet mellom kongen og apostelen. Det ble antakelig holdt i audienssalen i palasset, og alle de såkalte fornemme i Cæsarea var til stede: de høye offiserene, embetsmennene i byen og så videre.

For denne glimrende forsamlingen ble Paulus nå ført fram i lenker. Festus åpnet møtet med en vennlig tale til kong Agrippa. Han liksom presenterte Paulus for ham og sa at han ønsket at kongen, som var en sakkyndig jødisk

fyrste, ville forhøre ham, slik at Festus kunne sende en riktig melding om ham til Roma. Dermed var ledelsen av møtet overlatt til Agrippa. Det neste kapitlet skildrer så Paulus' tale og hvordan den virket.

282. Paulus' forsvar for kong Agrippa og Festus og hvordan det virket (26,1–32)

Det er vakkert å se hvordan Paulus ved alle de mange forskjellige anledningene der han gjorde rede for det håpet han hadde, fikk nåde til alltid å slå an den rette tonen. Slik også her. Han trådte fram og «rakte ut hånden», slik talere pleide. Lenken hadde ikke tatt frimodigheten fra ham. Det hadde heller ikke den store, prangende forsamlingen der hvert øye var rettet mot ham. Paulus stod for Herrens ansikt, det visste han. Det er en hellig verdighet over hele talen hans, også over de korte innledningsordene (v. 2–3). De var uten løgnaktig smiger, men likevel godt egnet til å åpne veien for ordene hans.

Festus hadde (se 25,25) erklært at Paulus var uskyldig etter de romerske lovene. Spørsmålet var nå om han hadde forbrutt seg mot jødenes religion, som jo var beskyttet av romerne. Paulus begynner med å skildre forholdet sitt til jødedommen både før den store forandringen skjedde med ham (v. 4–5) og etter omvendelsen (v. 6–8).

Før den tid hadde han ikke forbrutt seg mot jødedommen, for han hadde levd som fariseer etter «det strengeste partiet», det vil si den grenen av fariseerne som tok det strengest med å holde forskriftene. Og nå som apostel hadde han heller ikke forbrutt seg. For det var fedrenes håp han holdt fast ved, det som «tolvstammefolket» jo fremdeles hadde som målet for sin gudsdyrkelse. (Han bruker denne betegnelsen på Israels folk som et hedersnavn med tanke på at Gud har utvalgt det.) Det som kunne virke nytt i dette håpet, punktet om oppstandelse fra de døde (først og fremst Jesu oppstandelse), var heller slett ikke fremmed for Israels tro.

Han viser (v. 9–11) til sin tidligere kamp «mot Jesu, nasareerens navn», og hvordan han hadde rast mot de hellige. Navnet «de hellige» bruker Paulus her som et hedersnavn på de kristne. Av v. 10 ser vi at det var flere som ble martyrer under forfølgelsen som fulgte etter Stefanus. Av v. 11 ser vi at Paulus den gang, som en ond Saulus, prøvde å tvinge Jesu venner til å spotte Jesu navn.

Etter denne slående innledningen skildrer han nå (v. 12–18) hvordan han ble forvandlet ved den uimotståelige makten i det han selv opplevde. Fra å være den mest glødende fienden av troen på Jesus ble han dens ivrigste forkjemper.

Det må ha lydt gripende, denne skildringen av møtet mellom den himmelske kongen og forfølgeren hans.

Det Paulus føyer til i v. 16–18, ble antakelig ikke sagt av Herren utenfor Damaskus. Men i denne skildringen sammenfatter han også det Jesus sa til ham gjennom Ananias (se kap. 9). En slik sammenfatning er jo ingen feil og ingen motsigelse i beretningen. Det er på samme måte med mange av bibelkritikernes såkalte «motsigelser» og «feil».

Det var åpenbaringen av den oppstandne Frelseren Paulus var kalt til å vitne om (v. 16). Og Herren føyer til (v. 17) et løfte om at han med sin makt skal verne ham både mot «folket» (jødene) og mot hedningene. I v. 18 er den mektige gjerningen Herren gav apostelen sin, malt for oss med herlige ord. Innholdet gjelder både jøder og hedninger. Begge trengte å få øynene åpnet og å bli omvendt fra mørke til lys og fra Satans makt til Gud.

Også jødene satt etter sin syndige natur i mørke, i syndens og Satans tjeneste, slik Paulus skildrer det så klart i Rom 3. Det gjaldt selv om den troende delen av jødene inderlig lengtet etter utfrielse og nettopp ventet den ved Messias. Men frelsen ved ham måtte begynne med syndenes forlatelse og helliggjørelse ved troen. Den indre utfrielsen var en betingelse for at den ytre herligheten i Guds rike kunne bli åpenbart når tiden var inne.

Hvor klart skildrer ikke dette ene verset, v. 18, hele frelsesordenen! Først vekkelsen, at øynene blir åpnet. Så omvendelsen, den hele omvendelsen, ikke bare fra mørket, men også til lyset. Og deretter omvendelsens velsignelse: syndenes forlatelse og arvedel blant de helligede, alt sammen ved troen på Jesus.

I v. 19–20 skildrer Paulus virksomheten sin i lydighet mot Kristus. I v. 20 er det ennå føyd til som innholdet i forkynnelsen hans, ikke bare omvendelse, men også «gjerninger som er omvendelsen verdige», altså både rettferdiggjørelse og helliggjørelse. I v. 21–23 knytter Paulus trådene sammen. For det første viser han at det nettopp var på grunn av denne lydigheten mot Herren som hadde åpenbart seg for ham («på grunn av disse tingene»), at jødene hadde villet slå ham i hjel (v. 21).

Dernæst viser han at vitnesbyrdet hans slett ikke var noe annet enn det både profetene og Moses hadde sagt på forhånd. Det vitnesbyrdet hadde han ved Guds mektige hjelp kunnet avlegge til denne dag, trass i all motstand, både for liten og stor (unge og gamle): «at Messias skulle lide, og at han som den første av de dødes oppstandelse skulle forkynne lys for folket og for hedningene.» I grunnteksten står det egentlig: «om Messias skulle lide, om han … skulle forkynne lys» og så videre.

Vitnesbyrdet til Moses og profetene på dette punktet blir her sett i spørsmålsform. For mye i den gamle pakt stod ennå i den tidlige morgenens halvmørke. Først da solen gikk opp, kunne løftene bli klart forstått. Det var den korsfestede og oppstandne Messias han hadde forkynt. Kristi lidelse hadde Jesaja jo forkynt klart. Oppstandelsen var forutsagt i den sekstende salmen, en profetisk salme, og antydet i Hos 6,2 og i Jonas-tegnet. Og Moses hadde vitnet om profetenes profet (se 5 Mos 18,15).

Når Kristus her kalles «den første av de dødes oppstandelse», er det fordi han er den som stod opp for ikke å dø mer. De døde som Herren vakte opp i sine kjøds dager (Lasarus, Jairus' datter og så videre), døde jo likevel igjen.

Det var uhyre selvmotsigende at jøder forfulgte en som ikke hadde gjort annet enn å lyde deres Messias og forkynne ham etter skriftene. Det hadde Paulus vist på en mektig overbevisende måte i dette forsvaret. Med lysende øye og frimodig røst har Paulus båret fram vitnesbyrdet om Jesus for denne siste fyrsten av jødefolket og for hele den fornemme forsamlingen.

I v. 24–32 hører vi nå hvordan disse ordene av Paulus virket. Herren hadde lovet apostlene sine at når de stod for fyrster og konger for hans skyld, skulle det i samme stund bli gitt dem hva de skulle si, ved den himmelske Fars Ånd (Matt 10,18–20). Det løftet ble herlig oppfylt på Paulus i denne stunden. Selv Festus, den kaldsindige romeren, kunne ikke lenger holde seg, men avbrøt Paulus med høy røst (v. 24). Han mente at Paulus måtte være blitt forstyrret av sin store lærdom.

Men Paulus svarte rolig og fast at han ikke var fra forstanden, men talte «sanne og sindige ord». Og han viste til kong Agrippa som en som visst hadde hørt fortelle om alt dette. Kristi lidelse og oppstandelse var jo ikke skjedd «i en avkrok», men i selve Israels hellige stad. Både spådommene i Det gamle testamente og i hvert fall ryktet om Jesu underfulle liv, død og oppstandelse måtte kongen kjenne godt (v. 25–26).

Men så vendte Paulus seg igjen til Agrippa med det direkte samvittighetsspørsmålet: «Kong Agrippa, tror du profetene? Jeg vet at du tror!» Dette siste kunne apostelen med full rett føye til, for hos hver jøde kunne en regne med troen på at profetiene i Det gamle testamente var guddommelig sannhet. Men da Paulus hadde vist at evangeliet han forkynte, stemte med profetiene i Det gamle testamente, rakte han dermed liksom kongen hånden, så han kunne ta steget over til troen på Jesus.

Alles øyne var sikkert i dette øyeblikket rettet med spenning mot Agrippa. I vår bibeloversettelse lyder Agrippas svar slik: «Det mangler lite på at du overtaler meg til å bli en kristen!» Det kan jo forstås spottende i betydningen: «Så nær er det nå ikke!» Men sammenhengen tyder på at kongen virkelig følte seg grepet i øyeblikket, slik som Festus. Ordet «kristen» behøver heller ikke å være spottende her i kongens munn. Det var allerede begynt å bli et navn som ikke var uvanlig, heller ikke blant jøder og jødekristne. Navnet «nasareer» uttrykte derimot langt større forakt i jødenes munn.

I grunnteksten står det slik: «Ved lite overtaler du meg.» Noen gjengir det med: «På kort tid», det vil si: «Så fort går det nå ikke!» Andre igjen oversetter det med: «Med lite», det vil si «med få ord overtaler du meg», i betydningen: «Det skal nå mer til.» Men hvordan en enn gjengir det, viser det sikkert at Paulus' ord hadde gjort inntrykk på kongen. Likevel prøver han, slik verdslige mennesker så ofte gjør når Ordet rører ved dem, liksom å slå det bort med denne bemerkningen. Enten den skal forstås halvt spøkende eller med en litt spottende klang, var den ment å dekke over inntrykket Paulus hadde gjort.

Paulus' svar er herlig: «Jeg ville ønske til Gud», sier han (grunnteksten viser at det nærmest betyr: be til Gud), «enten det mangler lite eller mye (eller: enten det skal vare kort eller lenge), at ikke bare du, men også alle som hører meg i dag, måtte bli slik som jeg, med unntak av disse lenkene.» Dermed ble det personlige vitnesbyrdet rettet til hele forsamlingen. Men så brøt de også av, slik verden gjør den dag i dag når det blir for hett for den. Kongen reiste seg først, og deretter de andre etter rang (v. 30).

Men inntrykket var avgjort gunstig (v. 31–32). Vår Frelser ble bare dømt skyldig av jødenes Råd, mens både Pilatus og selv Judas erklærte ham uskyldig. Slik var det også med denne Jesu apostel. Verken en Feliks eller en Festus eller en Agrippa fant ham skyldig i noe som fortjente død eller lenker.

Paulus' herlige vitnesbyrd (v. 29) vitner om hvor lykkelig han var. Og slik som han skulle alle Guds barn kunne vitne for verdens barn: Måtte dere bare bli som vi – med unntak av disse lenkene, med unntak av det som ennå henger ved av det gamle menneskets bånd! Men Agrippa står som en mektig advarsel for alle dem som blir rørt av Ordet, men ikke vil ta steget helt ut. For dem gjelder det som står i den lille sangen:

«Nesten en kristen» – Herren er her!
«Lite det mangler» – dommen er nær;
«nesten» ei frelser deg,
«nesten» kun svikter deg,
«nesten» kun finner deg
en gang fortapt!

283. Avreisen til Roma. Stormen. Paulus får bud fra en engel om redning (27,1–26)

Så ble forberedelsene til Paulus' avreise gjort. Det var noen andre fanger også som skulle føres til Roma. Hele fangetransporten ble satt under kommando av en høvedsmann (anfører for hundre mann) som het Julius. Han var offiser ved «den keiserlige hæravdelingen». I Judea var det ikke noen hel legion (ti hæravdelinger eller kohorter), og derfor hadde de enkelte hæravdelingene egne navn.

Høvedsmannen Julius er den fjerde høvedsmannen vi hører om i Det nye testamente som var vennlig innstilt til Guds rike. De andre er høvedsmannen i Kapernaum, han som holdt vakt ved korset, og Kornelius i Cæsarea. Av ordet «vi» (v. 1) ser vi at Lukas også var med. I v. 2 nevnes dessuten Aristarkus, som vi hørte om i 19,29 og 20,4, vennen fra Tessalonika. Reisen begynte på et skip fra Adramyttium, en sjøby i Mysia ikke så langt fra Troas. Det fantes ikke noe skip som gikk direkte, men høvedsmannen regnet med å kunne finne et skip videre til Roma i Lilleasia.

Det må ha vært underlig for Paulus da fjellene i Judea forsvant i det fjerne. Den prektige byen Cæsarea er helt forsvunnet i tidens løp. Der Herodes' marmorbygninger ruvet, gror det nå torner og tistler, rør og siv. Men Guds ord blir til evig tid. Det ordet som under høststormene i år 60 (eller 61) drog ut fra Cæsarea med den bundne apostelen, har overlevd all Cæsareas glans.

Likevel stod byen ennå lenge i full blomstring etter at Paulus var reist. Den kristne menigheten der var opprinnelig grunnlagt av Peter i huset til høvedsmannen Kornelius. Omkring år 200 var den midtpunktet for kirken i Israels land. Ved den kjente kristne skolen der virket både Origenes og kirkehistorikeren Evsebius. Men i det trettende århundret ble Cæsarea fullstendig ødelagt.

Seilasen gikk over Middelhavet, som Paulus kjente så godt. Tre ganger hadde han lidd skibbrudd på det, og én gang hadde han drevet omkring på bølgene et helt døgn (2 Kor 11,25). Nå skulle han oppleve skibbrudd for fjerde gang. Meldingen om Paulus har sikkert vært svært gunstig, så høvedsmannen Julius også av den grunn kunne gi Paulus så milde kår som mulig. I Sidon fikk Paulus lov (v. 3) til å besøke de troende og få pleie.

Derfra seilte skipet i le av Kypros, fordi vinden var ugunstig, og nådde til slutt over til byen Myra i Lykia (v. 4–5). Der kom fangene om bord på et nytt skip, som kom fra Aleksandria og skulle til Italia. Det var mange om bord, hele 276, så skipet har vært stort, men plassen også trang. Vinden var stadig vanskelig, og det gikk sakte. De nådde Knidos, som lå like ved sørspissen av Lilleasia, litt nordvest for øya Rhodos.

Vedvarende motvind tvang skipperen til å legge kursen lenger sør, ned mot Kreta, rundt Kapp Salmone (eller Salmonion). Derfra gikk seilasen langs sørkysten av Kreta, så skipet i le av kysten kunne arbeide seg videre vestover. Med stor møye nådde de et sted som heter «Godhavn» (v. 8), like ved byen Lasea. (Begge disse stedene er ukjente.)

I v. 9–10 fortelles det hvordan Paulus advarte mot å fortsette seilasen. Det gjorde han nok ikke bare ut fra sin erfaring fra livet på sjøen, men fordi Ånden lot ham se klart. «Fasten» som er nevnt i v. 9, må være jødenes store forsoningsdag, den tiende tishri, det vil si slutten av september etter vår tidsregning. Jevndøgnsstormene hadde allerede begynt.

I oldtiden regnet de seilasen som trygg i tiden fra 27. mai til 14. september, som «farlig» (v. 9) fra da av til 11. november, og fra 11. november til 30. mars ble havet kalt stengt. De gamle hadde ikke kompass, og derfor kunne de ikke bestemme retningen når stjernene var skjult av skyer. Om vinteren kunne det være slik i hele uker.

Når Paulus kalte videre reise på den tiden et vågespill som ville føre til skade, ikke bare «på last og skip», men også sette livet i fare, strider det slett ikke mot den visshet han hadde om at han skulle nå fram til Roma. For troens visshet om Guds vern gir ikke Guds barn lov til å være dumdristige og glemme de menneskelige forsiktighetsreglene. Når Paulus sier «livet vårt» (v. 10), tar han jo med alle passasjerene på skipet.

Men i denne saken trodde høvedsmannen mer på styrmannen og skipperen enn på Paulus. Og da det begynte å blåse en sønnavind, bestemte de seg for å forlate «Godhavn», som likevel ikke egnet seg for vinteropplag, og prøve å nå fram til havnen Føniks. Den lå også på Kreta og vendte mot sørvest og nordvest (v. 11–13). Men så snart de hadde lettet anker, kom det en voldsom storm fra nordøst. Den rev skipet med seg og drev det i sørvestlig retning ned i le av den lille øya Klauda.

I v. 14–26 skildres nå denne fryktelige stormtiden, som varte i nesten fjorten dager og netter. Med nød og neppe fikk de i le av Klauda trukket skipsbåten opp på skipet og surret tau rundt skipet. Det gjorde en ofte i de tider for å holde skipssidene bedre sammen. Og så drev de for vinden.

Sjøfolkene ble nå svært redde for å drive inn mot den såkalte «Syrten». Den store og den lille Syrten var navnet på to bukter på nordkysten av Afrika, som var kjent for å være farlige på grunn av de mange sandbankene. De firte seilene, så farten kunne bli langsommere. De begynte også å kaste noe av lasten over bord (v. 18), og dagen etter til og med noe av skipets utstyr. Slik skulle skipet ikke stikke så dypt og lettere kunne berges fra å gå på grunn.

Av v. 19 hører vi at Paulus og vennene hans også tok i et tak. Paulus var ikke en mann som satt med hendene i fanget. Nei, han var også praktisk dyktig og virksom, en svært god egenskap og anbefaling for et Guds barn.

Men stormen raste videre, og mørke skyer skjulte både sol og stjerner. Til slutt mistet alle motet og stirret uten håp ut over de rasende bølgene, som dag og natt hogg mot skipet. Sjøsyken og angsten tok all matlyst fra dem som var om bord, så de ble mer og mer utmattet (v. 20–21).

Men Paulus hadde ikke mistet motet. Da nøden var størst, trådte han fram blant dem, og det med et godt budskap (v. 21–26). Han begynte med å peke på at de burde ha fulgt rådet hans. Det gjorde han ikke for å få rett, men bare for å begrunne at de nå burde stole på det han sa. Han blir heller ikke stående ved det, men går straks over til å vise hvordan det ennå kunne bli en utvei.

Også troende mennesker kan stundom i nøden kaste bort tiden, ja, gjøre skade, ved først å komme med en hel del bebreidelser og fornærmede utsagn når andre har forkastet rådet deres. Det skal vi ikke gjøre. Vi skal heller, slik som Paulus, hjelpe og bøte på skaden så langt vi kan.

Paulus fortalte nå at natten før hadde Gud sendt en av sine engler til ham. Antakelig skjedde det mens han i bønn hadde ropt til Gud om redning også for de mange som reiste sammen med ham. Engelen hadde dette budskapet: «Frykt ikke, Paulus! Du må stå fram for keiseren. Og se, Gud har gitt deg alle dem som seiler med deg, som gave.»

Men skipet skulle gå under og strande på en øy. Alt dette hadde den Gud han trodde på, åpenbart for ham, og han var viss på at det hans Gud lovet, det holdt han. Hvor stor er ikke Paulus også her! Men storheten og kraften hadde han fra sin Gud. Han gav også Gud hele æren. Det kommer så vakkert fram i ordet (v. 23): «den Gud som jeg tilhører og som jeg tjener».

«Dere tilhører ikke lenger dere selv. Dere er dyrt kjøpt!» Slik hadde Paulus skrevet i 1 Kor 6,19–20. Og i dette hadde han livet sitt: å være Herrens og få tjene ham, hvor han enn ferdes. Som Guds tjener, og dermed også som et sendebud fra en høyere verden, stod apostelen der midt blant de mange hedningene. Vennlig oppfordret han dem til å være ved godt mot. Hans Gud ville ikke svikte sitt ord.

Ja, slik skal Guds barn gjøre seg gjeldende. Så lenge alt går glatt og lett, overser verden ofte Herrens venner. Men når nøden kommer og døden truer, da får en bruk for dem. Da legger Gud så ofte stor ære på sine barn, så verden må erkjenne at det er de som hører Herren til og tjener ham, som er de sterke og vet råd ved sin tro og tillit til Gud.

Og her møter vi igjen den dype sannheten at verden blir holdt oppe for menighetens skyld. For Paulus' skyld ble livet til skipsfellene hans bevart. Hadde det vært ti rettferdige i Sodoma, ville byen blitt spart. Verdens undergang kommer først når den forherder seg helt og vil prøve å trenge Guds folk helt bort fra jorden, slik det vil skje når Antikrist kommer. Men verden ser som oftest ikke hva den skylder Guds folks bønner.

Måtte vi troende mennesker være faste støtter til velsignelse i alle livets forhold, så troens kraft virkelig kunne vise seg, slik den så herlig åpenbarte seg gjennom Paulus midt under stormens brak og bølgenes brus.

Hvo hånden begynte å legge på ploven
og ser seg tilbake, gå frem dog igjen!
Frimodig, ei bange, ei heller forvoven,
for begge er ikke bestandighets venn.

284. Strandingen og redningen (27,27–44)

I Herrens navn hadde Paulus forutsagt at de skulle strande på en øy, men at de alle skulle bli reddet, og det slo til. Det var den fjortende natten. Storm og bølger raste fremdeles, mens skipet ble kastet omkring i «Adriaterhavet». Det navnet ble i oldtiden brukt om hele havet mellom Italia og Hellas. Ved midnatt merket de, antakelig på brenningene, at de nærmet seg land, og da de loddet, ble det bekreftet (v. 27–28). Da kastet de ut fire ankre fra akterstavnen for om mulig å stanse skipet, så det ikke skulle støte mot klippene i nattemørket (v. 29).

Men sjøfolkene hadde lagt den onde planen at de ville prøve å berge seg selv i båten og overlate alle de mange andre til undergangen. De lot som om de ville legge ut ankre også fra forstavnen. Men Gud lot Paulus oppdage planen og advare høvedsmannen, og soldatene kappet da tauet til båten. Så måtte sjøfolkene bli og enten berge seg eller gå under sammen med de andre (v. 30–32).

Alt dette hadde skjedd om natten. Da trådte Paulus igjen fram blant sine reisefeller og formante dem til å ta ordentlig føde til seg, i tillit til at det ikke skulle falle et hår av hodet på noen. Men dette at de spiste, hørte med til deres frelse, sier Paulus. Det er et særpreget ord, men det har likevel mye å lære oss. De måtte ikke selv forsømme noe, så de kunne ha krefter til redningen gjennom bølgene som stod for døren. Også det å spise kan bli en plikt overfor Gud.

Og så begynte Paulus selv. For alles øyne takket han Gud for maten, og det kom stor frimodighet over dem, så de alle holdt måltid sammen. Etterpå kastet de resten av matforrådet over bord. Skipet var jo dømt til undergang (v. 33–38). Også ved den frimodige takken for maten skinte Paulus som et himmelens lys. Måtte vi, hvor vi enn ferdes, aldri skamme oss over å takke Gud for alles øyne for maten vi får, men skamme oss over å la det være!

Da det grydde av dag, så de land, men kjente det ikke igjen. De fikk øye på en vik med en strand, og der bestemte de seg for å la skipet løpe på grunn. Men før de nådde inn dit, støtte skipet på en revle der det var dypt på begge sider. Forstavnen boret seg fast, mens akterstavnen ble knust. Alle trengte seg nå fram på fordekket, og soldatene ville ha slått fangene i hjel, så ingen skulle rømme.

Men høvedsmannen Julius tenkte på Paulus. Denne mannen, som mer og mer hadde vakt hans dype beundring, måtte ikke dø på den måten. Derfor

befalte han hver enkelt å berge seg så godt han kunne, og ikke lenge etter var de alle kommet seg i land i god behold (v. 39–44).

Innbyggerne på Malta kaller den dag i dag en vik for «St. Paulsbukten», og den er sikkert det samme stedet der strandingen fant sted. Men alle de 276 som ble reddet den morgenen, hadde nå fått det bekreftet at Paulus' Gud i sannhet hadde makt til å frelse. Ja, «Gud er for oss en Gud til frelse, og hos Herren Herren er det utganger fra døden» (Sal 68,21).

285. Oppholdet på Malta. Ankomsten til Roma (28,1–16)

I v. 1–10 hører vi om oppholdet på Malta (i oldtiden het øya «Melite»). Også over det lyste Guds velsignelse i rikt mål. Innbyggerne kalles «barbarer» (v. 2). Det var det grekerne og romerne kalte alle fremmede folk som ikke talte gresk. Malteserne stammet fra Afrika og hørte til det puniske folket. Øya hadde i sin tid vært under Kartagos styre, men var blitt erobret av Roma.

I de dager ble skibbrudne mange steder tatt imot på en grusom måte, plyndret og drept. Men disse malteserne tok vennlig imot de skibbrudne (v. 2). I v. 3–6 hører vi om det som hendte med ormen. Som vanlig tok Paulus i et tak i arbeidet og bar kvister til for å få laget et bål for de skibbrudne, som skalv av kulde. Da snodde en slange seg om hånden hans, men han ristet den av seg inn i ilden.

Malteserne som stod omkring, forstod det åpenbart slik at den hadde bitt ham. Det står ikke uttrykkelig. Men enten den virkelig hadde bitt ham eller ennå ikke hadde nådd å gjøre det, var Guds underfulle vern over Paulus igjen til stede her. Hedningene trodde på en gudinne som het «Dike» (gjengjeldelsen), som hevnet forbrytelser. Også hedningehjerter har en samvittighet som forstår at synd krever straff.

Da de så slangen henge ved Paulus' hånd, mente de først at han måtte være en stor forbryter, siden døden kom over ham i slangens skikkelse etter at han hadde sluppet unna den på havet. Men da han ble ved å være frisk, stikk imot det som ellers pleide å skje når en hadde vært en giftslange så nær, kom de på andre tanker og mente at han var et guddommelig vesen. Et Guds barn blir snart åpenbart for verden.

Denne hendelsen minner om Frelserens ord i Mark 16,18: «De skal ta slanger i hendene … det skal ikke skade dem.» Fra misjonsmarkene hører en ikke sjelden om lignende underfulle bevarelser den dag i dag.

I v. 7–10 hører vi om øyas fremste embetsmann, Publius, som høstet den velsignelsen som Hebr 13,2 lover over gjestfrihet. Paulus helbredet hans syke far. Verken fangenskap eller storm og bølger hadde svekket den hellige kraften hos Guds apostel. Av v. 9 ser det ut til at alle syke på den lille øya ble helbredet. Det er et vakkert forbilde på hvordan Herren en gang, når evangeliet om Guds rike har fullført sitt løp, skal drive alle syndens følger bort fra den nye jord.

Gleden over alt dette var stor på Malta. Gud la ære på Jesu tjenere, og innbyggerne på Malta viste sin takknemlighet ved å forsyne Paulus og følget hans med alt de trengte til det timelige livet, da de reiste bort om våren. Sikkert har Paulus også forkynt Kristus, så det gikk som det står i Gal 6,6: «Den som blir undervist i Ordet, skal dele alt godt med den som lærer ham.»

I v. 11–16 hører vi nå om vårreisen til Roma etter de tre månedene i vinteropplag. De reiste igjen med et skip fra Aleksandria, antakelig et kornskip, for egyptisk korn var en viktig eksportvare til Italia. I forstavnen bar dette skipet «Tvillingene» i våpenskjoldet sitt, det vil si de såkalte «dioskurene», Kastor og Pollux. Etter det greske sagnet var de tvillingsønner av den øverste guden Zevs, og de ble regnet som sjøfolkenes beskyttere.

Etter en god sjøreise via Syrakus, hovedstaden på Sicilia, og gjennom Messinastredet nådde de byen Regium på sørspissen av Italia. Et par dager senere kom de til Puteoli (nå Pozzuoli) ved Napoli. Der fant Paulus igjen «brødre», og Paulus og vennene hans fikk lov til å bli hos dem i sju dager, antakelig igjen takket være velviljen til høvedsmannen Julius. Det er underlig stort at en allerede den gang fant brødre i Herren i så mange byer.

Så gikk reisen videre mot det stolte Roma, som den gang var verdens herskerinne. Gjennom de berømte landskapene i Campania, som hører til de mest fruktbare egnene i Europa, nådde de den såkalte Via Appia. Den kan en den dag i dag kjenne igjen på nesten hele strekningen. Nærmere Roma fører denne veien gjennom de pontinske sumpene, og det har tatt minst to dager å dra gjennom dem.

«Forum Appii», som er nevnt i v. 15, ligger i de pontinske sumpene. Den romerske dikteren Horats sier om denne reisestasjonen at den «var beryktet for sine kneiper fulle av rå sjøfolk». Stedet heter fremdeles «Foro Appio». Men her ventet det Paulus en stor og gledelig overraskelse. De kristne i Puteoli må ha meldt til vennene i Roma at apostelen var kommet. Tre år før hadde Paulus sendt vennene i Roma det dype, vakre brevet (Romerbrevet).

Nå bestemte de seg for å gå ham i møte. To flokker drog av sted. Den ene gikk to dagsreiser, omkring 60 kilometer, fram til Forum Appii. Den andre gikk til «Tres Tabernæ» (navnet betyr «de tre vertshusene»), omkring 45 kilometer fra Roma. Dette møtet styrket Paulus mektig. Også han hadde på denne vandringen til fengselet i Roma, der han skulle stilles for en så ryggesløs keiser som Nero, kjent fristelsen til motløshet.

Men da Paulus så brødrene, «takket han Gud og fattet mot». Vennene var for ham en særlig hilsen fra den Gud han tilhørte og tjente. Også på høvedsmannen og soldatene, og på de andre fangene, må denne mottakelsen ha gjort et underlig inntrykk og styrket den dype respekten de hadde fått for denne merkelige fangen.

I følge med disse vennene nådde Paulus da til slutt, sammen med sine trofaste følgesvenner Lukas og Aristarkus, det stolte Roma, byen på de sju høydene. Romerne har sikkert sett med forakt på den jødiske fangen uten å ane at det var den største feltherren som noen gang hadde holdt sitt inntog i Roma.

Veien gikk til kasernen for pretorianerne. Øverste sjef for livvakten var den gang den kjente Burrus, som ble ryddet av veien av Nero i begynnelsen av år 62. Ut fra det slutter en at det var våren 61 Paulus kom til Roma. Etter Burrus' død ble det øverste embetet nemlig igjen besatt av to. Bare Burrus hadde en tid hatt det alene.

Denne livvakten, som ble kalt «pretorianerne», spilte en stor rolle i keisertiden. Burrus gav apostelen det mildeste fangenskapet. Han fikk lov til å bo for seg selv, vel i nærheten av kasernen, bare bevoktet av én soldat. Festus' melding var jo velvillig, og Julius har sikkert gitt fangen sin den aller beste attesten.

Så hadde Paulus da nådd det hjertet hans hadde lengtet etter: å komme til Roma. Selv om han var fange, fikk han likevel lov til å gjøre mange fri ved Herrens evangelium.

286. Paulus og jødene i Roma (28,17–29)

Også her vender Paulus seg straks til jødene. Det gikk bare tre dager før han kalte sammen de fremste av dem (v. 17). Jødene i Roma var nesten helt uberørt av kristendommen, og menigheten i Roma bestod for det meste av hedninger. Jødene hadde sitt eget kvarter. Under keiser Klaudius var de riktignok blitt drevet ut på grunn av uroligheter (se 18,2), men de var snart kommet tilbake.

Paulus begynte (v. 17–20) med å forklare jødene hvordan det hang sammen med fangenskapet hans: Det kom fra jødene i Jerusalem, enda han ikke hadde gjort seg skyldig i noe mot den jødiske loven. Den romerske domstolen hadde funnet ham uskyldig, men på grunn av motstanden fra jødene var han blitt nødt til å innanke saken sin for keiseren.

Paulus var opptatt av å overbevise jødene om at han ikke fra sin side på noen måte hadde stilt seg fiendtlig mot sitt folk. Han hadde heller ikke tenkt å rette noen som helst anklage mot det (v. 19). Grunnen til jødenes fiendskap var at han forkynte «Israels håp» som oppfylt ved at Kristus var kommet, og om dette var han rede til å stå til regnskap for dem. Derfor hadde han bedt dem komme.

Jødenes forstandere svarte (v. 21–22) at de verken skriftlig eller muntlig hadde hørt noe nedsettende om ham. Kristendommen kjente de visst bare som en sekt som «overalt møter motsigelse». Det er en særegen, men til alle tider treffende betegnelse på troen på Jesus. «Kjødets attrå er jo fiendskap mot Gud» (Rom 8,7).

Det første syndere gjør når de møter Guds utrakte hånd i Kristus, er å gjøre motstand. Det er mot den falne naturen å tro sannheten og forsake løgnen. Allerede den gamle Simeon kalte Jesusbarnet «et tegn som blir motsagt» (Luk 2,34), og profeten Jesaja kaller Herren enda lenge før for «en anstøtsklippe» (Jes 8,14).

Likevel ønsket jødene å høre Paulus om denne saken. Paulus var rede til det og lot jødene fastsette en dag (v. 22–23). Det kom mange jøder. Trolig var de samlet i gården til huset. Det var jo den varme vårtiden, da en godt kunne oppholde seg ute.

Og Paulus, den gamle Paulus med det ungdomsfriske, brennende hjertet, forkynte nå Jesus for sitt elskede folk en hel dag i strekk, «fra tidlig morgen til sen kveld». Han la fram for dem de mest slående bevis både fra Mose lov og profetene. Det ble middag, det ble kveld – det var som om Paulus ikke kunne bli trett av å vitne om Kristus.

Jødene som var til stede, var delt i sine meninger: «Noen ble overbevist ved det han sa, men andre var vantro» (v. 24). Det kom til harde ord mellom dem, og motsigelsen fikk tydeligvis overtaket. Det kunne ikke komme så overraskende på Paulus. I over 25 år, helt siden den første prekenen i synagogen i Damaskus, hadde han jo møtt motstand hos jødene nesten overalt. Men dette stemte med det profetene hadde sagt.

Ordet fra Jes 6,9–10 kom ham i tankene, og han kunne ikke la være å rope det ut til jødene som en siste advarsel til samvittigheten deres (v. 25–27). Ordet er gjengitt nesten nøyaktig etter den greske oversettelsen (Septuaginta) og peker på at folket forherdet seg mot Herrens vilje til å lege deres sjel.

Paulus føyde til (v. 28) at følgen av at jødene forherdet seg, ville bli at Guds frelse nå skulle bli sendt til hedningefolkene. Og de skulle også høre evangeliet og ikke forherde seg som jødene (v. 28).

«Dette ene ordet» (v. 25), Paulus' siste ord, virket som det skarpe sverdet. Jødene gikk bort, men hovedmengden av dem hadde i Roma, så vel som i Jerusalem, forkastet ordet om Jesus.

V. 29 mangler i de eldste håndskriftene. Innholdet er egentlig også sagt allerede i v. 25. Så slutter denne første kirkehistorien med de to versene som likevel spenner over «to hele år» (v. 30–31). Men disse to versene viser oss et stort arbeid for Guds rike.

286. To år i Roma (28,30–31)

Herren vår Gud er underlig i råd og stor i visdom. Han så at evangeliet aller best kunne vinne sine seirer i Roma gjennom Paulus i fangenskap. «Jeg vil at dere skal vite, brødre, at det som har hendt meg, heller har ført til fremgang for evangeliet» (Fil 1,12). Det ble ikke lagt den minste hindring i veien for forkynnelsen hans, og soldatene som skiftet på å vokte ham, har fått dype inntrykk av sannheten.

I pretorianerleiren var Paulus snart en kjent person. Av Filipperbrevet, som ble skrevet under fangenskapet i Roma, hører vi at det også fantes hellige blant dem «som hører til keiserens hus» (Fil 4,22). Det var kjent i hele palasset at Paulus bar lenkene sine for Kristi skyld, for sin tros skyld.

Filipperbrevet gir oss et vakkert innblikk i denne misjonstiden i Roma. Vi ser av det hvordan måten Paulus bar lenkene sine på, det frimodige motet og det glade håpet, gav mot også til de fleste av vennene. Blant dem var nok også Paulus' gamle venner Akvilas og Priskilla (Rom 16,3–5).

Men av Fil 1,15–18 ser vi at det også fantes motstandere av Paulus innenfor menigheten. De kivet med ham og prøvde å angripe forkynnelsen hans av nåden. Som vanlig var det de trangsynte jødekristne som dannet et parti mot Paulus. Stadig kom de tilbake til det gamle omkvedet at en først måtte la seg omskjære før en kunne bli en kristen. I rettferdig harme bryter Paulus ut i Fil 3,2: «Hold øye med hundene! Hold øye med de onde arbeidere! Hold øye med de skamskårne!»

Likevel fant han hvile i at Kristus jo ble forkynt på en måte, selv om det skjedde «med baktanker» (Fil 1,18). Kristi navn ble jo likevel mer kjent og etterspurt på den måten. Så stolte Paulus på at også dette skulle tjene til hans gagn, ved de helliges bønn og ved at Jesu Kristi Ånd hjalp ham (Fil 1,19). Det er vakkert å kunne se slik med troens frimodige øyne på det som synes å hindre. Det er et rett syn på saken. Alle ting skal jo samvirke til gode for dem som elsker Gud (Rom 8,28).

Den ytre anledningen til at det vakre Filipperbrevet ble skrevet, var vel først og fremst at den trofaste menigheten i Filippi hadde samlet inn en pengesum, slik de også hadde gjort tidligere (se Fil 4,10–18), og sendt broren Epafroditus med den til Roma. Det gledet Paulus svært. Det ser vi av dette brevet, som er fylt av kjærlighet til de kjære vennene som han hadde så mange vakre minner fra.

Hvor lenge Epafroditus var hos Paulus, vet vi ikke. Det går bare fram av Fil 2 at han ble angrepet av en livsfarlig sykdom mens han trofast tjente Paulus med det han kunne. Da han var kommet seg, sendte Paulus ham hjem med den kostelige skatten, Filipperbrevet. Det er tydeligvis skrevet mot slutten av de to årene. Paulus var fylt av et frimodig håp om enda en tid med arbeid (Fil 1,25), og det går seierstoner gjennom dette brevet.

Ble så dette håpet oppfylt? Vi har berørt dette spørsmålet under 20,25. Det er ikke mulig å avgjøre det helt. Likevel er det mest sannsynlig at han ble løslatt og først noen år senere led martyrdøden. Det greske uttrykket for tiden han satt fanget i Roma (se 28,30), betegner et tidsrom på nøyaktig to år. Av det ser det ut til å følge at fangenskapet tok slutt. Men hadde det endt med martyrdøden, ville Lukas sikkert ha fortalt oss det. Den bråe slutten på Apostlenes gjerninger tyder nesten på at Lukas hadde tenkt å føye til mer om apostelens videre reiser.

Så kommer i tillegg de svært gamle beretningene vi finner, blant annet i det såkalte «Muratoriske fragment» fra 100-tallet. Det viser oss at en den gangen talte i menigheten i Roma om en reise Paulus hadde gjort til Spania, som et sikkert faktum.

I tillegg kommer det kjente stedet i et brev til korinterne fra en Clemens i Roma, kanskje den samme som er nevnt i Fil 4,3. Dette brevet fra Clemens Romanus, som han kalles, ble lenge holdt høyt i ære i Korint. Det er nok skrevet omtrent 30 år etter Paulus' død.

Der heter det: «Også Paulus har nådd utholdenhetens pris. Etter at han sju ganger var blitt lagt i lenker, forfulgt og steinet og hadde virket som rettferdighetens forkjemper i øst og vest, fikk han troens herlige lønn. Etter at han hadde lært hele jorden rettferdighet og var nådd til det ytterste vesten og hadde vitnet for de øverste, ble han som det mest opphøyde forbilde på standhaftighet tatt bort fra verden og gikk til det hellige stedet.» Slik skriver Clemens Romanus. Men «det ytterste vesten» var en vanlig betegnelse på Spania.

Antar vi at Paulus fikk enda en tid med arbeid mellom det første og det andre fangenskapet i Roma, forstår vi jo lettest brevet til Titus og Andre Timoteusbrev, med besøkene på de forskjellige stedene som blir omtalt der (Kreta osv.).

I året 64 kom så brannen i Roma. Den djevelske keiser Nero var årsak til den, men han la skylden på de kristne. Den romerske historieskriveren Tacitus forteller: «For å gjøre slutt på alle rykter gav Nero skylden til de såkalte kristne, som var forhatt på grunn av skammelige handlinger, og idømte dem harde straffer. Kristus, som navnet kommer fra, var under Tiberius' regjering blitt henrettet av stattholderen Pontius Pilatus. Først ble de grepet som bekjente under tortur. Etter deres angivelse ble en uhyre mengde dømt, ikke så mye for ildspåsettelse som for menneskehat.

Selv i døden ble det drevet spott med dem. De ble sydd inn i skinn av ville dyr, og så ble blodhunder hisset på dem og rev dem i stykker. Andre ble naglet til kors, atter andre ble bestemt til døden i ild. Til dette skuespillet hadde Nero gitt sin egen hage. Når dagen var omme, ble de brent som lys om natten.»

Slik skriver hedningen. Men allerede han taler om «en uhyre mengde» kristne i Roma. Ved denne forfølgelsen i Roma ble kristendommens lys satt som på

en kjempemessig lysestake, så hele verden måtte legge merke til den. Med dette trer troen på Jesus inn i midtpunktet av verdenshistorien.

Hvis Paulus, som vi antar, ble satt fri i året 63 (eller 64), har han ikke vært til stede i Roma under denne forfølgelsen. Derimot forteller alle vitnesbyrdene fra oldkirken at han til slutt led martyrdøden i Roma, trolig i året 67. Da han kom for å samle restene av menigheten som var spredt, ble han fengslet.

Av Andre Timoteusbrev hører vi at Lukas da var den eneste medhjelperen som var hos ham. Priskilla og Akvilas var den gangen igjen i Efesos (2 Tim 4,19). Da var det klart for Paulus at «tiden for min bortgang forestår» (2 Tim 4,6). Hvor gjerne skulle vi ikke ha visst litt mer om disse siste årene av apostelens liv! Men det er ikke blitt oss gitt.

Oldkirken forteller oss at både Paulus og Peter led martyrdøden i Roma. Gaius, en presbyter i menigheten i Roma (mot slutten av 100-tallet), nevner stedet der de lå begravet: Peter ved Vatikanhøyden, Paulus ved veien til Ostia. Og Tertullian (ca. år 200) opplyser om hvordan de døde: Paulus ble halshogd, Peter korsfestet. Paulus var jo romersk borger og kunne som sådan bare henrettes med sverd.

For en mektig misjonsgjerning vi møter i Paulus' liv! Fra Antiokia bar han evangeliet gjennom Lilleasia, Makedonia og Hellas til Italia og Roma, helt inn i keiserpalasset, ja trolig, som vi har hørt, helt til Spania. Sannelig, Herrens ord ble oppfylt på ham: «For et utvalgt redskap er han for meg, til å bære mitt navn fram både for hedningefolk og konger og for Israels barn. For jeg skal vise ham hvor mye han må lide for mitt navns skyld» (Apg 9,15–16).

Om Carl Asschenfeldt-Hansen

1856–1934

Carl Asschenfeldt-Hansen (1856–1934) ble født 28. juni 1856 i Bov ved Flensborg i Sønderjylland. Han var sønn av en prest og vokste opp i Højslev ved Skive. Han tok teologisk embetseksamen i København i 1879. Som ung huslærer på Refsnæs fikk han et åndelig gjennombrudd gjennom vennene i Indre Mission.

Han var prest på Lolland og i Sæby, og fra 1892 til 1896 reiste han som predikant for Indre Mission i Danmark. Senere var han sogneprest i Slemminge-Fjelde, i Nørre Nissum, der han også ledet seminaret, og til slutt i Gjern-Skannerup. Han hørte til kretsen rundt Vilhelm Beck og var en utpreget vekkelsespredikant, luthersk og bibeltro. Han satt i styret for Det Danske Missionsselskab, ledet Sømandsmissionen og redigerte flere misjonsblader.

Hovedverket hans er «Fra Guldgruben. En Bibelforklaring», en gjennomgang av hele Bibelen for vanlige bibellesere, skrevet alene i årene 1894–1905. Han ville, som han sa, «veksle de større sedlene i mindre mynt», det vil si gi menigheten det beste av bibelforklaringen i en enkel og varm form. Hver betraktning har et lesestykke og en utlegning som ofte ender i et salmevers. Verket ble trykt i mange opplag og var mye brukt også i Norge. Han døde i Langå 27. mars 1934.

Ordforklaringer

Josefus – Flavius Josefus (ca. 37–100 e.Kr.) var en jødisk historieskriver av prestelig slekt i Jerusalem. Under opprøret mot Roma (66–70 e.Kr.) ledet han de jødiske styrkene i Galilea, men ble tatt til fange. Han kom senere i tjeneste hos keiser Vespasian og skrev resten av livet i Roma. To av verkene hans er særlig viktige: «Den jødiske krig», om opprøret og Jerusalems ødeleggelse i år 70, og «Jødiske oldtidshistorier», om jødenes historie fra skapelsen til hans egen tid. Fortolkerne viser til dem med de latinske forkortelsene «Bell.» (Bellum Judaicum) og «Ant.» (Antiquitates). Josefus er den viktigste kilden utenom Bibelen til jødisk historie på Jesu og apostlenes tid. Han nevner blant andre Herodes-slekten, Pilatus, Johannes døperen og Jakob, «bror av Jesus, som ble kalt Kristus». Han skrev som jøde for et romersk publikum, og det han forteller, må derfor leses med et visst forbehold.